

Warszawa, dnia 27 września 2017 r.

Poz. 70

**INFORMACJA
MINISTRA ROLNICTWA I ROZWOJU WSI¹⁾**

z dnia 26 września 2017 r.

w sprawie strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2018-2022

W związku z art. 8 ust. 3a ustawy z dnia 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu (Dz. U. z 2016 r. poz. 58 oraz z 2017 r. poz. 624 i 1503) ogłasza się strategię krajową dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2018–2022, która stanowi załącznik do niniejszej informacji.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi: *K. Jurgiel*

¹⁾ Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi kieruje działem administracji rządowej – rynki rolne, na podstawie § 1 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 listopada 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz. U. poz. 1906).

Załącznik do informacji
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
z dnia 26 września 2017 r.

**STRATEGIA KRAJOWA DLA
ZRÓWNOWAŻONYCH PROGRAMÓW
OPERACYJNYCH ORGANIZACJI
PRODUCENTÓW OWOCÓW I WARZYW ORAZ
ZRZESZEŃ ORGANIZACJI PRODUCENTÓW
OWOCÓW I WARZYW W POLSCE NA LATA
2018-2022**

MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

Warszawa, 2017 r.

1. WPROWADZENIE

Produkcja owoców, warzyw i pieczarek w Polsce w latach 2014-2016 wynosiła średnio 10 340 tys. ton, co stanowiło 10,1% zbiorów Unii Europejskiej. Polska pod względem wielkości produkcji zajmowała w UE trzecie miejsce po Hiszpanii, która w tych samych latach produkowała 25 323 tys. ton owoców i warzyw (24,8% zbiorów UE) oraz Włoszech z produkcją 22 150 tys. ton. Produkcja owoców i warzyw we Francji wynosiła w tych latach 8 148 tys. ton, a w Grecji 6 544 tys. ton. Wartość produkcji owoców, warzyw i pieczarek w Polsce w 2015 r. wynosiła 3 315 mln EUR, co stanowiło tylko 7,8% wartości produkcji owoców, warzyw i pieczarek w całej UE (przy udziale w wolumenie produkcji w wysokości 10%). W Hiszpanii udziały te wynosiły 24,8% (ilość) i 23,2% (wartość), we Włoszech odpowiednio 21,7 i 23,1%, a we Francji 9,8% i 12%. W uproszczeniu, na podstawie wielkości i wartości produkcji można obliczyć zagregowane średnie ważone ceny skupu płacone producentom za owoce i warzywa. Średnie ważone ceny skupu owoców i warzyw wynosiły w Polsce 32,4 EUR/100 kg, we Francji 81,03 EUR/100 kg, we Włoszech 50,08 EUR/100 kg. Średnie ceny owoców i warzyw w Hiszpanii i Grecji wynosiły ok. 50,00 EUR/100 kg.

O rozwoju produkcji ogrodnicznej w Polsce zadecydowało dobre wykorzystanie potencjału produkcyjnego na wsi i obszarach wiejskich. Chodzi tu głównie o bardzo duże zasoby taniej pracy, dużą liczbę relatywnie niewielkich gospodarstw indywidualnych (w niektórych rejonach kraju), rozwinięte przetwórstwo owoców i warzyw, dobre tradycje w ogrodnictwie i zaplecze badawczo –rozwojowe. Rozwój produkcji, szczególnie owoców, miał jednak i ma nadal charakter żywiołowy, powodowany głównie zmienną koniunkturą na określone gatunki i przetwory. Duży potencjał rozwojowy i popyt importowy na rynkach zbytu spowodowały, że w produkcji i eksporcie niektórych owoców i warzyw na przykład jabłek, wiśni, porzeczek czarnych i pieczarek, Polska zajmuje pierwsze miejsce w Europie lub na świecie. W eksporcie niektórych produktów pozycję tą osiągnięto dzięki niskim cenom i dostawom bardzo taniego surowca do przetwórstwa. Rozwój produkcji i eksportu przy niskiej opłacalności produkcji owoców i warzyw jest jednak w dłuższej perspektywie niemożliwy. Przetwórcy i producenci – dostawcy surowca do zakładów przetwórczych – muszą wspólnie zająć się rozwiązaniem podstawowego problemu w dostawach surowca do przetwórstwa, tj. stabilizacją cen skupu i podaży.

Wydaje się że obecnie i w perspektywie najbliższych lat należy zadbać o poprawę jakości i wzrost płaconych producentom cen owoców i warzyw, przede wszystkim poprzez rozwój produkcji i eksportu owoców i warzyw przeznaczonych do bezpośredniego spożycia. Możliwości rozwoju produkcji i eksportu dobrej jakości owoców i warzyw świeżych są bardzo duże. Dobrym przykładem jest eksport pieczarek świeżych, który w 2016 r. przekroczył poziom 220,0 tys. ton oraz wartość 300 mln EUR. Wartość eksportu pieczarek świeżych jest w ostatnich latach wyższa o kilkanaście procent niż eksport wszystkich pozostałych warzyw świeżych, w tym tak istotnych jak cebula i pomidory. Rozwój produkcji i eksportu owoców i warzyw świeżych wymaga sprawnej organizacji rynku, oraz właściwego przygotowania oferty pod względem jakości, ilości i ciągłości dostaw. Sprzedaż, transport i dostawa owoców i warzyw do odbiorcy na wymagających rynkach jest możliwa tylko przy zastosowaniu nowoczesnych systemów pakowania i zasad nowoczesnej logistyki. Bardzo ważna jest promocja owoców i warzyw na określonych rynkach zagranicznych. Dla nowoczesnego i skutecznego marketingu i promocji możliwe jest wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej oraz funduszy krajowych.

Znaczenie gospodarcze produkcji, przetwórstwa i eksportu owoców, warzyw i pieczarek

Produkcja owoców, warzyw i pieczarek jest bardzo istotnym działem produkcji rolnej. Wartość towarowej produkcji owoców, warzyw i pieczarek w latach 2012-2016 wzrosła o 24% i stanowiła w 2015 r. 45% towarowej produkcji roślinnej i 18,7% towarowej produkcji rolniczej ogółem. Wartość eksportu warzyw, owoców i pieczarek wzrosła z 2 007,3 mln EUR w 2010 r. do 3 008,3 mln EUR w 2013 r., czyli wzrosła o 50% (w 2014 r. z powodu embarga nałożonego na produkty sektora owoców i warzyw przez Federację Rosyjską wartość tego eksportu obniżyła się w relacji do roku poprzedniego o 8,1% do 2763,7 mln EUR).

1. Produkcja owoców w Polsce wynosiła w 2010 r. 2743,5 tys. ton, w 2016 r. zbiory owoców wyniosły 4630,0 tys. ton i były o 68% wyższe. Warzyw gruntowych produkowano od 4 188,8 tys. ton w 2010 r. do 4 475,0 tys. ton w 2016 r. (wzrost o 6,8%). Produkcja warzyw spod osłon zwiększyła się z 689,1 tys. ton w 2010 r. do 965,0 tys. ton w 2016 r. (wzrost o 40%). Produkcja pieczarek w Polsce w 2010 r. wynosiła 260,0 tys. ton, w 2016 r. była o 26,4% wyższa i wyniosła 335 tys. ton.
2. Produkcja owoców w naszym kraju przez kilkanaście ostatnich lat w ok. 60-ciu procentach przeznaczana była dla potrzeb przetwórstwa. Od czasu akcesji do UE systematycznie rośnie jednak eksport owoców świeżych, głównie jabłek. W 2004 r. eksport owoców świeżych wynosił 650 tys. ton, co stanowiło 24% wartości eksportu owoców i przetworów. W 2013 r. eksport owoców świeżych wynosił 1 515 tys. ton i stanowił 38% wartości eksportu owoców i przetworów. Dynamika eksportu warzyw świeżych jest znacznie niższa niż eksportu owoców. W 2004 r. eksport warzyw świeżych wynosił 370 tys. ton, w 2014 r. wzrósł o 42% do 526 tys. ton. Embargo nałożone przez Federację Rosyjską obniżyło eksport warzyw świeżych do 469 tys. ton w 2015 r. i 458 tys. ton w 2016 r. Rola przetwórstwa w zagospodarowaniu warzyw jest znacznie mniejsza, niż na rynku owoców. Do przetwórstwa trafia ok. 35% wyprodukowanych warzyw gruntowych.
3. Produkcja owoców, warzyw i pieczarek jest podstawowym źródłem dochodów dla ok. 160 tys. gospodarstw uprawiających owoce i warzywa na skalę towarową. W tej podstawowej grupie gospodarstw ogrodniczych dynamicznie rośnie grupa gospodarstw o dużej skali produkcji. Dla wielu tysięcy gospodarstw produkcja owoców i warzyw stanowi uzupełniające źródło dochodów.
4. Ogólna liczba gospodarstw rolnych uprawiających owoce i warzywa systematycznie spada. Rośnie natomiast liczba gospodarstw uprawiających owoce, warzywa i pieczarki na skalę towarową. Kolejne Powszechne Spisy Rolne wykazały, że liczba gospodarstw uprawiających owoce na skalę towarową zwiększyła się w latach 1996-2010 o ponad 30 tys. Skala wzrostu liczby gospodarstw towarowych uprawiających warzywa gruntowe była mniejsza, ale równie imponująca. Obecnie ponad 80% sadów jest zlokalizowane w gospodarstwach towarowych, z czego ponad 55% posiada powierzchnię sadów większą niż 5 ha. Podobnie korzystne zmiany struktury agrarnej zaszły w ostatnich kilkunastu latach w sektorze warzyw gruntowych, truskawek, warzyw pod osłonami oraz pieczarek. Ogrodnicze gospodarstwa towarowe, produkujące owoce i warzywa na dużą skalę, były w stanie osiągać dochody wystarczające na rozwój i modernizację gospodarstwa.
5. Intensywna i pracochłonna produkcja owoców, warzyw i pieczarek daje miejsca pracy bardzo dużej liczbie osób mieszkających na wsi i na obszarach wiejskich. Wyniki Powszechnych Spisów Rolnych wykonanych w 2002 r. oraz w 2010 r. wykazały, że zatrudnienie w przeliczeniu na pełnozatrudnionych (jednostki AWU) w gospodarstwach ogrodniczych zwiększyło się z 210 tys. AWU w 2002 r. do 266 tys. AWU w 2010 r. (o 27%). W gospodarstwach towarowych wzrost zatrudnienia ogółem

był znacznie wyższy i wynosił 42% – ze 154 tys. AWU w 2002 r. do 219 tys. AWU w 2010 r. W gospodarstwach towarowych dużych zatrudnienie wzrosło z 77 tys. AWU do 138 tys. AWU (czyli o 79%). Bardzo dynamiczny proces koncentracji produkcji owoców i warzyw w gospodarstwach dużych spowodował, że wzrost zatrudnienia donajętej siły roboczej był znacznie wyższy niż nakładów pracy ogółem. W 2002 r. zatrudnienie pracy donajętej w przeliczeniu na AWU wynosiło 62 tys. AWU, w 2010 r. wzrosło do 95 tys. AWU, czyli o 53%. Możliwość zatrudnienia pracowników sezonowych w ogrodnictwie, głównie do zbioru owoców i warzyw, determinuje wielkość produkcji ogrodniczej, głównie w rejonach o dużej koncentracji produkcji i decyduje o wzroście skali produkcji w gospodarstwach większych obszarowo i tym samym lepszym wykorzystaniu własnej siły roboczej oraz posiadanych zasobów ziemi i innych środków produkcji. Mimo postępu w technologii produkcji oraz przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży, ręczne zbiory owoców i warzyw mają olbrzymi wpływ na jakość produktów ogrodniczych i ceny płacone producentom.

6. Problem zatrudnienia ludności wiejskiej nabiera szczególnego znaczenia w niektórych rejonach Polski o stosunkowo niewielkich gospodarstwach. Zasoby pracy na wsi i obszarach wiejskich w Polsce w porównaniu do innych krajów UE są bardzo duże. Ludności aktywnej zawodowo w rolnictwie było w UE w 2014 r. 10,1 mln (10 049 tys.), co stanowiło 2% ogółu populacji. Liczba aktywnych zawodowo w rolnictwie w Polsce w 2014 r. wynosiła 2 648 tys. osób, czyli 6,9% populacji naszego kraju.

Stan zorganizowania rynku owoców i warzyw oraz rozwój grup i organizacji producentów w Polsce na tle UE

Tempo powstawania grup i organizacji producentów w Polsce wzrosło po 2008 r. w wyniku znacznego zwiększenia pomocy dla wstępnie uznanych grup producentów. Na koniec 2008 r. w Polsce działało łącznie 57 grup i organizacji producentów. Na dzień 5 kwietnia 2012 r. ich liczba wynosiła 258, w tym 58 OP. W połowie lipca 2013 r. funkcjonowały 324 grupy i organizacje producentów, z czego 105 spełniło wymogi uznania i uzyskało status OP. Zgodnie ze stanem na dzień 31 grudnia 2016 r. w Polsce funkcjonowały ogółem 292 podmioty, w tym 53 wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw zrzeszające łącznie 763 członków i 238 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw zrzeszających łącznie 6302 członków oraz 1 zrzeszenie organizacji producentów owoców i warzyw zrzeszające 5 organizacji producentów.

W innych krajach w UE obserwowane jest łączenie się organizacji producentów w zrzeszenia organizacji producentów, co w efekcie prowadzi do spadku ich liczby, ale jednocześnie ich znacznego wzmocnienia finansowego. Poziom organizacji rynku w tych działach ogrodnictwa, gdzie powstały i działają grupy i organizacje (producenci jabłek, warzyw pod osłonami i pieczarek) nie przekracza w Polsce 30%. Średni stan zorganizowania rynku owoców i warzyw (mierzony udziałem wartości sprzedanych owoców i warzyw przez grupy i organizacje w całkowitej wartości produkcji towarowej owoców i warzyw) wynosił w UE-28 wg danych Komisji Europejskiej* w 2004 r. 31,1%, w 2007 r. 37,2%, w 2010 r., 43,0%.

Polska w ostatnich latach bardzo dynamicznie wykorzystywała środki finansowe z budżetu UE przeznaczone na organizację rynku owoców i warzyw. Środki te przeznaczono głównie na rozbudowę nowoczesnej bazy przechowalniczej i logistycznej (były to głównie inwestycje realizowane w ramach planów dochodzenia do uznania wstępnie uznanych grup producentów). W 2010 r. Polska z budżetu unijnego na organizację rynku owoców i warzyw (głównie

* Report on the fruit and vegetables regime {COM(2014) 112} z dn. 4 marca 2014 r.

wsparcie dla grup wstępnie uznanych) otrzymała 96,2 mln EUR. W 2011 r. kwota ta wzrosła do 226,9 mln EUR, w 2012 r. wynosiła 267,5 mln EUR, w 2013 r. 317,0 mln EUR (co stanowiło 27,9% wydatków UE na ten cel). W 2014 r. wydatki UE na organizacje rynku owoców i warzyw w Polsce wyniosły 207,3 mln EUR. W 2012 i 2013 r. Polska była największym beneficjentem środków finansowych przeznaczonych w UE na organizację rynku, wyprzedając już w 2012 r. Włochy (247,0 mln EUR) i Hiszpanię (224,3 mln EUR). W skali całej Unii pomoc dla grup wstępnie uznanych wynosiła: w 2009 r. 44 mln EUR, w 2010 r. i w 2011 r. po 195 mln EUR, w 2012 r. 299 mln EUR, w 2013 r. 343 mln EUR, a w 2014 r. – 212 mln EUR. Wydatki z budżetu UE na realizację planów dochodzenia do uznania grup producentów (głównie w Polsce), znacznie przekroczyły poziom tych wydatków zaplanowanych przez Komisję Europejską. Spowodowało to, że Komisja Europejska rozporządzeniem wykonawczym (UE) nr 302/2012 znacznie ograniczyła wsparcie dla wstępnie uznanych grup producentów w nowych państwach członkowskich. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa podaje, że w ciągu ostatnich 11 lat, grupy i organizacje producentów owoców i warzyw w Polsce zrealizowały inwestycje o wartości blisko 9 mld zł. Na kwotę tą złożyły się środki z budżetu UE, budżetu krajowego oraz środki własne producentów owoców i warzyw.

Planowane wydatki w latach 2018-2020 na programy operacyjne organizacji producentów owoców i warzyw (w oparciu o założenia z „Wieloletniego Planu Finansowego Państwa na lata 2017-2020”).

Biorąc pod uwagę, strukturę podmiotów na rynku owoców i warzyw oraz fakt, że uznane organizacje producentów uprawnione są do realizacji programów operacyjnych, przyjęto założenie, że od 2018 r. zacznie wzrastać liczba organizacji realizujących programy operacyjne. Przyjęto zatem, że w 2018 r. zainteresowanie programami operacyjnymi wykaże 50 uznanych OP, w 2019 r. – 60 OP, a w 2020 r. – 70 OP.

Jednocześnie do wypłat pomocy finansowej w danym roku kalendarzowym zaliczono wypłaty pomocy za IV kw. poprzedniego roku oraz wypłaty pomocy za I, II i III kw. danego roku. Należy podkreślić, że nie wszystkie organizacje wnioskuje o wypłatę pomocy częściowej (transzowej). wówczas organizacja producentów składa rozliczenie roczne.

Przyjęto założenie, że pomoc za IV kw. wypłacana jest w kolejnym roku, w rozliczeniu rocznym wypłaconych środków finansowych na dofinansowanie funduszu operacyjnego.

Pomoc finansowa na dofinansowanie funduszu operacyjnego pochodzi w całości z budżetu UE.

Kalkulacja planowanych wydatków na lata 2018 - 2020.

1. Kalkulacja planowanych wydatków na 2018 rok.

Kalkulacja pomocy finansowej dotyczy 50 uznanych organizacji producentów.

Pomoc finansowa na dofinansowanie funduszu operacyjnego za IV kw. 2017 roku dla 22 organizacji producentów oraz I, II i III kwartał 2018 roku dla 50 uznanych organizacji producentów, w kwocie ogółem **48 612 tys. zł.**

2. Kalkulacja planowanych wydatków na 2019 rok.

Kalkulacja pomocy finansowej dotyczy 60 uznanych organizacji producentów.

Pomoc finansowa na dofinansowanie funduszu operacyjnego za IV kw. 2018 roku dla 50 organizacji producentów oraz I, II i III kwartał 2019 roku dla 60 uznanych organizacji producentów, w kwocie ogółem **61 515 tys. zł.**

3. Kalkulacja planowanych wydatków na 2020 rok.

Kalkulacja pomocy finansowej dotyczy 70 uznanych organizacji producentów.

Pomoc finansowa na dofinansowanie funduszu operacyjnego za IV kw. 2019 roku dla 60 organizacji producentów oraz I, II i III kwartał 2020 roku dla 70 uznanych organizacji producentów, w kwocie ogółem **74 418 tys. zł.**

2. ANALIZA SYTUACJI WYJŚCIOWEJ W TYM ANALIZA MOCNYCH I SŁABYCH STRON ORAZ SZANS I ZAGROŻEŃ SEKTORA OWOCÓW I WARZYW (SWOT)

2.1 Analiza sytuacji wyjściowej oraz analiza SWOT

Powierzchnia i zbiory owoców, warzyw i pieczarek

Powierzchnia uprawy owoców w okresie 2014-2016[†] wynosiła średnio 390 tys. ha i była o 4,6% niższa niż w latach 2008-2010. W ogólnej powierzchni uprawy owoców 68% zajmowały nasadzenia drzew owocowych a 32% krzewy owocowe i truskawki. Coraz większe znaczenie w uprawie owoców jagodowych mają maliny. Ich powierzchnia zwiększyła się z 13,6 tys. ha w latach 2002-2004 do 27,4 tys. ha w latach 2014-2016. Rozwój uprawy, produkcji i eksportu malin w Polsce był spowodowany przede wszystkim bardzo owocną współpracą nauki z praktyką. Polska nauka wyhodowała odmiany malin owocujące jesienią na pędach z danego roku. Maliny te owocują od sierpnia do końca października, co znacznie wydłuża okres podaży i przetwórstwa owoców. Co najważniejsze, polskie odmiany malin są bardzo dobrym surowcem do produkcji wysokiej jakości mrozonek. W rezultacie Polska wyprzedziła w produkcji i eksporcie malin największego konkurenta w Europie, tj. Serbię. Produkcja owoców w Polsce jest zdominowana przez: jabłka, wiśnie, truskawki, maliny i porzeczki czarne. Powierzchnia uprawy tych owoców zajmuje ok. 82% ogólnej powierzchni uprawy owoców a zbiory stanowią ponad 88% ogólnych zbiorów owoców w kraju. Polska jest obecnie największym producentem owoców klimatu umiarkowanego w Unii Europejskiej.

Średnie zbiory owoców w trzyleciu 2014-2016 wynosiły 4 690 tys. ton i były o 33% wyższe niż w latach 2008-2010. W ostatnich latach w polskim sadownictwie obserwuje się bardzo dynamiczny wzrost produkcji jabłek. Średnia produkcja tych owoców w trzyleciu 2014-2016 wynosiła 3 729 tys. ton i była o ok. 50% wyższa niż w latach 2008-2010. Tempo wzrostu zbiorów innych owoców z drzew było w tych latach znacznie niższe (na poziomie kilku procent). Wysokie zbiory jabłek umocniły pozycję polskich producentów w eksporcie jabłek. Eksport jabłek deserowych z Polski w 2011 r. wynosił 533,6 tys. ton, w 2013 r. wzrósł o 130% do 1230,4 tys. ton. Embargo nałożone przez Federację Rosyjską spowodowało, że eksport jabłek w 2014 r. zmniejszył się do 1 096,0 tys. ton i w latach 2015-2016 utrzymywał się na ww. poziomie. Mimo embargo Polska utrzymuje pozycję największego światowego eksporterów jabłek deserowych. Embargo Federacji Rosyjskiej wymusza jednak konieczność poszukiwania nowych rynków zbytu oraz dokonania korekt odmianowych w sadach jabłoniowych.

[†] W 2014 r. GUS zmienił metodę szacowania powierzchni uprawy owoców.

Analizę powierzchni warzyw należy z konieczności ograniczyć do okresu 2010-2016, gdyż Spis Rolny przeprowadzony w 2010 r. nieco inną metodologią, wykazał zmniejszenie powierzchni uprawy warzyw gruntowych o 23% wobec 2009 r. Powierzchnia uprawy warzyw gruntowych w 2014-2016 r. wynosiła 181,3 tys. ha i była wyższa o 3% w porównaniu do 2010-2012 r. Powierzchnia uprawy warzyw pod osłonami w tym samym okresie lat wzrosła średnio o 7,4% do 5495 ha.

Łączna produkcja warzyw gruntowych, warzyw pod osłonami i grzybów uprawnych w latach 2014-2016 wynosiła średnio 5594,0 tys. ton i była o 3,5% wyższa niż średnia w latach 2010-2012. Polska jest w skali Unii Europejskiej stosunkowo dużym producentem warzyw gruntowych oraz warzyw pod osłonami. W produkcji kapusty, cebuli, ogórków, buraków ćwikłowych i marchwi znajdujemy się w czołówce ich producentów w UE. Polska ma dość wysoką pozycję w produkcji i eksporcie warzyw mrożonych, szczególnie mrożonej cebuli i marchwi. W porównaniu do krajów UE o zbliżonych do Polski warunkach klimatycznych (np. Niemiec), Polska jest bardzo dużym producentem warzyw pod osłonami. Produkcja warzyw spod osłon wysokich wynosiła wg danych GUS w latach 2014-2016 średnio 978,5 tys. ton i była o 25,5% wyższa niż średnia z lat 2010-2012. W warzywach pod osłonami dominują pomidory, których produkcja w latach 2014-2016 przekroczyła poziom 550 tys. ton. Ogórków spod osłon Polska produkuje od 260 tys. ton do 265 tys. ton, a pozostałych warzyw, głównie papryki ok. 160-180 tys. ton. O wzroście produkcji warzyw spod osłon decydują w ostatnich latach inwestycje w dużych rodzinnych gospodarstwach oraz w gospodarstwach zrzeszonych w grupach i organizacjach producentów.

Najbardziej dynamicznie rozwijającym się sektorem (zaliczanym wg Eurostatu do warzyw) jest produkcja pieczarek. Produkcja pieczarek w 2016 r. przekroczyła poziom 340 tys. ton i była o 30% wyższa niż w 2010 r. i prawie o 100% przewyższała wielkość produkcji tych grzybów z 2002 i 2003 r. O dynamicznym rozwoju produkcji pieczarek w Polsce zadecydowały, podobnie jak w przypadku warzyw gruntowych, duże inwestycje przeprowadzone w grupach i organizacjach producentów, zrzeszających największych producentów pieczarek jak również zwiększanie eksportu tego produktu na rynki krajów Europy Zachodniej.

Wartość produkcji towarowej owoców, warzyw i pieczarek

Z szacunków Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - PIB wynika, że łączna wartość produkcji towarowej owoców, warzyw i pieczarek w 2015 r. wyniosła 13 871,5 mln zł i była o 11% wyższa niż w 2014 r. ale nie osiągnęła rekordowej jak dotąd wartości z 2013 r. na poziomie 13 928 mln zł. Wartość produkcji owoców wynosiła w 2015 r. 4 684,5 mln zł, co stanowiło 33,8% łącznej wartości produkcji owoców, warzyw i pieczarek. Wartość produkcji warzyw w 2015 r. wyniosła 7 882 mln zł a wartość towarowej produkcji pieczarek oszacowano na 1 305 mln zł (9,4%) W 2015 r. w porównaniu do 2009 r. łączna wartość produkcji owoców, warzyw i pieczarek wzrosła o 67,9%, w tym wartość produkcji warzyw zwiększyła się o 94,1%, a owoców o 97,1%.

W wartości produkcji towarowej owoców dominuje produkcja jabłek, która w 2015 r. wynosiła 2 592,5 mln zł (55,3% produkcji owoców). Wartość produkcji towarowej jabłek w latach 2009-2015 wzrosła o 79,4%. Tak dynamicznego wzrostu produkcji nie odnotowano dla żadnego innego gatunku owoców i warzyw. Wartość towarowej produkcji wiśni stanowiła, w zależności od poziomu cen tych owoców, od 6 do 11% towarowej produkcji owoców. Wartość towarowej produkcji truskawek w 2015 r. stanowiła 10,1%, a malin 11,4% towarowej produkcji owoców.

W łącznej produkcji warzyw 61% stanowiła produkcja towarowa warzyw gruntowych, a 39% produkcja warzyw spod osłon. W towarowej produkcji warzyw dominuje produkcja

warzyw z grupy warzywa pozostałe, na którą składają się warzywa smakowe (pietruszką, selery, pory), warzywa strączkowe (groch, fasola na strąk zielony) oraz szparagi, rabarbar itp. gatunki warzyw. W ostatnich latach udział tej grupy warzyw w łącznej wartości produkcji wynosił ok. 18%. Duże znaczenie i udział w wartości produkcji warzyw mają kapusta, cebula i marchew. W towarowej produkcji warzyw spod osłon dominuje produkcja pomidorów – 1908 mln zł (62,1% wartości warzyw spod osłon w 2015 r.).

Kierunki zagospodarowania owoców, warzyw i pieczarek

Analiza wielkości i wartości eksportu owoców i warzyw oraz ich przetworów, a także wielkości produkcji przetworów owocowo-warzywnych pozwala stwierdzić, że co najmniej od 2009 r. przetwórstwo przestaje być dominującym kierunkiem zagospodarowania owoców. Głównie za sprawą dynamicznego rozwoju eksportu jabłek, eksport owoców świeżych zaczyna dominować w łącznym zagospodarowaniu owoców. W 2013 r. eksport owoców świeżych na poziomie 1 515,3 tys. ton stanowił ok. 36% ich produkcji i był o ponad 50% wyższy niż w latach 2009-2010. Ta bardzo korzystna tendencja w polskim sadownictwie została osłabiona przez wprowadzenie embarga przez Federację Rosyjską w połowie 2014 r. W 2014 r. eksport owoców świeżych obniżył się o 9,6% do 1370,3 tys. ton (29% zbiorów) w 2016 r. wynosił 1 359 tys. ton (28% zbiorów owoców). W roku gospodarczym 2011/2012 produkcja przetworów owocowych łącznie z sokami i napojami wynosiła ok. 2 353 tys. ton, a w roku gospodarczym 2015/2016 2 875 tys. ton.

W dostawach do przetwórstwa dominują, podobnie jak w poprzednich latach, jabłka kierowane do produkcji koncentratu soku jabłkowego, owoce jagodowe i wiśnie do produkcji mrozonek oraz koncentratów soków. Eksport owoców świeżych z Polski jest zdominowany przez jabłka (w 2016 r. pomimo wprowadzenia przez Federację Rosyjską na produkty rolno-spożywcze embarga, eksport jabłek stanowił 80% eksportu owoców świeżych). Na rynek krajowy i w znacznie mniejszym stopniu na eksport kierowane są: czereśnie, gruszki, śliwki, brzoskwinie oraz truskawki, maliny i borówki wysokie. W porównaniu do innych państw europejskich, gdzie sadownictwo jest silnie rozwinięte, w polskim sadownictwie występuje ciągle bardzo duży udział owoców słabej jakości, produkowanych dla potrzeb przetwórstwa. W wielu najlepszych sadach jabłoniowych w Polsce udział jabłek przemysłowych w zbiorach nie przekracza 15-20%, podobnie jak w najlepszych sadach w Europie. Średnio w kraju ok. 45% zbiorów jabłek jest jednak kierowane do przetwórstwa z powodu gorszej ich jakości. W latach 2014-2016 część jabłek deserowych eksportowanych dotychczas do Rosji musiała być skierowana do przetwórstwa. W produkcji niektórych gatunków owoców np. wiśni, porzeczek czarnych i czerwonych, aronii i agrestu oraz truskawek i malin, bardzo duży udział przetwórstwa w ich zagospodarowaniu jest wynikiem obecnej technologii produkcji i struktury odmianowej na plantacjach tych owoców. Duży udział przetwórstwa w zagospodarowaniu np. wiśni i porzeczek czarnych, czy aronii wymuszony jest jednak bardzo dużą przydatnością tych owoców do przetwórstwa.

Podstawowym kierunkiem rozdysponowania warzyw gruntowych w Polsce jest eksport i krajowy rynek warzyw świeżych, na który w ostatnich latach kierowano ok. 55% towarowej produkcji warzyw gruntowych. Do przetwórstwa przemysłowego np. na mrożenie oraz przetwórstwo tradycyjne (przede wszystkim przerób kapusty i ogórków w niewielkich, rodzinnych kwaszarniach) kierowane jest ok. 35% towarowej produkcji warzyw gruntowych. Na eksport w latach 2014-2016 trafiało 469 – 558 tys. ton warzyw, z czego ok. 120 tys. ton stanowiły warzywa spod osłon, głównie pomidory. Prawie 90 % warzyw spod osłon trafia na rynek wewnętrzny do spożycia w stanie świeżym.

Polska w ostatnich latach stała się największym w Europie producentem i eksporterem pieczarek. Eksport pieczarek świeżych z Polski w 2004 r. wynosił 87,4 tys. ton i stanowił

48,6% zbiorów. Na rynek krajowy trafiło w 2004 r. 26,9%, a do przetwórstwa 24,5% zbiorów. W następnych latach produkcja pieczarek w naszym kraju systematycznie rosła i w 2014 r. wynosiła ok. 310 tys. ton. Podstawowym czynnikiem wzrostu produkcji pieczarek był eksport pieczarek świeżych, głównie na rynki krajów Europy Zachodniej. Eksport pieczarek świeżych w 2016 r. wynosił 220,7 tys. ton (66,7% zbiorów) i był o 137,5% większy niż w 2004 r. Udział przetwórstwa w zbiorach pieczarek w 2014 r. wynosił ok. 24% i był bardzo podobny jak 2004 r. Pieczarki przetwarzane głównie na mrożonki oraz konserwy, są kierowane przede wszystkim na eksport. Na rynek krajowy trafia ok. 40 tys. ton przetworów.

W najbliższej przyszłości podstawowym warunkiem poprawy sytuacji ekonomicznej producentów owoców i warzyw będzie wyraźna poprawa jakości produktów oraz zwiększenie udziału eksportu dobrej jakości owoców i warzyw świeżych na wymagające rynki zbytu. Konieczna jest także dalsza promocja owoców i warzyw na rynku Unii Europejskiej oraz na perspektywicznych rynkach krajów trzecich. Oprócz jabłek i pieczarek możemy zwiększać produkcję i eksport innych owoców i warzyw deserowych: truskawek, malin, czereśni, borówek wysokich, szparagów, kalafiorów, brokułów, kapusty i sałaty. Zapotrzebowanie w zamożnych krajach na relatywnie drogie owoce deserowe i niektóre dobre jakościowo warzywa rośnie. W wielu krajach np. Holandii, Belgii, Niemczech czy Francji truskawki oraz inne owoce i warzywa produkowane są głównie na rynek owoców świeżych. Technologia produkcji tych owoców jest bardzo kapitałochłonna, wymaga bowiem nie tylko urządzeń do nawadniania i walki z przymrozkami, ale również ochrony przed gradobiciem i ptakami. W naszym kraju barierami dla rozwoju tej produkcji jest brak środków finansowych na inwestycje w drogą technologię produkcji oraz urządzeń do sortowania i przygotowania do sprzedaży. Ograniczeniem w Polsce dla tej produkcji jest ponadto: relatywnie mała skala produkcji w gospodarstwach a nawet grupach i organizacjach producentów. Nie mamy też nowoczesnej organizacji dostaw i sprzedaży tych produktów na rynkach zagranicznych. Te problemy, tak jak w przypadku eksportu jabłek i pieczarek, można jednak rozwiązać poprzez celowe działania i inwestycje w organizacjach producentów. Konieczna jest też promocja tych owoców i warzyw na rynkach potencjalnych odbiorców.

Zmiany struktury obszarowej gospodarstw produkujących owoce, warzywa i pieczarki

Powszechne Spisy Rolne GUS wykazały bardzo korzystne zmiany struktury obszarowej gospodarstw ogrodniczych, a przede wszystkim:

- systematyczny wzrost średniej ich powierzchni;
- wzrost liczby gospodarstw większych towarowych;
- ubytek ogólnej liczby gospodarstw, szczególnie gospodarstw małych.

Gospodarstwa sadownicze - Powszechny Spis Rolny 2010 r. wykazał wyraźne przyspieszenie procesu koncentracji produkcji w sadownictwie. Sady duże o powierzchni powyżej 5 ha, w 2010 r. zajmowały 55,7% powierzchni sadów ogółem. Sady o takiej powierzchni posiadało w 2010 r. 17 114 gospodarstw (6,0% ogólnej liczby gospodarstw posiadających sady). Średnia powierzchnia sadu w gospodarstwach sadowniczych dużych wynosiła 12,17 ha i była o 24% większa niż w 2002 r.

Truskawki – produkcją truskawek zajmowało się w 2010 r. 56 180 gospodarstw. W 2002 r. gospodarstw uprawiających truskawki na powierzchni powyżej 0,10 ha w jednym gospodarstwie było 96 560, tj. o 72% więcej niż w 2010 r. Plantacje truskawek o powierzchni powyżej 2 ha zajmowały 15 056 ha, co stanowiło 45% ich powierzchni. Koncentracja uprawy truskawek w gospodarstwach większych jest bardzo dynamiczna, co oznacza że produkcja ta dotychczas skoncentrowana w gospodarstwach rodzinnych i oparta o duże zasoby własnej siły roboczej, musi korzystać przy zbiorach z pracowników donajętych. Średnia powierzchnia plantacji truskawek w uprawie towarowej w 2010 r. wynosiła 0,71 ha i była o 97% wyższa

niż w 2002 r. Plantacje truskawek o powierzchniach powyżej 2 ha miały w 2010 r. średnią powierzchnię na poziomie 4,57 ha. W 2002 r. średnia powierzchnia plantacji truskawek w tych gospodarstwach wynosiła 3,90 ha.

Warzywa gruntowe – w 2010 r. produkcją warzyw gruntowych zajmowało się 110 211 gospodarstw. W 2010 r. w 28 173 gospodarstwach o powierzchni uprawy warzyw powyżej 1 ha było skoncentrowane 118 736 ha warzyw gruntowych (85% ogólnego arealu). Gospodarstw warzywniczych uprawiających warzywa gruntowe na powierzchni powyżej 5 ha było w 2010 r. 5 472, co stanowiło 5,0% ogólnej liczby gospodarstw warzywniczych. Gospodarstwa te posiadały jednak aż 49% ogólnej powierzchni warzyw gruntowych w 2010 r. Średnia powierzchnia uprawy warzyw w tych gospodarstwach wynosiła 12,35 ha i była o 13% wyższa niż w 2002 r.

Warzywa pod osłonami – warzywa pod osłonami (na powierzchni powyżej 500 m² w jednym gospodarstwie) uprawiane były w 2002 r. w 6 051 gospodarstwach. W 2010 r. liczba tych towarowych gospodarstw wzrosła do 10 026. Dużych obiektów szklarniowych o powierzchni powyżej 7 000 m² szklarni i tuneli foliowych na gospodarstwo było w 2002 r. 1 475, w 2010 r. ich liczba wzrosła do 1 869. Średnia powierzchnia uprawy warzyw pod osłonami zwiększyła się z 10 088 m² w 2002 r. do 15 201 m².

Grzyby uprawne (pieczarki) – w 2002 r. w Polsce było 3 785 pieczarkarni (obiektów – gospodarstw z uprawą grzybów uprawnych). W 2010 r. ich liczba spadła o 8% do 3 472. Powierzchnia uprawy w jednym cyklu produkcyjnym w jednym gospodarstwie (obiekcie) zwiększyła się w pieczarkarniach towarowych (powyżej 200 m w jednym obiekcie) z 681 m w 2002 r. do 1 150 m w jednym gospodarstwie (obiekcie) w 2010 r.

Specyficzne cechy produkcji owoców i warzyw w Polsce czyli duży udział przetwórstwa w zagospodarowaniu owoców i warzyw

W Polsce obecnie ok. 45% produkcji owoców trafia do przetwórstwa. W produkcji warzyw udział przetwórstwa w zbiorach jest nieco mniejszy, wynosi około 35%. Podstawowym problemem w produkcji owoców dla przetwórstwa jest brak kontraktacji, co skutkuje bardzo dużymi wahaniami podaży i cen. Problem ten, mimo wielu prób i wysiłków zarówno administracji rządowej, producentów jak i niektórych zakładów przetwórczych nie został dotychczas rozwiązany. Produkcja owoców dla przetwórstwa jest bardzo silnie skoncentrowana w niektórych rejonach kraju co powoduje, w okresach dekonunktury i wysokiej podaży, że obniżają się dochody większości gospodarstw w tych rejonach. Sytuację pogarszają wysokie marże pośredników prowadzących skup surowca na potrzeby zakładów przetwórczych. Polska w dającej się przewidzieć perspektywie, będzie ciągle decydującym w Europie dostawcą przetworów z owoców jagodowych, wiśni i koncentratu soku jabłkowego. Dużą rolę w najbliższej przyszłości na rynku w Europie będą również odgrywać, tak jak obecnie, mrożone warzywa z Polski.

Strategia krajowa dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów i zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce, musi więc uwzględniać dużą rolę przetwórstwa w naszym ogrodnictwie. Organizacje producentów owoców i warzyw oraz jej zrzeszenia powinny mieć w jej ramach możliwość podejmowania działań dla rozwiązywania problemów produkcji owoców i warzyw dla przetwórstwa. Takie inicjatywy w programach operacyjnych niektórych organizacji producentów mogą być zgłaszane w zależności od warunków lokalnych.

Koszty pracy w naszym kraju będą systematycznie rosły i dlatego zmniejszać się będzie konkurencyjność cenowa krajowych przetworów owocowych i warzywnych. Konieczne jest zatem utrzymanie wysokiej jakości surowca do przetwórstwa i oferowanie na zagranicznych

rynkach, tak jak przed laty dobrych jakościowo przetworów o unikalnych cechach jakościowych. Ta strategia działania wymaga jednak dużych zmian w obecnej technologii produkcji owoców i warzyw dla przetwórstwa, zmiany struktury odmianowej i co najważniejsze znalezienia odbiorcy droższego surowca o lepszej jakości. Aktywna i silna ekonomicznie organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów po znalezieniu odbiorcy i podpisaniu odpowiednich umów może podjąć się dostarczenia wysokiej jakości surowca, mając zagwarantowany jego zbyty po wcześniej ustalonych i atrakcyjnych dla dostawcy i odbiorcy cenach.

Analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń sektora owoców i warzyw (analiza SWOT)

	Mocne strony	Słabe strony
Struktura agrarna gospodarstw	Grupa dużych gospodarstw dobrze wyposażonych w techniczne środki produkcji posiada 60-70% potencjału produkcyjnego. Te gospodarstwa decydują o towarowej produkcji mimo że stanowią nie więcej jak 8-15% ogólnej liczby gospodarstw.	Nadal silne rozdrobnienie produkcji owoców i warzyw.
	Systematyczna i coraz większa jest koncentracja produkcji w gospodarstwach większych.	Wiele gospodarstw rolniczych (licząc na wysokie dochody) mimo braku środków finansowych i wiedzy fachowej podejmują pozornie łatwą w technologii produkcję owoców i warzyw głównie dla przetwórstwa.
Rynek i sieć handlowa	Długoletnie powiązania handlowe dostawców i odbiorców owoców warzyw i pieczarek, zostały wzmocnione przez powstanie ponad 300 grup i organizacji producentów.	Niedostateczny i nierównomierny stopień zorganizowania w grupy i organizacje producentów. Niedostateczne zorganizowanie producentów warzyw gruntowych oraz owoców i warzyw dla przetwórstwa.
	Rozbudowana sieć rynków hurtowych działających w handlowym otoczeniu producentów, pośredników i detalistów.	Mimo dużych postępów słabe wyposażenie zaplecza handlowego w sortownie i pakownie za wyjątkiem producentów i eksporterów jabłek, pieczarek i warzyw pod osłonami.
	W handlu i eksporcie coraz większą rolę odgrywają grupy i organizacje producentów utworzone w ostatnich latach i wyposażone w nowoczesne zaplecze handlowe.	Brak dostatecznego zaplecza handlowego w gospodarstwach, które nie podjęły inicjatywy organizacji w grupy i organizacje producentów.
	Relatywnie niewielki udział sektora owoców i warzyw w dostawach do sieci handlowych nie powoduje konfliktów na linii producenci i organizacje producentów – sieci handlowe.	Handlowe otoczenie sektora ogrodniczego, mimo bardzo dużego postępu ciągle jest niedoinwestowane. W niektórych sektorach rynku np. warzywnictwie gruntowym brak systemów

		pakowania i logistyki owoców i warzyw.
	Powstawanie spółek handlowych i konsorcjów eksportowych kilku a nawet kilkunastu grup i organizacji producentów dla wspólnego przygotowania i negocjowania warunków eksportu owoców i warzyw.	Dużo gospodarstw podejmuje produkcję bez rozeznania rynku i określenia odbiorcy. Wysoka cena skupu owoców nawet w jednym roku powoduje masowe nasadzenia plantacji i kryzys nadpodaży w następnych latach, szczególnie w przetwórstwie.
	Realizowane obecnie programy promocji owoców i warzyw na zagranicznych rynkach oraz zwiększania spożycia owoców i warzyw w kraju.	Brak trwałych powiązań producentów z zakładami przetwórczymi powoduje bardzo duże straty producentów i przetwórców. Nie pozwala na pełne wykorzystanie potencjału produkcji w gospodarstwach i w zakładach przetwórczych.
	Nagle wprowadzenie i utrzymanie embarga Federacji Rosyjskiej wykazało dużą elastyczność producentów, organizacji producentów i eksporterów w dostosowaniu się do niekorzystnych warunków rynkowych i skuteczność w poszukiwaniu nowych rynków zbytu.	Niedostosowany zakres odmianowy oraz zbyt niska jakość produktów sektora owoców i warzyw, w szczególności jabłek, wpływa na ograniczony dostęp do innych rynków zbytu poza rynkiem rosyjskim.
Osiągnięcia	Wysoka w skali Europy produkcja owoców: np. jabłek, wiśni, malin i porzeczek oraz pieczarek i niektórych warzyw.	Rozwój produkcji owoców dla przetwórstwa kształtowany żywiołowo i koniunkturalnie, bez analizy rynku, określenia wymagań jakościowych i wielkości produkcji.
	Bardzo duży eksport jabłek i pieczarek, znacznie mniejszy, ale liczący się w UE eksport innych owoców świeżych (czereśni, gruszek) oraz warzyw (cebuli, pomidorów). W przetwórstwie Polska zachowała czołowe miejsce w eksporcie koncentratów soków owocowych oraz owoców i warzyw mrożonych.	Relatywnie niskie średnie statystyczne plony owoców i warzyw w porównaniu do państw rozwiniętych o podobnych warunkach klimatycznych. W praktyce bardzo zróżnicowane plony w poszczególnych gospodarstwach i rejonach produkcji.
	Rejony produkcji zlokalizowane w sprzyjających warunkach klimatycznych i ekonomicznych	Bardzo duży i dynamiczny eksport na niestabilny i zawodny rynek Rosji spowodował po

	kraju.	wprowadzeniu embarga wysokie straty.
	Systematyczny wzrost produkcji owoców, warzyw i pieczarek w ostatnich latach.	Wzrost produkcji owoców i warzyw dokonał się bez zadbania o jakość. Owoce i warzywa gorsze jakościowo są sprzedawane po niższej cenie.
Jakość i technologia	Przodujące gospodarstwa podnoszą jakość, stosując nowoczesne technologie produkcji oraz specjalne zabiegi agrotechniczne. Inwestują w niezbędne urządzenia do nawadniania, ochrony przed gradem i ptakami.	Niedoinwestowanie w obrocie hurtowym (nowoczesne i wydajne sortownie, systemy pakowania i logistyki owoców i warzyw) pogarsza jakość osiągniętą w produkcji.
	Relatywnie wysoka jakość w produkcji i unikalne cechy smakowe niektórych odmian owoców i warzyw w produkcji są w bardzo różnym stopniu wykorzystane w handlu i przetwórstwie dla uzyskania wyższych cen.	Przetwórcy w latach niskiej podaży surowca nie stawiają wymagań jakościowych, nie wymagają też odpowiednich odmian i technologii produkcji. W rezultacie przetwórstwo traci dotychczasową konkurencyjność wynikającą z dobrej, a nawet unikalnej jakości surowca.
	Coraz większe przekonanie producentów, że o sukcesie ekonomicznym zadecyduje lepsza jakość i ograniczenie produkcji owoców i warzyw niskiej jakości.	Powolny postęp we wdrażaniu nowoczesnych technologii, mimo dobrego zaplecza badawczego i bardzo dobrej współpracy producentów z nauką.
Konkurencyjność	Niższe ceny owoców i warzyw niż w większości europejskich państw rozwiniętych. Bardzo wysoka produkcja niektórych owoców np. jabłek oraz pieczarek rozwijana celowo na eksport.	Konkurencyjność cenowa wykorzystana głównie w eksporcie owoców na mało wymagające rynki krajów Europy Wschodniej i Środkowej.
	Bardzo wysoka pozycja w eksporcie oraz przyzwyczajenia odbiorców i konsumentów zagranicznych do owoców i warzyw z Polski.	Konkurencyjność cenowa owoców i warzyw bardzo powoli, ale systematycznie zmniejsza się. Niskie ceny osiągane są u nas głównie dzięki taniej pracy, niskich dochodach producentów oraz gorszej jakości.
	Położenie geograficzne Polski wobec największych rynków zbytu	Niewielkie wykorzystanie potencjalnych możliwości

	jest bardzo korzystne.	zwiększenia eksportu na rynki rozwiniętych państw europejskich.
	Stagnacja produkcji podstawowych gatunków owoców i warzyw klimatu umiarkowanego w Europie. Małe zagrożenie pozycji Polski w eksporcie ze strony nowych eksporterów.	Wolne postępowanie procesu podnoszenia konkurencyjności w eksporcie poprzez poprawę jakości, przygotowanie do sprzedaży oraz promocję i nowoczesny marketing z uwagi na wysokie koszty tego procesu.
	Niższe niż w państwach rozwiniętych choć rosnące koszty pracy, duża możliwość zatrudniania pracowników sezonowych oraz bardzo duży potencjał produkcyjny są podstawą naszej konkurencyjności w ogrodnictwie.	Zbyt niski poziom wiedzy i środków do racjonalnego wykorzystywania istniejącego potencjału produkcyjnego.
Odporność na kryzysy	Produkcja skoncentrowana w rodzinnych gospodarstwach odpornych na kryzysy.	Bardzo duże wahania cen owoców szczególnie jagodowych i jabłek dla przetwórstwa oraz dochodowości produkcji.
	Brak zadłużenia większości gospodarstw.	Brak skutecznych rozwiązań systemowych dla łagodzenia skutków kryzysów spowodowanych np. wysoką produkcją oraz destabilizacją sytuacji na rynku.
	Coraz większe wsparcie finansowe z budżetu UE dla niektórych instrumentów zapobiegania kryzysom.	Brak doświadczeń, dostatecznej wiedzy i mentalne odgraniczenia u polskich producentów w zakresie stosowania niektórych instrumentów zapobiegania kryzysom.
	Otwarcie nowych rynków zbytu, przede wszystkim poza UE	
	Szanse	Zagrożenia
Koszty produkcji	Wyższe koszty produkcji w państwach Europy Zachodniej. Mimo bardzo wysokiej wydajności bardzo droga ziemia i praca w tych krajach.	Wzrost cen środków produkcji i opłaty pracy. Konieczność uzyskiwania coraz wyższych dochodów dla utrzymania i rozwoju gospodarstwa.
	W Polsce wysokie zasoby relatywnie taniej siły roboczej w rolnictwie (szczególnie sezonowej) oraz nieograniczony dostęp do	Niewystarczające własne środki finansowe na niezbędne inwestycje w gospodarstwach.

	ziemi. Intensywna produkcja owoców i warzyw jest szansą na wyższe dochody dla wielu gospodarstw.	
	Możliwość stabilizacji kosztów produkcji poprzez powiększanie skali produkcji i podnoszenie plonów.	Ograniczenie klimatyczne (np. krótki okres wegetacji, słabe gleby) w porównaniu do krajów zachodniej i południowej Europy dla uzyskiwania bardzo wysokich plonów niektórych gatunków i odmian owoców i warzyw.
	Silne i długoletnie powiązania z rynkiem europejskim.	Słaba pozycja handlowa producentów i dostawców owoców i warzyw względem skoncentrowanego popytu reprezentowanego przez zakłady przetwórstwa oraz wielkopowierzchniowe sieci handlowe.
Rynek	Mocna i ugruntowana pozycja na rynku państw Europy Wschodniej.	Wciąż niski stopień zorganizowania producentów owoców i warzyw oraz brak powiązań i integracji uczestników rynku.
	Ograniczone możliwości wzrostu produkcji owoców, warzyw i pieczarek w innych krajach Europy.	Brak współpracy producentów z zakładami przetwórstwa i firmami handlowymi opóźnia procesy stabilizacji rynku i poprawy jakości.
	Realna szansa zastąpienia produkcji dla przetwórstwa na produkcję dobrych jakościowo owoców i warzyw w organizacjach producentów przeznaczonych głównie na eksport – pod warunkiem pomocy w zmianie technologii produkcji i znalezieniu rynków zbytu.	Brak dostatecznego rozeznania w odniesieniu potrzeb i wymagań jakościowych na nowych rynkach zbytu, które mogą zastąpić eksport do Federacji Rosyjskiej.
	Możliwości znacznego zwiększenia eksportu owoców i warzyw świeżych na wielunowych perspektywicznych rynkach.	Utrzymujące się embargo nałożone przez Federację Rosyjską na produkty sektora owoców i warzyw z UE.

	Bardzo duża dostępność zasobów ziemi, pracy i innych środków produkcji.	Ograniczone środki finansowe niezbędne dla realizacji inwestycji w gospodarstwach.
Możliwości i ograniczenia rozwoju produkcji	Możliwość rozwoju produkcji owoców, warzyw i pieczarek jest ograniczona w praktyce możliwością ich sprzedaży.	Przetwórstwo zdominowane przez ponadnarodowe firmy nastawione na pozyskiwanie taniego surowca do produkcji przetworów.
	Duża liczba średnich gospodarstw rodzinnych, dla których produkcja owoców i warzyw jest możliwością uzyskania godziwych dochodów.	Ograniczenia klimatyczne dla produkcji wysokiej jakości niektórych odmian owoców i warzyw.
Polityka władz	Korzystna polityka fiskalna – małe obciążenia podatkami.	Ograniczone finansowanie programów promocji eksportu i spożycia owoców i warzyw.
	Działania mające na celu upowszechnianie stosowania ubezpieczeń rolniczych.	Ograniczenia wsparcia finansowego sektora owoców i warzyw z funduszy UE w nowej perspektywie finansowej.
	Intensyfikacja działań pozwalających na lepsze wykorzystanie funduszy z budżetu UE.	

2.2 Wybrana strategia uwzględniająca mocne i słabe strony.

W wyniku przeprowadzonej analizy sytuacji wyjściowej i analizy SWOT poniżej wyodrębniono obszary, w których oczekuje się, że interwencja przyniesie maksymalną wartość dodaną:

1) Poprawa jakości oraz wzrost i stabilizacja cen producentów.

Słaba, niedostateczna jakość oraz niskie i niestabilne ceny owoców i warzyw są od lat nierozwiązanym i niekorzystnym problemem polskiego ogrodnictwa. Porównania cen w Polsce i innych krajach pokazują bardzo wyraźnie, że w Polsce ceny owoców i warzyw są o ok. 30% do 50% niższe niż w rozwiniętych krajach UE. Niższe ceny wynikają z mniejszych dochodów konsumentów w Polsce oraz z tradycyjnych form handlu owocami i warzywami na rynku krajowym. Konsument w Polsce nie jest też w stanie płacić za drogie bezzwrotne opakowania jednostkowe, które na rynkach państw rozwiniętych stanowią znaczący udział ceny. W eksporcie owoce i warzywa z Polski muszą jednak być przygotowane do sprzedaży zgodnie z wymogami rynków krajów importerów. Podnoszenie jakości owoców i warzyw najczęściej musi w praktyce być poprzedzone zmianami technologii produkcji, co wymaga znacznych inwestycji (deszczownie, urządzenia do ochrony przed przymrozkami lub gradobiciem). Nowoczesne technologie produkcji zapewnią nie tylko podniesienie jakości, ale również wysokość i stabilność plonów owoców i warzyw. Dotychczasowy rozwój produkcji ogrodniczej w Polsce, szczególnie owoców, miał charakter ilościowy, tj. zwiększono powierzchnię sadów i upraw warzyw. Obecnie racjonalnie planujący produkcję i sprzedaż członkowie organizacji producentów powinni być przekonani, że lepsze efekty finansowe i łatwiejszą sprzedaż uzyskają przez znaczną poprawę jakości i przygotowanie do obrotu owoców i warzyw, bez zwiększania wolumenu produkcji.

Powyższe działania, które będą podejmowane w ramach przedmiotowego obszaru działań, wpisują się w realizację celów zawartych w art. 33 ust. 1 lit. b oraz c rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków rolnych oraz uchylającego rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, s. 671, z późn. zm.), zwanego dalej „rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013” (poprawa jakości produktów, świeżych lub przetworzonych oraz podwyższenie wartości handlowej produktów).

2) Dostosowanie produkcji organizacji producentów do wymogów konkretnych rynków zbytu.

Realizacja tego kierunku rozwoju jest obecnie konieczna dla pozyskania nowych rynków zbytu oraz osiągnięcia wyższych cen i zmniejszenia zależności naszego eksportu ogrodniczego od kilku dużych rynków zbytu. Zarówno poprawa jakości produktów, jak też poszerzanie asortymentu odmianowego owoców i warzyw, zwiększenie nacisku na proces przygotowania produktów do sprzedaży oraz planowanie produkcji w oparciu o prognozowanie i monitorowanie tendencji w spożyciu są kluczowe w celu dostosowania produkcji do wymogów różnych rynków zbytu. Ten kierunek rozwoju jest bardzo ważny zarówno w eksporcie, jak i w dostawach na rynek krajowy. Dostosowanie oferty handlowej do wymogów odbiorcy może spowodować zwiększenie eksportu oraz spożycia owoców i warzyw w kraju. Dostosowanie produkcji do wymogów konkretnych rynków jest istotne zarówno w odniesieniu do jabłek i pieczarek, jak i owoców i warzyw, gdzie eksport jest bardzo mały i należy go rozwijać.

Analiza sytuacji wyjściowej pokazała, że dotychczasowy rozwój naszego ogrodnictwa był dość jednostronny, tj. zwiększaliśmy produkcję zaniedbując jakość i co najważniejsze,

ograniczyliśmy eksport do niektórych gatunków i „łatwych” dużych rynków (głównie Rosji). Nie brakuje opinii, że bardzo duża łatwość zwiększenia eksportu np. jabłek na rynek rosyjski spowodowała zaniedbanie innych kierunków eksportu. Eksport jabłek do Rosji w 2011 r. wynosił 288,8 tys. ton, a w 2013 r. zwiększył się o ponad 140% do 705,6 tys. ton. Wartość eksportu owoców i warzyw z Polski do Rosji w 2011 r. wynosiła 995,2 mln zł; w 2013 r. była o 107% wyższa i wynosiła 2 060,1 mln zł. Wydaje się więc, że obecnie powiększanie potencjału produkcyjnego powinno pozostawać w ścisłym związku z analizą potrzeb rynków zbytu. Konieczne jest znaczne wzbogacenie naszej oferty produkcyjnej i eksportowej o nowe odmiany owoców i warzyw o wysokich walorach jakościowych, produkowanych wg określonych technologii i przeznaczonych na nowe rynki. W tym kontekście istotna jest współpraca organizacji producentów ze światem nauki przy prowadzeniu badań naukowych i produkcji eksperymentalnej.

Powyższe działania, które będą podejmowane w ramach przedmiotowego obszaru działań, wpisują się w realizację celów zawartych w art. 33 ust. 1 lit. a, b oraz c rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 (planowanie produkcji, w tym prognozowanie i monitorowanie produkcji i spożycia oraz poprawa jakości produktów, świeżych lub przetworzonych; podwyższenie wartości handlowej produktów).

3) Skuteczne reagowanie w sytuacjach kryzysu na rynku.

W ostatnich latach w sektorze owoców i warzyw w Polsce wystąpiły poważne zakłócenia na rynku, których efektem był znaczny spadek cen produktów sektora owoców i warzyw. Przykładem tego może być wybuch epidemii bakterii *E. coli* na wybranych gatunkach warzyw w 2011 r. czy też wprowadzony przez Federację Rosyjską w sierpniu 2014 r. zakaz przywozu niektórych produktów, w tym owoców i warzyw z UE do Rosji, co oznaczało dla Polski zamknięcie jednego z najważniejszych rynków zbytu na jabłka. W takich sytuacjach Komisja Europejska jest uprawniona przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 do przyjmowania przepisów uruchamiających nadzwyczajne środki wspierania sektora owoców i warzyw. Komisja skorzystała z tych uprawnień w przypadku każdego z ww. kryzysów.

Niezależnie od powyższego należy zauważyć, że produkcja owoców i warzyw jest nieprzewidywalna, a większość z produktów tego sektora ma ograniczoną trwałość. Nawet niewielkie nadwyżki podaży owoców i warzyw mogą doprowadzić do poważnych zakłóceń na rynku. Dlatego też istotnym jest, aby umożliwić organizacjom producentów skuteczne reagowanie w sytuacjach kryzysowych poprzez zastosowanie narzędzi dostępnych w przepisach UE tj. regulacji dotyczących zapobiegania sytuacjom kryzysowym i zarządzania kryzysowego, w szczególności mechanizmu wycofania z rynku.

Powyższe działania, które będą podejmowane w ramach przedmiotowego obszaru działań, wpisują się w realizację celu zawartego w art. 33 ust. 1 lit. f rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 (zapobieganie sytuacjom kryzysowym i zarządzanie kryzysowe).

4) Poprawa marketingu poprzez promocję i komunikację.

Bardzo ważnym elementem z punktu widzenia wszystkich podmiotów funkcjonujących na rynku, w tym również organizacji producentów owoców i warzyw, jest rozpoznawalność swoich produktów oraz usług w oparciu o markę/znak towarowy. Marka/znak towarowy daje możliwość szybkiego rozpoznania danego towaru lub usługi, jako pochodzącej od konkretnego przedsiębiorcy. Dla wielu przedsiębiorców znak towarowy staje się podstawą do projektowania rozwoju danej marki oraz w dalszej perspektywie podtrzymania konkurencyjności swoich produktów lub usług na rynku. Promowanie marek/znaków

towarowych jest kluczowa dla podnoszenia wartości dodanej produktów organizacji producentów i dlatego istotnym jest wspieranie organizacji w tym obszarze.

Powyższe działania, które będą podejmowane w ramach przedmiotowego obszaru działań, wpisują się w realizację celu zawartego w art. 33 ust. 1 lit. c i d rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 (podwyższenie wartości handlowej produktów oraz promocja produktów, świeżych lub przetworzonych).

2.3 Wpływ poprzednich programów operacyjnych

2.3.1 Informacje ogólne o wdrażaniu programów operacyjnych w latach 2010-2015.

Na koniec 2010 r. w Polsce funkcjonowało 38 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw, natomiast na koniec 2015 r. status uznania posiadało już 194 podmiotów, przy czym, tylko 12 organizacji producentów w latach 2010-2015 r. wdrażało swoje programy operacyjne. Dwie organizacje producentów rozpoczęły realizację programu operacyjnego w 2010 r., w 2011 r. realizowane były 4 programy operacyjne, w 2012 i 2013 r. realizowanych było 5 programów operacyjnych. Natomiast po zakończeniu jednego z programów operacyjnych, w 2014 roku, 4 pozostałe organizacje realizowały programy operacyjne. W 2015 r. w Polsce wdrażanych było 10 programów operacyjnych.

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba organizacji producentów owoców i warzyw	38 ¹⁾	57 ¹⁾	80 ¹⁾	106 ¹⁾	143 ¹⁾	194 ²⁾
Liczba organizacji producentów wdrażających program operacyjny	2	4	5	5	4	10

¹⁾ stan na dzień 31 grudnia danego roku

²⁾ stan na dzień 15 grudnia 2015

Ze względu na krótki okres realizacji programów oraz ze względu na małą ilość programów operacyjnych realizowanych w Polsce trudno jest zaobserwować i wykazać wyraźne trendy lub wpływ tych programów na sektor owoców i warzyw.

Z analizy przeprowadzonej na podstawie dostępnych danych o stanie realizacji programów operacyjnych przez organizacje producentów wynika, że w latach 2010-2015 organizacje producentów w głównej mierze kierowały swoje działania na realizację celów związanych z poprawą jakości produktów i ochroną środowiska. W największych uznanych organizacjach producentów wydatki przeznaczone na realizację tych celów stanowiły odpowiednio: 30,79% oraz 30,72% wszystkich wydatków z funduszu operacyjnego, a stopień realizacji zaplanowanych działań w tym zakresie był bliski 100%. Nieco mniej środków, ale również pojawiających się w większości sprawozdań organizacji producentów w Polsce, przeznaczano na cele związane z planowaniem produkcji, a dokładniej z dostosowaniem skali i zakresu produkcji do popytu, np. poprzez zakup materiału szkółkarskiego do założenia lub powiększenia plantacji trwałych. Działania takie charakteryzowały się wysokim stopniem realizacji.

Ponadto, działania podejmowane przez organizacje producentów prowadziły do koncentracji podaży owoców i warzyw, przeznaczonych do przetwórstwa. Inne osiągnięcia to zrzeszanie się producentów i podejmowanie wspólnych działań, przyspieszanie wprowadzania nowych odmian owoców i warzyw, unowocześnianie infrastruktury, redukcja kosztów produkcji i polepszanie sytuacji finansowej organizacji. Wszystkie ww. korzyści miały również wpływ na sytuację finansową samych producentów zrzeszonych w organizacjach.

Struktura wydatków ponoszonych w latach 2010-2015 w ramach programów operacyjnych realizowanych przez uznane organizacje producentów owoców i warzyw:

NAZWA CELU:	2010		2011		2012		2013		2014		2015		Kwota wydatków ogółem w latach 2010-2015 [zł]	Udział wydatków na dany cel [%]
	Liczba OP	Kwota wydatków na cel [zł]	Liczba OP	Kwota wydatków na cel [zł]	Liczba OP	Kwota wydatków na cel [zł]	Liczba OP	Kwota wydatków na cel [zł]	Liczba OP	Kwota wydatków na cel [zł]	Liczba OP	Kwota wydatków na cel [zł]		
Planowanie produkcji	1	443 468,55	3	755 397,25	5	1 459 376,00	5	1 868 385,37	4	1 912 270,71	7	4 006 242,41	10 445 150,29	27,92
Poprawa lub utrzymanie jakości produkcji	1	112 619,92	4	781 032,22	5	1 448 936,54	5	1 884 679,36	4	2 175 166,17	10	5 097 588,61	11 500 022,82	30,74
Poprawa obrotu/marketingu	2	140 807,26	2	38 051,04	2	43 889,36	1	5 000,00	2	72 462,87	1	30 314	330 524,53	0,88
Szkolenia i działania mające na celu wspieranie dostępu do usług doradczych	2	393 943,95	2	413 015,22	4	654 552,96	3	629 564,12	1	402 760,50	4	818 568,75	3 312 405,50	8,85
Ochrona środowiska	2	643 149,83	4	1 005 794,42	5	1 876 089,77	5	2 169 355,98	4	2 361 401,68	10	3 487 934,66	11 543 726,34	30,86
Środki zapobiegania kryzysom i zarządzania w sytuacjach kryzysowych	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	279 536,17	279 536,17	0,75
Ogółem:		1 733 989,51		2 993 290,15		5 482 844,63		6 556 984,83		6 924 061,93		13 720 184,60	37 411 365,65	100,00

2.3.2 Szczegółowy opis efektów realizacji programów operacyjnych na podstawie „Strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2010-2017” – ocena za okres 2010-2014:

W latach 2010-2014 organizacje producentów owoców i warzyw wdrażały programy operacyjne opracowane zgodnie ze „Strategią krajową dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2010-2017”, które uwzględniały następujące cele, określone w ww. Strategii:

- 1) Planowanie produkcji;
- 2) Poprawa lub utrzymanie jakości produktu;
- 3) Poprawa obrotu/ marketingu;
- 4) Działania w zakresie szkolenia i działania mające na celu wspieranie dostępu do usług doradczych;
- 5) Działania w zakresie ochrony środowiska.

Opis postępów osiągniętych w realizacji poszczególnych celów programów operacyjnych w latach 2010-2014:

Cel Planowanie produkcji:

W roku 2010 jedna organizacja producentów wykazała zwiększenie wielkości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu o 537 ton, w stosunku do sprzedaży ogółem 7 863 ton w okresie wyjściowym, tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego. Zatem, wdrożenie w 2010 roku działań związanych z celem Planowanie produkcji w tej organizacji producentów pozytywnie wpłynęło na wzrost wolumenu produkcji stanowiącej przedmiot obrotu.

W roku 2011 trzy organizacje producentów wykazały zwiększenie wielkości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

- 275,056 ton, w stosunku do 7 863,294 ton ogółem w okresie wyjściowym, tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego,
- 928,912 ton, w stosunku do 9 235,517 ton ogółem w okresie wyjściowym, , tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego,
- 1 407,636 ton w stosunku do 8 367,825 ton ogółem w okresie wyjściowym, , tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego.

Reasumując, wdrożenie w 2011 roku działań związanych z celem *Planowanie produkcji* pozytywnie wpłynęło na wzrost wielkości produkcji i sprzedaży w trzech organizacjach producentów.

W roku 2012 realizacja działań w ramach celu *Planowanie produkcji* w trzech organizacjach producentów przyczyniła się do zwiększenia wielkości produkcji sprzedanej odpowiednio o:

- 1 252 tony, w stosunku do 7 863,29 ton ogółem w okresie wyjściowym, tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego,
- 2 784 tony, w stosunku do 8 367,8247 ton ogółem w okresie wyjściowym,
- 8 912,706 ton, w stosunku do 13 541 ton ogółem w okresie wyjściowym,

Natomiast dwie organizacje producentów odnotowały zmniejszenie wielkości produkcji sprzedanej odpowiednio o:

- 480,47 ton, w stosunku do 5 720,68 ton ogółem w okresie wyjściowym,

- 110,748 ton, w stosunku do 9 235,52 ton ogółem w okresie wyjściowym.

Przyczyną spadku wielkości produkcji sprzedanej w 2012 r. w dwóch organizacjach producentów w stosunku do sytuacji wyjściowej były nieprzychylny warunki klimatyczne, tj. susza, która dotknęła gospodarstwa członków organizacji producentów.

W roku 2013 dwie spośród pięciu organizacji producentów realizujących dany cel, wykazały zwiększenie wielkości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

- 1 837 ton, w stosunku do 7 863,29 ton ogółem w okresie wyjściowym, tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego,
- 7 739 tony, w stosunku do 8 367,8247 ton ogółem w okresie wyjściowym.

W przypadku jednej organizacji producentów odnotowano zmniejszenie wielkości produkcji sprzedanej o 432,64 ton, w stosunku do 5 720,68 ton ogółem w okresie wyjściowym, przy jednoczesnym zwiększeniu wartości produkcji członków danej OP stanowiącej przedmiot obrotu o 436 121,64 zł.

Natomiast dwie organizacje nie wykazały zmiany całkowitej wielkości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu z uwagi na fakt, że pierwsze korzyści z działania nastąpią w sezonie 2015/2016, czyli w 2 roku po zrealizowaniu nasadzeń materiału szkółkarskiego.

W roku 2014 dwie spośród czterech organizacji producentów realizujących dany cel wykazały zwiększenie wielkości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

- 3 765,98 ton, w stosunku do 7 863,29 ton ogółem w okresie wyjściowym, tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego,
- 345,5380 ton w stosunku do 5 720,68 ton ogółem w okresie wyjściowym

W przypadku tych organizacji producentów, wdrożenie w 2014 r. ww. działań związanych z celem *Planowanie produkcji*, pozytywnie wpłynęło na wzrost wielkości produkcji i sprzedaży.

Natomiast dla okresu sprawozdawczego (2014 r.) dwie organizacje nie wykazały rezultatu tj.: zmiany całkowitej wielkości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu z uwagi na fakt, że pierwsze korzyści z działania nastąpią w sezonie 2017, gdy założone sady jabłoniowe wejdą w owocowanie.

Reasumując, wdrożenie w latach 2010 - 2014 działań związanych z celem *Planowanie produkcji*, pozytywnie wpłynęło na wzrost wielkości produkcji i sprzedaży w większości organizacji producentów realizujących programy operacyjne.

Cel *Poprawa lub utrzymanie jakości produktu*:

W roku 2010 dwie organizacje producentów wykazały wzrost jednostkowej wartości produkcji sprzedanej odpowiednio o 0,02 zł/kg w stosunku do 0,40 zł/kg w okresie wyjściowym oraz o 0,98 zł/kg w stosunku do 2,72 zł/kg w okresie wyjściowym. Wdrożenie w 2010 r. działań związanych z celem *Poprawa lub utrzymanie jakości produktu*, pozytywnie wpłynęło na wzrost wartości jednostkowej produkcji stanowiącej przedmiot obrotu w dwóch organizacjach producentów.

W roku 2011 spośród czterech organizacji producentów wdrażających ww. cel, trzy wykazały zwiększenie wzrostu jednostkowej wartości produkcji sprzedanej odpowiednio o:

- 0,09 zł/kg w stosunku do 0,41 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,66 zł/kg w stosunku do 1,50 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,42 zł/kg w stosunku do 2,02 zł/kg w okresie wyjściowym.

Wzrost jednostkowej wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu, o którym mowa powyżej, mógł być wynikiem podnoszenia jakości produkcji poprzez wdrożenie systemów poprawy jakości, wykorzystanie nowych technologii produkcji lub też wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań logistycznych. Natomiast w przypadku jednej organizacji producentów, jednostkowa wartość produkcji sprzedanej spadła o 0,11 zł/kg, w stosunku do 2,71 zł/kg w okresie wyjściowym. Było to spowodowane mniejszym niż zakładano przychodem ze sprzedaży wynikającym z wystąpienia kryzysu w 2011 r. w sektorze warzyw, z powodu bakterii EHEC.

W roku 2012, wszystkie 5 z realizujących programy operacyjne organizacji zdecydowało się na wdrożenie celu *Poprawa lub utrzymanie jakości produktu*. Realizacja działań w ramach ww. celu przyczyniła się do wzrostu jednostkowej wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

- 0,11 zł/kg w stosunku do 0,41 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,15 zł/kg w stosunku do 2,02 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 1,48 zł/kg w stosunku do 2,72 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,24 zł/kg w stosunku do 0,92 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,51 zł/kg w stosunku do 1,50 zł/kg w okresie wyjściowym.

W roku 2013, wszystkie 5 z realizujących programy operacyjne organizacji zdecydowało się na wdrożenie celu *Poprawa lub utrzymanie jakości produktu*. Realizacja działań w ramach ww. celu przyczyniła się do wzrostu jednostkowej wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

- 0,25 zł/kg w stosunku do 2,02 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 1,48 zł/kg w stosunku do 2,72 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,44 zł/kg w stosunku do 0,92 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,50 zł/kg w stosunku do 1,50 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,35 zł/kg w stosunku do 0,98 zł/kg w okresie wyjściowym.

W roku 2014, wszystkie 4 z realizujących programy operacyjne organizacji zdecydowało się na wdrożenie celu *Poprawa lub utrzymanie jakości produktu*. Realizacja działań w ramach ww. celu przyczyniła się do wzrostu jednostkowej wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

- 0,12 zł/kg w stosunku do 2,01 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 1,46 zł/kg w stosunku do 2,72 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,21 zł/kg w stosunku do 0,92 zł/kg w okresie wyjściowym,
- 0,29 zł/kg w stosunku do 0,98 zł/kg w okresie wyjściowym.

Wzrost jednostkowej wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu mógł być wynikiem podnoszenia jakości produkcji poprzez wdrożenie systemów poprawy jakości, wykorzystanie nowych technologii produkcji lub też wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań logistycznych.

Reasumując, wdrożenie w latach 2010 - 2014 działań związanych z celem *Poprawa lub utrzymanie jakości produktu*, pozytywnie wpłynęło na wzrost wartości jednostkowej produkcji stanowiącej przedmiot obrotu organizacji producentów realizujących programy operacyjne.

Cel *Poprawa obrotu/ marketingu*:

W roku 2010 dwie organizacje producentów wykazały wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu o:

- 9 728 894,69 zł, w stosunku do 21 350 000,00 zł ogółem w okresie wyjściowym,

– 44 670,04 zł, w stosunku do 3 756 332,64 zł ogółem w okresie wyjściowym.

Wdrożenie 2010 roku działań związanych z celem *Poprawa obrotu/marketingu*, pozytywnie wpłynęło na wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu w dwóch organizacjach producentów.

W roku 2011 spośród trzech organizacji producentów wdrażających ww. cel, jedna organizacja producentów wykazała wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu o 1 318 883 zł, w stosunku do 3 756 332 zł ogółem w okresie wyjściowym. Natomiast w przypadku dwóch organizacji odnotowano zmniejszenie wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

– 154 956 zł, w stosunku do 21 350 000 zł ogółem w okresie wyjściowym,

– 646 630 zł, w stosunku do 11 540 838 zł ogółem w okresie wyjściowym.

Dwie spośród trzech organizacji producentów wdrażających dany cel odnotowały spadek wartości sprzedaży w 2011 r. w stosunku do sytuacji wyjściowej, w wyniku wystąpienia kryzysu w sektorze warzyw, w związku z pojawieniem się szczepu bakterii EHEC.

W roku 2012 spośród dwóch organizacji producentów wdrażających ww. cel, jedna organizacja wykazała wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu o 16 951 258,00 zł, w stosunku do 21 350 000,00 zł ogółem w okresie wyjściowym. Natomiast w przypadku drugiej organizacji producentów odnotowano zmniejszenie wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu o 190 673,96 zł, w stosunku do 11 540 838,55 zł ogółem w okresie wyjściowym, spowodowane zmniejszeniem wielkości upraw w roku 2012, w stosunku do okresu wyjściowego. W związku z powyższym, posiadając mniejszą powierzchnię zebrano mniej plonu, a co za tym idzie, nie było możliwości uzyskania większej wartości produkcji pomimo, iż cena za 1 kg owoców była w tej organizacji producentów o 0,15 zł większa niż w okresie wyjściowym.

W roku 2013 jedna organizacja producentów realizowała działania związane z celem *Poprawa obrotu/marketingu* i wykazała wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu o 9 414 273,00 zł, w stosunku do 21 350 000,00 zł ogółem w okresie wyjściowym.

W roku 2014 dwie organizacje producentów realizowały działania związane z celem *Poprawa obrotu/marketingu* i wykazały wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu odpowiednio o:

– 27 292 861,00 zł, w stosunku do 21 350 000,00 zł ogółem, w okresie wyjściowym,

– 1 336 486,44 zł, w stosunku do 11 540 838,55 zł ogółem, w okresie wyjściowym.

Wdrożenie działań w zakresie ww. celu, pozytywnie wpłynęło na wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu w obu organizacjach producentów. W przypadku jednej organizacji ponad dwukrotne zwiększenie wartości produkcji sprzedanej w stosunku do okresu wyjściowego spowodowane było zwiększeniem powierzchni upraw w stosunku do powierzchni upraw w okresie wyjściowym oraz zmianą struktury produkcji, tzn. wprowadzeniem do uprawy nowych odmian produktu, o ponad dwukrotnie wyższej cenie jednostkowej w stosunku do odmian standardowych.

Reasumując, wdrożenie w latach 2010 - 2014 działań związanych z celem *Poprawa obrotu/marketingu* pozytywnie wpłynęło na wzrost wartości produkcji stanowiącej przedmiot obrotu organizacji producentów realizujących programy operacyjne.

Cel Działania w zakresie szkolenia i działania mające na celu wspieranie dostępu do usług doradczych:

W roku 2010 w dwóch organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia z zakresu planowania produkcji oraz poprawy jakości produktów ukończyło łącznie 72 członków organizacji producentów.

W roku 2011 w dwóch organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia z zakresu planowania produkcji oraz poprawy jakości produktów ukończyło łącznie 27 członków organizacji producentów.

W roku 2012 w czterech organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia z zakresu planowania produkcji oraz poprawy jakości produktów ukończyło łącznie 112 członków organizacji producentów.

W roku 2013 w trzech organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia z zakresu planowania produkcji oraz poprawy jakości produktów ukończyło łącznie 70 członków organizacji producentów.

W roku 2014 w jednej organizacji producentów realizującej ww. cel, szkolenie z zakresu planowania produkcji oraz poprawy jakości produktów ukończyło 7 członków organizacji producentów.

Reasumując, wdrożenie w latach 2010 - 2014 działań związanych z celem *Działania w zakresie szkolenia i działania mające na celu wspieranie dostępu do usług doradczych* odnotowano wzrost poziomu wiedzy członków organizacji producentów z zakresu planowania produkcji oraz poprawy jakości produktów.

Cel *Działania w zakresie ochrony środowiska* - w latach 2010 -2014 odnotowano poprawę w ochronie środowiska w następujących obszarach:

Łagodzenie zmian klimatu

W roku 2010 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze łagodzenie zmian klimatu odnotowano zmniejszenie całkowitego rocznego zużycia energii o ponad 77 litów paliw ciekłych oraz 0,27 tony paliw stałych - na 1 tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do zużywanych 640 litrów paliw ciekłych oraz 2 ton paliw stałych - na 1 tonę produkcji sprzedanej, w okresie wyjściowym, tj. przed rozpoczęciem realizacji programu operacyjnego.

W roku 2011 w przypadku jednej organizacji producentów odnotowano zmniejszenie całkowitego rocznego zużycia energii o 0,09 tony w postaci paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 2,3 tony paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym, oraz o 35 litrów w postaci paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 640 litrów paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym. Poczynione inwestycje zmniejszyły zużycie energii w przedstawionym wymiarze, ale również zmniejszyły emisję gazów cieplarnianych, na co zwracano uwagę w opinii niezależnego eksperta, przedstawionej przez organizację producentów, wraz z programem operacyjnym.

W roku 2012 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze łagodzenie zmian klimatu odnotowano zmniejszenie zużycia energii do celów ogrzewania szklarni o 0,001 tony w postaci paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 2,3 tony paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym oraz o 0,10 litrów w postaci paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 640 litrów paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym. Zrealizowane inwestycje przyczyniły się również do osiągnięcia drugiej korzyści środowiskowej tzw. efektu ekologicznego poprzez

redukcję emisji substancji zanieczyszczających do powietrza z kotłowni zasilających obiekty szklarniowe, o co najmniej 10%, co potwierdza dokonana ocena „ex-ante”.

W roku 2013 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze łagodzenie zmian klimatu odnotowano zmniejszenie zużycia energii do celów ogrzewania szklarni o 0,466 tony w postaci paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 2,3 tony paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym oraz o 87,70 litrów w postaci paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 640 litrów paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym. Ponadto, zrealizowane inwestycje przyczyniły się również do osiągnięcia drugiej korzyści środowiskowej tzw. efektu ekologicznego poprzez redukcję emisji substancji zanieczyszczających do powietrza z kotłowni zasilających obiekty szklarniowe, o co najmniej 10%, co potwierdza dokonana ocena „ex-ante”.

W roku 2014 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze łagodzenie zmian klimatu odnotowano zmniejszenie zużycia energii do celów ogrzewania szklarni o 0,52 tony w postaci paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 2,3 tony paliwa stałego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym oraz o 110,01 litrów w postaci paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, w stosunku do 640 litrów paliwa ciekłego na tonę produkcji sprzedanej, zużywanych w okresie wyjściowym. Zrealizowane inwestycje przyczyniły się również do osiągnięcia drugiej korzyści środowiskowej tzw. efektu ekologicznego poprzez redukcję emisji substancji zanieczyszczających do powietrza z kotłowni zasilających obiekty szklarniowe, o co najmniej 10%, co potwierdza dokonana ocena „ex-ante”.

Reasumując, realizacja ww. działań w latach 2010 - 2014 przyczyniła się do łagodzenia zmian klimatu poprzez zmniejszenie zużycia energii i redukcję emisji substancji zanieczyszczających do powietrza.

Poprawa jakości wody

W roku 2010 w przypadku dwóch organizacji producentów, w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze poprawy jakości wody, poprzez wymianę urządzeń do stosowania zabiegów ochrony roślin na nowoczesne, bardziej przyjazne środowisku, odnotowano zwiększenie skuteczności prowadzonych zabiegów ochrony roślin, przy jednoczesnym ograniczeniu liczby zabiegów ochronnych stosowanych na roślinach, a tym samym, zmniejszeniu ilości zużywanych środków ochrony roślin. W przypadku dwóch organizacji producentów, roczne zużycie środków ochrony roślin zostało zmniejszone ogółem odpowiednio o 80 kg i o 264 kg, w stosunku do sytuacji wyjściowej. Dodatkowo wdrożenie w jednej organizacji producentów działania polegającego na stosowaniu biologicznych metod ochrony roślin skutkowało zmniejszeniem rocznego zużycia chemicznych środków ochrony roślin na 1 hektar o 12 kg, w sytuacji, gdy organizacja producentów korzystałaby z chemicznej ochrony roślin. Ponadto, realizacja działania polegającego na prowadzeniu analiz gleby oraz opracowaniu planu nawożenia roślin, pozwoliła w 2010 r., na zmniejszenie rocznego zużycia nawozów azotowych, średnio o 50 kg na 1 ha, oraz nawozów fosforowych o 20 kg na 1 ha.

W roku 2011 w przypadku trzech organizacji producentów, poprzez wymianę urządzeń do stosowania zabiegów ochrony roślin na nowoczesne bardziej przyjazne środowisku, odnotowano zmniejszenie zużycia środków ochrony roślin odpowiednio o:

- 0,28 tony w stosunku do 0,69 tony w okresie wyjściowym,
- 0,07 tony w stosunku do 1,4 tony w okresie wyjściowym,
- 0,62 tony w stosunku do 2,47 tony w okresie wyjściowym.

Dodatkowo wdrożenie w jednej organizacji producentów działania polegającego na stosowaniu biologicznych metod ochrony roślin w produkcji szklarniowej skutkowało zmniejszeniem rocznego zużycia chemicznych środków ochrony roślin na 1 hektar o 0,9 tony w stosunku do 1,25 tony w okresie wyjściowym, w sytuacji, gdy organizacja producentów korzystałaby z chemicznej ochrony roślin.

Ponadto w roku 2011, w trzech organizacjach producentów w ramach celu *Ochrona środowiska*, poprzez szkolenia nastąpiło podniesienie poziomu wiedzy członków organizacji z zakresu prowadzenia chemicznej ochrony upraw owoców i warzyw. Przeprowadzone szkolenia, jak i korzystanie z usług doradztwa, pośrednio przyczyniły się do osiągniętych efektów, uzyskanych poprzez realizację działania głównego, dotyczącego zastępowania starych, tradycyjnych opryskiwaczy lub ich elementów nowymi, bardziej przyjaznymi dla środowiska, które to było uzupełniane przez ww. działanie horyzontalne. W roku 2011 w organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia ukończyło łącznie 51 członków organizacji producentów.

W roku 2012 w przypadku czterech organizacji producentów, w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze poprawy jakości wody, poprzez wymianę urządzeń do stosowania zabiegów ochrony roślin na nowoczesne, bardziej przyjazne środowisku, odnotowano zwiększenie skuteczności prowadzonych zabiegów ochrony roślin, przy jednoczesnym ograniczeniu liczby zabiegów ochronnych stosowanych na roślinach, a tym samym, zmniejszeniu ilości zużywanych środków ochrony roślin odpowiednio o:

- 0,07 tony w stosunku do 1,4 tony w okresie wyjściowym,
- 0,263 tony w stosunku do 0,69 tony w okresie wyjściowym,
- 1,4 tony w stosunku do 2,47 tony w okresie wyjściowym,
- 0,4 tony w stosunku do okresu wyjściowego.

Dodatkowo, wdrożenie w jednej organizacji producentów działania polegającego na stosowaniu biologicznych metod ochrony roślin skutkowało zmniejszeniem rocznego zużycia chemicznych środków ochrony roślin na 1 hektar o 0,9 tony w stosunku do 1,25 tony w okresie wyjściowym, w sytuacji, gdy organizacja producentów korzystałaby z chemicznej ochrony roślin.

Ponadto w roku 2012, w trzech organizacjach producentów w ramach celu *Ochrona środowiska*, poprzez szkolenia nastąpiło podniesienie poziomu wiedzy członków organizacji z zakresu prowadzenia chemicznej ochrony upraw owoców i warzyw. Przeprowadzone szkolenia, jak i korzystanie z usług doradztwa pośrednio przyczyniły się do osiągniętych efektów uzyskanych poprzez realizację działania głównego, dotyczącego zastępowania starych, tradycyjnych opryskiwaczy lub ich elementów nowymi, bardziej przyjaznymi dla środowiska, które to było uzupełniane przez ww. działanie horyzontalne. W roku 2012 w trzech organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia ukończyło łącznie 44 członków organizacji producentów. Ponadto w roku 2012 w jednej organizacji producentów w ramach celu *Ochrona środowiska*, wykonano analizy roślin na pozostałości środków

ochrony roślin w 4 gospodarstwach, co również pozytywnie wpłynęło na zmniejszeniu ilości zużywanych środków ochrony roślin w tych gospodarstwach.

W roku 2013 w przypadku czterech organizacji producentów, w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze poprawy jakości wody, poprzez wymianę urzędzeń do stosowania zabiegów ochrony roślin na nowoczesne, bardziej przyjazne środowisku, odnotowano zwiększenie skuteczności prowadzonych zabiegów ochrony roślin, przy jednoczesnym ograniczeniu liczby zabiegów ochronnych stosowanych na roślinach, a tym samym, zmniejszeniu ilości zużywanych środków ochrony roślin odpowiednio o:

- 0,447 tony w stosunku do 0,822 tony w okresie wyjściowym,
- 0,5 tony w stosunku do 2,47 tony w okresie wyjściowym,
- 0,81 tony w stosunku do okresu wyjściowego,
- o 11,45 kg/ha w stosunku do 43,00 kg/ha zużywanych w okresie wyjściowym.

Ponadto w roku 2013, w trzech organizacjach producentów w ramach celu *Ochrona środowiska*, poprzez szkolenia nastąpiło podniesienie poziomu wiedzy członków organizacji z zakresu prowadzenia chemicznej ochrony upraw owoców i warzyw. Przeprowadzone szkolenia, jak i korzystanie z usług doradztwa pośrednio przyczyniły się do osiągniętych efektów uzyskanych poprzez realizację działania głównego, dotyczącego zastępowania starych, tradycyjnych opryskiwaczy lub ich elementów nowymi, bardziej przyjaznymi dla środowiska, które to było uzupełniane przez ww. działanie horyzontalne. W roku 2013 w trzech organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia ukończyło łącznie 34 członków organizacji producentów. Ponadto w roku 2013 w jednej organizacji producentów w ramach celu *Ochrona środowiska*, wykonano analizy roślin na pozostałości środków ochrony roślin w 6 gospodarstwach, co również pozytywnie wpłynęło na zmniejszenie ilości zużywanych środków ochrony roślin w tych gospodarstwach.

W roku 2014 w przypadku trzech organizacji producentów, w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze poprawy jakości wody, poprzez wymianę urzędzeń do stosowania zabiegów ochrony roślin na nowoczesne, bardziej przyjazne środowisku, odnotowano zwiększenie skuteczności prowadzonych zabiegów ochrony roślin, przy jednoczesnym ograniczeniu liczby zabiegów ochronnych stosowanych na roślinach, a tym samym, zmniejszeniu ilości zużywanych środków ochrony roślin odpowiednio o:

- 0,182 tony, w stosunku do 0,822 tony w okresie wyjściowym,
- 0,73 tony w stosunku do okresu wyjściowego,
- 1,08 ton, w stosunku do okresu wyjściowego.

Ponadto w roku 2014 w dwóch organizacjach producentów w ramach celu *Ochrona środowiska*, poprzez szkolenia nastąpiło podniesienie poziomu wiedzy członków organizacji z zakresu prowadzenia chemicznej ochrony upraw owoców i warzyw. Przeprowadzone szkolenia, jak i korzystanie z usług doradztwa pośrednio przyczyniły się do osiągniętych efektów uzyskanych poprzez realizację działania głównego, dotyczącego zastępowania starych, tradycyjnych opryskiwaczy lub ich elementów nowymi, bardziej przyjaznymi dla środowiska, które to było uzupełniane przez ww. działanie horyzontalne. W roku 2014 w dwóch organizacjach producentów realizujących ww. cel, szkolenia ukończyło łącznie 23 członków organizacji producentów. Ponadto, w roku 2014, w jednej organizacji producentów w ramach celu *Ochrona środowiska*, wykonano analizy roślin na pozostałości środków ochrony roślin w 7 gospodarstwach, co również pozytywnie wpłynęło na zmniejszenie ilości zużywanych środków ochrony roślin w tych gospodarstwach.

W jednej organizacji producentów realizacja działania, w ramach celu *Ochrona środowiska* w 2014 r., odbywała się poprzez podniesienie poziomu wiedzy członków organizacji producentów z zakresu najnowszych technologii związanych z inwestycjami dotyczącymi zmniejszenia zużycia energii w szklarniach. Przeprowadzone szkolenie pośrednio przyczyniło się do osiągniętych efektów uzyskanych przez realizację działania głównego, dotyczącego inwestycji w nową technologię zapewniającą lepsze wykorzystywanie energii, które było uzupełniane przez ww. działanie horyzontalne.

Reasumując, realizacja ww. działań w latach 2010 - 2014 przyczyniła się do poprawy jakości wody poprzez mniejsze zużycie środków ochrony roślin.

Ochrona gleb

W roku 2012 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze ochrona gleb, odnotowano zmniejszenie obszaru produkcji owoców i warzyw zagrożonego erozją gleby, na którym nie stosuje się środków służących zapobieganiu erozji o 65,72 ha.

W roku 2013 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze ochrona gleb, odnotowano zmniejszenie obszaru produkcji owoców i warzyw zagrożonego erozją gleby, na którym nie stosuje się środków służących zapobieganiu erozji o 56,57 ha.

W roku 2014 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze ochrona gleb, odnotowano zmniejszenie obszaru produkcji owoców i warzyw zagrożonego erozją gleby, na którym nie stosuje się środków służących zapobieganiu erozji o 68,87 ha.

Reasumując, realizacja ww. działań w latach 2010 - 2014 przyczyniła się do zmniejszenia obszaru produkcji owoców i warzyw zagrożonego erozją gleby, na którym nie stosuje się środków służących zapobieganiu erozji.

Oszczędzanie zużycia wody

W roku 2012 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze oszczędzanie zużycia wody, odnotowano zmniejszenie zużycia wody o 0,011 m³/t w procesie przygotowania owoców do sprzedaży, w stosunku do 0,0133 m³/t zużycia wody w procesie przygotowania owoców do sprzedaży w okresie wyjściowym.

W roku 2013 w przypadku jednej organizacji producentów w wyniku realizacji działań, w ramach celu *Ochrona środowiska* w obszarze oszczędzanie zużycia wody, odnotowano zmniejszenie zużycia wody o 0,0208 m³/t w procesie przygotowania owoców do sprzedaży, w stosunku do 0,053 m³/t zużycia wody w procesie przygotowania owoców do sprzedaży w okresie wyjściowym.

Reasumując, realizacja ww. działań w latach 2010 - 2014 zwiększyła efektywność poprawy środowiska poprzez zmniejszenie zużycia wody.

3. Cele programów operacyjnych i instrumentów oraz wskaźniki wydajności

Cele programów operacyjnych

Cele programów operacyjnych zdefiniowano w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013. Zgodnie z art. 33 ust. 1 ww. rozporządzenia programy operacyjne realizują co najmniej dwa spośród celów, o których mowa w art. 152 ust. 1 lit. c lub dwa spośród następujących celów:

- 1) planowanie produkcji, w tym prognozowanie i monitorowanie produkcji i spożycia;
- 2) poprawa jakości produktów, świeżych lub przetworzonych;
- 3) podwyższenie wartości handlowej produktów;
- 4) promocja produktów, świeżych lub przetworzonych;
- 5) środki ochrony środowiska w szczególności dotyczące wody, i metody produkcji bezpieczne dla środowiska, w tym rolnictwo ekologiczne;
- 6) zapobieganie sytuacjom kryzysowym i zarządzanie kryzysowe.

Przepis art. 152 ust. 1 lit. c rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013, stanowi, że organizacja producentów ma realizować co najmniej jeden z wymienionych w tym przepisie celów, tj.:

- 1) zapewnienie planowania i dostosowywania produkcji do popytu, w szczególności w odniesieniu do jakości i ilości;
- 2) koncentracja dostaw i umieszczanie na rynku produktów wytwarzanych przez ich członków, w tym sprzedaż bezpośrednia;
- 3) optymalizacja kosztów produkcji i zysków z inwestycji służących utrzymywaniu standardów dotyczących ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt oraz stabilizowanie cen producentów;
- 4) prowadzenie badań i opracowywanie inicjatyw dotyczących zrównoważonych metod produkcji, innowacyjnych praktyk, konkurencyjności gospodarczej i rozwoju sytuacji rynkowej;
- 5) promowanie i udzielanie pomocy technicznej w zakresie stosowania przyjaznych dla środowiska metod uprawy i technik produkcji oraz odpowiedzialnych praktyk i technik w odniesieniu do dobrostanu zwierząt;
- 6) promowanie i udzielanie pomocy technicznej w zakresie stosowania standardów produkcji, poprawa jakości produktów i rozwijanie produktów o chronionej nazwie pochodzenia, chronionym oznaczeniu geograficznym lub objętych krajowym znakiem jakości;
- 7) zarządzanie produktami ubocznymi i odpadami, zwłaszcza w celu ochrony jakości wody, gleby i krajobrazu oraz zachowania lub zachęcania do zachowania bioróżnorodności;
- 8) przyczynianie się do zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych oraz do łagodzenia zmiany klimatu;
- 9) opracowywanie inicjatyw w dziedzinie promocji i wprowadzania do obrotu;
- 10) zarządzanie funduszami wspólnego inwestowania, o których mowa w części poświęconej programom operacyjnym w sektorze owoców i warzyw, o których mowa w art. 31 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 oraz w art. 36 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 487, z późn. zm.), zwanego dalej „rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013”;

11) udzielanie niezbędnej pomocy technicznej w celu korzystania z rynków terminowych i systemów ubezpieczeń.

Celem strategii krajowej jest wykorzystanie możliwości rozwoju organizacji producentów, przy uwzględnieniu struktur poszczególnych organizacji. W perspektywie długookresowej dąży się do poprawy oferty oraz konkurencyjności organizacji producentów przez wykorzystanie dostępnego wsparcia na realizację programów operacyjnych. Podstawą dla koncepcji strategii krajowej jest wykorzystanie organizacji producentów jako podstawowego ogniwa pomiędzy produkcją i handlem. Organizacje producentów muszą być atrakcyjnym i skutecznym partnerem dla odbiorców owoców, warzyw i pieczarek.

Wskaźniki wydajności

Wskaźniki wydajności mają na celu ocenę, czy istnieje związek pomiędzy podjętymi działaniami, a osiągniętymi rezultatami i czy efekty, które osiągnięto są znaczące.

Rodzaje wskaźników:

- 1) wskaźnik wyjściowy – dotyczy oceny sytuacji wyjściowej przy rozpoczęciu realizacji programu operacyjnego. Ponadto, wskaźniki wyjściowe przypisane do poszczególnych działań stanowią punkt odniesienia dla określenia wskaźników rezultatu i oddziaływania;
- 2) wskaźnik nakładu – dotyczy stwierdzenia, czy działanie zostało podjęte i wskazuje zainwestowaną kwotę przypadającą na rodzaj działania;
- 3) wskaźnik produktu – dotyczy ustalenia zasięgu działania. Może być wyrażony na kilka sposobów. Określa on liczbę gospodarstw, w których działanie wdrożono lub powierzchnię obszarów, na których działanie jest realizowane lub liczbę wykonanych działań;
- 4) wskaźnik rezultatu – dotyczy wyniku działań, określonego ilościowo;
- 5) wskaźnik oddziaływania – dotyczy oceny ogólnego wpływu działania, przykładowo w postaci zmiany liczby gospodarstw, które wprowadziły wybrane działania.

3.1. Wymogi dotyczące wszystkich lub kilku rodzajów działań

Związek z Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich

Państwa członkowskie w swoich strategiach krajowych zawierają kryteria przyjęte w celu zagwarantowania, że określone działania wybrane jako kwalifikujące się do wsparcia nie są jednocześnie wspierane przez inne odnośne instrumenty w ramach wspólnej polityki rolnej, w szczególności przez środki wspierania rozwoju obszarów wiejskich. Zgodnie z art. 30 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 z dnia 13 marca 2017 r. uzupełniającego rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 w

odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw, uzupełniającego rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 w odniesieniu do kar, które mają być stosowane w tych sektorach, a także zmieniającego rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 543/2011 (Dz. Urz. UE L 138 z 25.05.2017, str. 4), zwanego dalej „rozporządzeniem delegowanym Komisji (UE) 2017/891” państwa członkowskie muszą zagwarantować, że na dane działanie realizowane przez organizacje producentów otrzyma ona wsparcie jedynie w ramach jednego systemu (Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Wspólnej Organizacji Rynków Produktów Rolnych). W związku z powyższym agencja płatnicza przy rozpatrywaniu wniosków organizacji producentów o płatność będzie dokonywała kontroli krzyżowych, weryfikujących, czy na działania objęte pomocą finansową w ramach programu operacyjnego, nie została udzielona pomoc finansowa w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Poniżej przedstawiono zestawienie linii demarkacyjnych pomiędzy działaniami zawartymi w PROW na lata 2014-2020 a działaniami zawartymi w *Strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2018-2022*.

Jeżeli w programie operacyjnym organizacji producentów owoców i warzyw uwzględniono realizację:

- usług doradczych zbieżnych z usługami doradczymi świadczonymi w ramach poddziałania „Udzielanie pomocy rolnikom lub właścicielom lasów w korzystaniu z usług doradczych”,
 - szkoleń o zakresie tematycznym zbieżnym z zakresem tematycznym szkoleń w ramach działania „Transfer wiedzy i działalność informacyjna”,
 - operacji zbieżnych z zakresem poddziałania „Wsparcie dla nowych uczestników systemów jakości”,
 - operacji inwestycyjnych o zakresie zbieżnym z zakresem poddziałania „Modernizacja gospodarstw rolnych” lub działania „Współpraca” lub poddziałania „Restrukturyzacja małych gospodarstw”,
- 1) działań zbieżnych z zakresem pakietów działania „Rolnośrodowiskowo-klimatycznego” lub „Rolnictwo ekologiczne”,

to wówczas członkowie tej organizacji podlegają wyłączeniu ze wsparcia w ramach PROW 2014-2020 na tego typu operacje, a w przypadku poddziałania „Wsparcie na przeprowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych” oraz „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych”, wyłączeniu ze wsparcia podlega dana organizacja.

Jednocześnie jeżeli w programie operacyjnym organizacji producentów owoców i warzyw uwzględniono realizację operacji o zakresie zbieżnym z zakresem działań zawartych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 to wówczas znajdują zastosowanie linie demarkacyjne zawarte w *Strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw na lata 2010-2017* (Dz. Urz. Min. Roln. i Rozw. Wsi z dnia 9 sierpnia 2016 r., poz. 18).

Kryteria wspólne dla wszystkich działań

Lista działań określonych w strategii nie jest wyczerpująca. Organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów mogą zwrócić się do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi o wprowadzenie nowych działań do strategii krajowej, jeśli uznają w swojej ocenie, iż działania te będą bardziej dostosowane do osiągnięcia jednego lub więcej celów funkcjonowania organizacji producentów, zdefiniowanych w art. 33 ust. 1 oraz w art. 152 ust. 1 lit. c rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013.

Pomoc finansowa na realizację programu operacyjnego nie obejmuje transakcji nabycia inwestycji lub usług od członka organizacji producentów lub podmiotu powiązanego osobowo lub kapitałowo z tą organizacją producentów lub członkami tej organizacji.

Do wniosku o przyznanie pomocy finansowej dołącza się oświadczenie, że organizacja nabyła inwestycję lub usługę od podmiotu, który nie jest członkiem tej organizacji producentów ani współmałżonkiem członka tej organizacji lub nie jest powiązany osobowo lub kapitałowo w sposób bezpośredni lub pośredni z tą organizacją producentów, członkami tej organizacji lub współmałżonkami tych członków.

Przez powiązania osobowe lub kapitałowe rozumie się wzajemne powiązania między członkami organizacji lub organizacją a podmiotem, od którego organizacja nabywa inwestycję lub usługę, polegające na:

- 1) uczestniczeniu w spółce jako współnik spółki cywilnej lub spółki osobowej;
- 2) posiadaniu co najmniej 50% udziałów lub akcji spółki kapitałowej;
- 3) pełnieniu funkcji członka organu nadzorczego lub zarządzającego, prokurenta lub pełnomocnika.

Kryteria dotyczące kwalifikowania się inwestycji do wsparcia

Wsparcie przyznawane jest po uprzednim pisemnym zobowiązaniu się organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów do niezbywania, nieudostępniania (w zakresie określonym w art. 31 ust. 4 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891), oraz konserwacji i wykorzystywania zgodnie z przeznaczeniem nabytych w ramach realizowanego programu operacyjnego środków trwałych, w okresie, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891.

W przypadku umów leasingu, które umożliwiają zakup środków trwałych, ww. okres, w którym występuje zakaz zbywania lub udostępniania przedmiotu leasingu objętego wsparciem, liczony jest od dnia wypłaty dofinansowania w wyniku którego po raz pierwszy zostały zrefundowane koszty kwalifikowane wynikające z umowy leasingu (tj. od dnia objęcia pomocą finansową pierwszej raty wynikającej z umowy leasingu).

W przypadku zakupu przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów maszyn lub urządzeń, w programie operacyjnym należy określić ich specyfikację (np. rodzaj, typ), planowane miejsce lokalizacji (ze wskazaniem czy jest to teren organizacji producentów, zrzeszenia organizacji producentów lub członka organizacji producentów), informacje czy jest to maszyna lub urządzenie nowe czy używane oraz stopień wykorzystania maszyny lub urządzenia w grupie produktów, ze względu na którą organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów zostały uznane, pochodzących od członków organizacji producentów lub ich zrzeszeń oraz członków innych organizacji producentów lub ich zrzeszeń, wprowadzanych do obrotu za pośrednictwem danej organizacji lub zrzeszenia organizacji producentów.

Ponadto organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów w przypadku zakupu nowych maszyn i urządzeń jak też zakupu kwalifikowanego materiału szkółkarskiego na etapie zatwierdzania programu operacyjnego składa:

- 5) zapytanie ofertowe, składane do co najmniej 3 różnych dostawców, dotyczące przedmiotu zamówienia i określające: specyfikację techniczną przedmiotu zamówienia, istotne warunki realizacji zamówienia, w tym cenę;
- 6) minimum 3 oferty handlowe otrzymane od dostawców, stanowiące odpowiedź na ww. zapytanie ze wskazaniem wybranej oferty wraz z uzasadnieniem jej wyboru oraz przedstawieniem przyjętych kryteriów wyboru oceny ofert, mając na względzie osiągnięcie zakładanych celów inwestycji oraz racjonalności wydatkowania środków lub w przypadku braku co najmniej 3 ofert – oświadczenia zawierającego uzasadnienie powodu, dla którego nie jest możliwe przedłożenie co najmniej 3 ofert,

celem rzetelnego oszacowania planowanych wydatków inwestycyjnych oraz oceny zasadności zatwierdzanych kosztów i wysokości zatwierdzanej pomocy finansowej.

W przypadku lokalizacji maszyn lub urządzeń w gospodarstwach lub obiektach członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów, w programie operacyjnym należy zamieścić informacje o liczbie członków korzystających z tych maszyn, urządzeń, wraz z podaniem danych identyfikacyjnych tych członków takich jak imię i nazwisko lub nazwę, miejsce zamieszkania lub siedzibę i adres oraz informacje o podjęciu w sposób demokratyczny decyzji o lokalizacji, zgodnie z zasadami przyjętymi w statucie lub umowie (akcie założycielskim) organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów. Ponadto w przypadku realizacji operacji polegającej na zakupie kwalifikowanego materiału szkółkarskiego, organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów w programie operacyjnym zawiera informację o planowanym miejscu jego posadzenia ze wskazaniem obrębu i numeru ewidencyjnego działki lub działek.

Inwestycja polegająca na zakupie i montażu przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów maszyny lub urządzenia na gruncie, w budynku lub w budowli nie stanowiących własności lub przedmiotu użytkowania wieczystego organizacji producentów, zrzeszenia organizacji producentów lub ich członków jest możliwa pod warunkiem:

- 1) przedstawienia przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów pisemnej umowy dzierżawy lub najmu ww. nieruchomości obowiązującej co najmniej w okresie, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 i liczoną od dnia zakupu ww. maszyny lub urządzenia. Powyższa umowa zapewnia organizacji producentów lub zrzeszeniu organizacji producentów wyłączne władanie i kontrolę zarówno nad miejscem, gdzie dokonano montażu ww. maszyny i urządzenia jak również nad tymi maszynami i urządzeniami;
- 2) zachowania stanu technicznego maszyny lub urządzenia pozwalającego na ich używanie zgodne z przeznaczeniem, po zdemontowaniu maszyny lub urządzenia i dokonaniu ponownego ich montażu.

Jeżeli maszyny lub urządzenia są użytkowane przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów na gruncie, w budynku lub w budowli, która jest dzierżawiona lub najmowana od członka organizacji producentów, stosuje się następujące zasady:

- 1) warunki pisemnej umowy dzierżawy lub najmu powinny umożliwiać wykorzystywanie dzierżawionej lub najmowanej powierzchni przez organizację

producentów i jej członków lub zrzeszenie organizacji producentów w pełnym zakresie, zgodnie z potrzebami organizacji lub zrzeszenia. Tym samym wyłącznie organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów w sposób demokratyczny powinny decydować o sposobie wykorzystania dzierżawionej, czy najmowanej powierzchni;

- 2) w treści umowy powinny znaleźć się zapisy o wspólnym wykorzystaniu, tzn. wykorzystaniu infrastruktury dla owoców i warzyw, wyprodukowanych nie tylko i wyłącznie w gospodarstwie członka organizacji producentów, który wydzierżawia, wynajmuje budynek organizacji producentów, jak i wyprodukowanych przez pozostałych członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów;
- 3) zakup urządzeń przechowalniczych przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów i wykorzystywanie ich w budynku dzierżawionym lub najmowanym przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów w gospodarstwie członka, znajduje uzasadnienie techniczne, tzn. jest niezbędne biorąc pod uwagę ilość owoców i warzyw przechowywanych w dzierżawionym przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów pomieszczeniu magazynowym. Organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów powinny uzasadnić wykorzystanie wydajności urządzenia do schładzania owoców i warzyw na dzierżawionej lub najmowanej powierzchni budynku.

W przypadku zakupu przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów używanych maszyn i urządzeń:

- 1) nabywane maszyny i urządzenia posiadają parametry techniczne wymagane dla danej operacji i spełniają wymogi norm technicznych;
- 2) organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów przedstawia oświadczenie zbywcy informujące, że zbywca był uprawniony do zbycia maszyny lub urządzenia oraz że w okresie ostatnich 7 lat od dnia zakupu ww. maszyny i urządzenia nie zostały sfinansowane z dotacji krajowej lub unijnej;
- 3) cena netto używanych maszyn lub urządzeń nie przekracza ich wartości rynkowej, ustalonej na podstawie dokumentu wystawionego przez uprawnionego rzeczoznawcę i jest niższa od ceny porównywalnego sprzętu na rynku pierwotnym.

W przypadku zakupu przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów budynku lub budowli:

- 1) organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów przedstawia oświadczenie zbywcy informujące, że zbywca był uprawniony do zbycia budynku lub budowli oraz że w okresie ostatnich 10 lat ww. nieruchomości nie zostały sfinansowane z dotacji krajowej lub unijnej;
- 2) cena zakupu budynku lub budowli nie przekracza ich wartości odtworzeniowej, zgodnie z art. 151 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r. poz. 2147, z późn. zm.), ustalonej na podstawie dokumentu wystawionego przez uprawnionego rzeczoznawcę.

W przypadku inwestycji dotyczących budowy, rozbudowy i przebudowy budynków oraz budowli mogą być one podejmowane tylko na gruncie stanowiącym własność lub przedmiot użytkowania wieczystego organizacji producentów owoców i warzyw lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw. Powyższego kryterium nie stosuje się

do działań, które mogą być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów. Działania inwestycyjne zlokalizowane w gospodarstwach członków organizacji producentów (np. budowa szklarni) mogą być podejmowane tylko na gruncie stanowiącym własność lub przedmiot użytkowania wieczystego członka organizacji.

W przypadku inwestycji dotyczących prac budowlanych organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów przedstawia wraz z programem operacyjnym aktualny kosztorys inwestorski a po zrealizowaniu całej inwestycji:

- 1) aktualny kosztorys sporządzony, z zastosowaniem cen rynkowych, na podstawie obmiaru zrealizowanej inwestycji, z potwierdzonym przez kierownika budowy, a jeśli jego ustanowienie nie jest wymagane — przez inwestora, zakresem wykonanych robot, potwierdzony przez inspektora nadzoru inwestorskiego;
- 2) pozwolenie na budowę lub zgłoszenie właściwemu organowi zamiaru wykonania robot budowlanych, zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 3) protokół odbioru końcowego i decyzję dopuszczającą do użytkowania obiekt, zgodnie z przepisami prawa budowlanego.

Natomiast, celem rozliczenia we wnioskach o pomoc częściową (transze kwartalne) poszczególnych etapów inwestycji budowlanych realizowanych w danym roku programu operacyjnego, po zrealizowaniu etapu prac budowlanych w danym kwartale, organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów wraz z wnioskiem o transzę kwartalną składa:

- 1) aktualny kosztorys sporządzony, z zastosowaniem cen rynkowych, na podstawie obmiaru zrealizowanego etapu inwestycji, z potwierdzonym przez kierownika budowy, a jeśli jego ustanowienie nie jest wymagane — przez inwestora, zakresem wykonanych robót, potwierdzony przez inspektora nadzoru inwestorskiego;
- 2) pozwolenie na budowę lub zgłoszenie właściwemu organowi zamiaru wykonania robót budowlanych, zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 3) protokół odbioru zakończonego etapu inwestycji.

Przez podejmowanie działania (gdzie przedmiotem inwestycji jest ruchomość) na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów rozumie się podejmowanie działania na gruncie stanowiącym własność, przedmiot użytkowania wieczystego, przedmiot najmu lub dzierżawy.

Kryteria dotyczące kwalifikowania się leasingu do uzyskania pomocy

Leasing nowych środków trwałych, jest możliwy, jeżeli jego wartość nie przekracza rynkowej wartości danego dobra. Inne koszty związane z umową leasingu, jak np. podatek, marża, koszty refinansowania, koszty ogólne oraz koszty ubezpieczenia, nie są wydatkami kwalifikowanymi.

Ponadto, w przypadku finansowania leasingu w granicach wartości rynkowej netto danej pozycji, należy przestrzegać następujących warunków:

- 1) organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów jako leasingobiorca będzie bezpośrednim odbiorcą unijnego dofinansowania;
- 2) raty leasingowe płacone na rzecz leasingodawcy przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów (leasingobiorcę), udokumentowane będą potwierdzoną fakturą lub dokumentem rachunkowym o równoważnej wartości dowodowej;

- 3) raty leasingowe opłacane przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów będą kwalifikowały się do wsparcia unijnego, jeśli umowa leasingowa zostanie zawarta po dacie rozpoczęcia realizacji programu operacyjnego;
- 4) organizacja producentów lub zrzeczenie organizacji producentów jako leasingobiorca wykazuje, iż leasing był najbardziej efektywną metodą pozyskania wyposażenia;
- 5) organizacja producentów lub zrzeczenie organizacji producentów przedkłada, wraz z projektem programu operacyjnego, promesę leasingową z załączonym harmonogramem spłat rat leasingowych (w rozbiciu na część kapitałową równą wartości początkowej netto przedmiotu leasingu i część odsetkową stanowiącą marżę finansującego).

Do wniosku o przyznanie pomocy finansowej dołącza się kopię faktury sprzedaży przedmiotu leasingu, wystawionej przez zbywcę (leasingodawcę) dla finansującego (leasingobiorcę), w celu określenia wartości rynkowej netto przedmiotu leasingu.

Kryteria dotyczące kwalifikowania się najmu i dzierżawy do uzyskania pomocy

Najem i dzierżawa środków trwałych przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów są dopuszczalne jeżeli nabycie w takiej formie jest możliwe, ekonomicznie uzasadnione oraz jego wartość nie przekracza wartości rynkowej najmowanego lub dzierżawionego dobra. Koszty operacyjne wynajmowanych i dzierżawionych dóbr nie są wydatkami kwalifikowanymi.

Ponadto, organizacja producentów lub zrzeczenie organizacji producentów ponosząc koszty najmu lub dzierżawy przedstawia:

- 1) umowę najmu lub dzierżawy zawartą między organizacją, a innym podmiotem będącym w posiadaniu najmowanego lub dzierżawionego dobra;
- 2) dokument wystawiony przez uprawnionego rzeczoznawcę określający cenę rynkową najmowanego lub dzierżawionego dobra.

Dodatkowe kryteria kwalifikowania inwestycji realizowanych w gospodarstwach członków organizacji producentów

W przypadku inwestycji lub też innych działań realizowanych w gospodarstwach członków organizacji producentów należy wykazać, jakie cele są realizowane na rzecz całej organizacji producentów lub zrzeczenia organizacji producentów, a także w jakim stopniu działania te przyczyniają się do osiągnięcia określonych celów.

Zrzeczenie organizacji producentów, organizacja producentów lub jej członkowie muszą być właścicielem i dysponować zakupionymi w ramach działań inwestycyjnych środkami trwałymi, z wyłączeniem leasingu, w ramach którego zrzeczenie organizacji producentów, organizacja producentów lub jej członkowie muszą dysponować środkami trwałymi nabytymi w drodze leasingu. Ponadto organizacja producentów poprzez umowy na eksploatacje zapewnia, że w przypadku wystąpienia członka z organizacji odzyska składniki majątkowe zrealizowanej inwestycji albo końcową wartość inwestycji.

Kryteria dotyczące maksymalnego procentowego poziomu funduszu operacyjnego przeznaczanego na cele, działania lub wydatki realizowane w ramach programu operacyjnego

Maksymalny odsetek funduszu operacyjnego, który może być przeznaczony na poszczególne cele (obszary działań, o których mowa w rozdziale 3.2, będące celami operacyjnymi programów operacyjnych) nie może przekroczyć 60% wydatków w danym roku realizacji programu operacyjnego.

Środki zapobiegania sytuacjom kryzysowym i zarządzania kryzysowego, w tym spłata kapitału i odsetek nie mogą przekroczyć jednej trzeciej wydatków w ramach programu operacyjnego.

Kryteria dotyczące kwalifikowania się wydatków związanych z wykonaniem funduszu operacyjnego i realizacją programu operacyjnego do uzyskania pomocy

W ramach wykorzystania funduszy operacyjnych do wsparcia kwalifikują się koszty administracyjne oraz koszty personelu związane z wykonaniem funduszy operacyjnych i z realizacją programów operacyjnych w formie standardowej stawki ryczałtowej równej 2% kwoty zatwierdzonego funduszu operacyjnego, do równowartości 180 000 EUR.

Kryteria dotyczące kwalifikowania się wydatków związanych z zatrudnieniem pracowników przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów do uzyskania pomocy

W przypadku zatrudnienia pracowników przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów w ramach działań realizowanych w programie operacyjnym, należy wskazać liczbę zatrudnionych osób, formę ich zatrudnienia, szczegółowy opis stanowisk i zakres obowiązków pracowników oraz harmonogram ich pracy. Jednocześnie organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów powinna uzasadnić, że zatrudnienie pracowników przyczyni się do realizacji celów określonych w programie operacyjnym.

Celem rozliczenia kosztów pracy wykwalifikowanego personelu, organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów przedstawia (najpóźniej wraz z wnioskiem o wypłatę pomocy finansowej) umowy o pracę wraz z aneksami do umów o pracę. Przedmiotowe aneksy powinny być sporządzone dla każdego zatrudnionego w ramach konkretnego działania programu operacyjnego i powinny zawierać:

- 1) wskazanie numeru, nazwy i opisu działania ujętego w programie operacyjnym w ramach, którego pracownik jest zatrudniony;
- 2) procent czasu pracy, w stosunku do zatrudnionego na pełny etat, który będzie poświęcony na realizację obowiązków wynikających z działania ujętego w programie operacyjnym;
- 3) okres zatrudnienia związany z realizacją działania zatwierdzonego w programie operacyjnym;
- 4) wykaz dyplomów poświadczających posiadanie wykształcenia kierunkowego lub ukończenia stosownych kursów/szkoleń oraz wykaz kwalifikacji każdego zatrudnionego pracownika, zgodnych z rodzajem wykonywanej w ramach programu operacyjnego pracy. Przedmiotowe dokumenty powinny być przechowywane w siedzibie organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów i udostępnione w związku z rozpatrywaniem wniosku o wypłatę pomocy finansowej.

Kryteria dotyczące kwalifikowania się wydatków ponoszonych na szkolenia i usługi doradcze do uzyskania pomocy

W przypadku realizowania szkoleń w programie operacyjnym należy wskazać liczbę planowanych szkoleń, tematykę i program szkolenia, termin przeprowadzenia oraz liczbę osób objętych szkoleniem, ze wskazaniem pełnionych funkcji (np. członkowie organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów, pracownicy organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów).

Ponadto organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów w przypadku usług szkoleniowych i doradczych na etapie zatwierdzania programu operacyjnego składa:

- 1) zapytania ofertowe, składane do co najmniej 3 różnych dostawców, dotyczące przedmiotu zamówienia i określające: specyfikację techniczną przedmiotu zamówienia, istotne warunki realizacji zamówienia, w tym cenę;
 - 2) minimum 3 oferty handlowe otrzymane od dostawców, stanowiące odpowiedź na ww. zapytanie ze wskazaniem wybranej oferty wraz z uzasadnieniem jej wyboru oraz przedstawieniem przyjętych kryteriów wyboru oceny ofert, mając na względzie osiągnięcie zakładanych celów działania oraz racjonalności wydatkowania środków lub w przypadku braku co najmniej 3 ofert – oświadczenia zawierającego uzasadnienie powodu, dla którego nie jest możliwe przedłożenie co najmniej 3 ofert
- celem rzetelnego oszacowania planowanych wydatków oraz oceny zasadności zatwierdzanych kosztów i wysokości zatwierdzanej pomocy finansowej.

Organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów dołącza do wniosku o przyznanie pomocy finansowej kopię umowy zawartej z organizatorem działania (wykonawcą), zawierającą jego deklarację, że wyraża on zgodę na kontrolę ze strony instytucji, które są odpowiedzialne za weryfikację zgodności pomocy finansowej z warunkami zatwierdzonymi w programie operacyjnym oraz udostępni wszelkie dokumenty dotyczące podmiotu umowy, jak i poświadczające realizację działania/usługi oraz warunki jej realizacji.

3.2. INFORMACJE SZCZEGÓŁOWE W ODNIESIENIU DO WYBRANYCH RODZAJÓW DZIAŁAŃ

3.2.1 Działania mające na celu planowanie produkcji

3.2.1.1 Nabycie środków trwałych

W działaniu polegającym na **wykorzystaniu technologii produkcji owoców i warzyw skutecznie zapobiegających niepożądanym spadkom plonów** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) zakup materiałów do budowy szklarni i montażu tuneli foliowych oraz budowa szklarni i montaż tuneli foliowych do ochrony upraw w celu uniknięcia niekontrolowanych spadków poziomu plonów, wywołanych warunkami atmosferycznymi lub
- 2) budowa, przebudowa, rozbudowa, zakup i montaż systemów służących do nawadniania upraw polowych lub ich dzierżawa, najem lub leasing tych systemów z wyłączeniem budowy ujęć wody, w celu uniknięcia niekontrolowanych spadków poziomu plonów wywołanych warunkami atmosferycznymi, lub
- 3) zakup i montaż instalacji chroniących uprawy owoców i warzyw przed przymrozkami (np. systemy deszczowni, urządzenia do mieszania powietrza, systemy przewidywania

wystąpienia przymrozków, okrywy termoizolacyjne, specjalistyczne piece grzewcze, generatory dymu).

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (PLN)
całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana łącznej wielkości produkcji sprzedanej (tony)
zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

W działaniu polegającym na **dostosowaniu oferty handlowej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów do popytu**, do wsparcia kwalifikują się:

- 1) zakup kwalifikowanego materiału szkółkarskiego do wymiany lub powiększenia upraw trwałych oraz wieloletnich (tj. drzew i krzewów roślin sadowniczych oraz sadzonek bylin wieloletnich) lub
- 2) założenie plantacji (zakup i montaż np. palików, słupków, linek, wsporników, ciężarków, spinaczy, osłon zabezpieczających pnie).

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (PLN)
całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana łącznej wielkości produkcji sprzedanej (tony)
zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów.

W działaniu polegającym na **wykorzystaniu technologii produkcji owoców i warzyw pozwalających na wydłużenie okresu podaży owoców i warzyw** do wsparcia kwalifikują się: zakup i montaż materiałów i urządzeń przyspieszających lub opóźniających dojrzewanie owoców i warzyw (niskie tunele foliowe, urządzenia do podawania etylenu).

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (PLN)
długość okresu zbioru (dni)
całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN · kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
liczba podjętych działań
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wielkości produkcji sprzedanej (tony)

zmiana długości okresu zbioru (dni)

zmiana wartości łącznej produkcji sprzedanej (PLN · kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana wartości produkcji członków danej organizacji producentów (PLN)

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów.

W działaniu polegającym na **wykorzystaniu systemów teleinformatycznych do kontroli procesu produkcji owoców i warzyw** do wsparcia kwalifikuje się zakup i instalacja urządzeń i oprogramowania komputerowego do kontroli warunków klimatycznych, fitopatologicznych oraz entomologicznych w produkcji owoców i warzyw.

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (PLN)
całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN · kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana łącznej wielkości produkcji sprzedanej (tony)

zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN · kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

3.2.1.2 Inne działania

W działaniu polegającym na **stosowaniu systemu przekazywania informacji dotyczących planowania i organizacji produkcji owoców i warzyw** prowadzonej przez członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw do wsparcia kwalifikuje się:

- 1) zakup i instalacja systemów przesyłania informacji służących do planowania i organizacji produkcji przez członków organizacji producentów lub zrzeszenia

- organizacji producentów owoców i warzyw oraz ich rozbudowa, w tym zakup i instalacja urządzeń i oprogramowania komputerowego do obsługi tych systemów lub
- 2) zakup i instalacja systemów przesyłania informacji służących do organizowania dostaw owoców i warzyw od członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw do organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw oraz ich rozbudowa, w tym zakup i instalacja urządzeń i oprogramowania komputerowego do obsługi tych systemów, lub
 - 3) zakup dostępu do baz danych: handlowych, statystycznych oraz informacji rynkowej dotyczących rynków owoców i warzyw.

Działanie to może być podejmowane na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów oraz w gospodarstwach ich członków.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (PLN)
całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana łącznej wielkości produkcji sprzedanej (tony)
zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

3.2.2 Działania mające na celu poprawę lub utrzymanie jakości produktu

3.2.2.1 Nabycie środków trwałych

W działaniu polegającym na **wykorzystaniu technologii produkcji owoców i warzyw zapobiegających utracie ich jakości w procesie produkcji** do wsparcia kwalifikuje się zakup i montaż instalacji chroniących drzewa i krzewy owocowe oraz uprawy warzywne przed opadami gradu, nadmiernymi opadami deszczu lub ptakami (np.: siatki ochronne, przeciwgradowe, specjalistyczne zadaszenia i konstrukcje dachowe chroniące przed nadmiernym i intensywnym deszczem, specjalistyczne urządzenia biosoniczne do płoszenia ptaków).

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (PLN)
całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana łącznej wielkości produkcji sprzedanej (tony)
zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

W działaniu polegającym na **stosowaniu systemów poprawy jakości owoców i warzyw, kontroli jakości owoców i warzyw oraz systemów identyfikowalności produktów sektora owoców i warzyw** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) zakup i montaż maszyn i urządzeń niezbędnych do spełnienia wymagań wynikających z wdrożenia certyfikowanych systemów zapewnienia jakości owoców i warzyw lub
- 2) zakup i montaż maszyn i urządzeń niezbędnych do wdrożenia wewnętrznych systemów kontroli jakości owoców i warzyw, lub
- 3) zakup i montaż maszyn i urządzeń niezbędnych do wdrożenia systemu identyfikowalności produktów sektora owoców i warzyw, lub
- 4) zakup i instalacja systemów teleinformatycznych wspierających stosowanie certyfikowanych systemów zapewnienia jakości owoców i warzyw oraz systemów zapewniających identyfikowalność produktów sektora owoców i warzyw, lub
- 5) zakup urządzeń służących do ważenia i etykietowania owoców i warzyw.

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów oraz na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów z wyłączeniem pkt 5, które może być realizowane tylko na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeczenia organizacji producentów (PLN)
wielkość produkcji sprzedanej, spełniającej wymagania określonego „systemu jakości” (PLN)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wielkości produkcji sprzedanej, spełniającej wymagania określonego „systemu jakości” (tony)
zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

W działaniu polegającym na **stosowaniu nowoczesnych technologii przechowywania lub transportu, zapobiegających utracie jakości przechowywanych i przewożonych produktów sektora owoców i warzyw** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) budowa, rozbudowa, przebudowa, remont lub zakup chłodni wyposażonych w nowoczesne systemy przechowywania lub dzierżawa, najem lub leasing tych chłodni (np. technologia KA lub ULO) lub
- 2) zakup i montaż maszyn i urządzeń niezbędnych do stosowania nowoczesnych systemów przechowywania w chłodniach lub dzierżawa, najem lub leasing tych

maszyn i urządzeń, celem dostosowania istniejących pomieszczeń przechowalniczych (np. technologia KA lub ULO), lub

- 3) zakup, dzierżawa, najem lub leasing urządzeń przeznaczonych do transportu chłodniczego lub w kontrolowanej atmosferze oraz montaż tych urządzeń w samochodach ciężarowych lub w przyczepach do ciągników samochodowych w rozumieniu przepisów o ruchu drogowym (np. agregat chłodniczy, zabudowa izotermiczna samochodu ciężarowego, naczepy lub przyczepy).

Działanie to może być podejmowane na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeczenia organizacji producentów (PLN)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wielkości produkcji sprzedanej, spełniającej wymagania określonego „systemu jakości” (tony)
zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

W działaniu polegającym na **wykorzystaniu technologii zwiększających wartość handlową owoców i warzyw przez ich uszlachetnianie** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) zakup i montaż urządzeń, narzędzi oraz maszyn służących do przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży, w szczególności do mycia, czyszczenia, sortowania, pakowania, konfekcjonowania, krojenia, cięcia, szatkowania, obierania oraz drylowania lub ich dzierżawa, najem lub leasing lub
- 2) zakup budynków oraz budowli przeznaczonych do przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży, lub ich budowa, rozbudowa, przebudowa lub remont.

Działanie to może być podejmowane na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeczenia organizacji producentów (PLN)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

W działaniu polegającym na **stosowaniu nowoczesnych rozwiązań logistycznych i organizacyjnych, pozwalających organizacjom producentów lub zrzeszeniom organizacji producentów na usprawnienie realizacji dostaw** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) zakup narzędzi, maszyn oraz urządzeń służących do sprawnego i efektywnego realizowania dostaw lub ich dzierżawa, najem lub leasing (wózki paletowe, wózki widłowe, maszyny oraz urządzenia przeznaczone do zbioru owoców i warzyw z wyłączeniem ciągników i przyczep rolniczych, specjalistyczne przyczepy służące do gromadzenia owoców i warzyw po zbiorze z wyłączeniem przyczep rolniczych, skrzyniopalety służące do rozładunku wodnego z wyłączeniem kosztów pakowania, w tym wykorzystania opakowań i gospodarowania nimi – zgodnie z zał. II pkt 1 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891) lub
- 2) zakup i instalacja systemów teleinformatycznych wspierających stosowanie nowoczesnych metod kontrolowania, planowania i realizacji dostaw owoców i warzyw do odbiorców (tj. zakup i instalacja współpracujących ze sobą urządzeń i oprogramowania komputerowego będącymi elementami tych systemów).

Działanie to może być podejmowane na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów owoców i warzyw lub zrzeszenie organizacji producentów owoców i warzyw. W okresie zbiorów owoców i warzyw maszyny oraz urządzenia przeznaczone do ich zbioru, jak i specjalistyczne przyczepy służące do ich gromadzenia po zbiorze, wymagają czasowego wykorzystywania przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów na terenie gospodarstw członków organizacji producentów. W związku z tym, w przypadku wykorzystywania zakupionych, na podstawie ww. punktu 1 maszyn oraz urządzeń przeznaczonych do zbioru owoców i warzyw jak też specjalistycznych przyczep służących do gromadzenia owoców i warzyw po zbiorze, należy umożliwić ich czasowe wykorzystanie (w okresie zbioru) w gospodarstwach członków organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (PLN)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

3.2.2.2 Inne działania

W działaniu polegającym na **stosowaniu systemów poprawy jakości owoców i warzyw, kontroli jakości owoców i warzyw oraz systemów identyfikowalności produktów sektora owoców i warzyw** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) koszty szczególne związane z przeprowadzaniem certyfikacji i koszty szczególne utrzymania certyfikatów w ramach certyfikowanych systemów zapewnienia jakości oraz regularnych audytów niezbędnych do wdrażania i utrzymania certyfikowanych systemów zapewnienia jakości lub

- 2) koszty szczególne związane z zapewnianiem monitorowania zgodności z normami jakości handlowej, z przepisami fitosanitarnymi oraz z maksymalnym poziomem pozostałości, lub
- 3) koszty personelu, którego zadaniem jest kontrola jakości owoców i warzyw przygotowywanych do sprzedaży (stosownie do wymogów zawartych w pkt. 2 załącznika III do rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891, kontrola jakości owoców i warzyw musi funkcjonować w ramach certyfikowanych systemów zapewnienia jakości i służyć weryfikacji prawidłowego wdrażania tych systemów).

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów lub na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeczenia organizacji producentów (PLN)
wielkość produkcji sprzedanej, spełniającej wymagania określonego „systemu jakości” (PLN)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wielkości produkcji sprzedanej, spełniającej wymagania określonego „systemu jakości” (tony)
zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN·kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

3.2.3 Działania mające na celu poprawę obrotu/marketingu

3.2.3.1 Nabycie środków trwałych

W działaniu polegającym na **wykorzystywaniu nowoczesnych sposobów prowadzenia sprzedaży produktów sektora owoców i warzyw** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) zakup, dzierżawa, najem lub leasing budynków lub budowli służących do prowadzenia nowoczesnych form sprzedaży owoców i warzyw lub ich budowa, rozbudowa, przebudowa lub remont lub
- 2) zakup i instalacja systemu teleinformatycznego służącego do sprzedaży internetowej oraz jego rozbudowa, w tym zakup i instalacja urządzeń i oprogramowania komputerowego do obsługi tego systemu, lub
- 3) zakup dostępu do nowoczesnych platform handlowych;
- 4) zakup dostępu do baz danych: handlowych, statystycznych oraz informacji rynkowej dotyczących rynków owoców i warzyw.

Działanie to może być podejmowane na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeczenia

organizacji producentów (PLN)

wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·
kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

3.2.3.2 Inne rodzaje działań obejmujące działania promocyjne i komunikacyjne inne niż działania związane z zapobieganiem kryzysowym i zarządzaniem w sytuacjach kryzysowych

W działaniu polegającym na **wykorzystaniu strategii marketingowych o charakterze promocyjnym** do wsparcia kwalifikują się:

- 1) opracowanie i wdrożenie strategii marketingowych w zakresie promocji rozpoznawalności marki lub znaku towarowego należących do organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw (np. rejestracja znaków towarowych; przeprowadzanie badań marketingowych dotyczących marki lub znaku towarowego organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów; tworzenie i administrowanie stronami internetowymi organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów; organizowanie konferencji) lub
- 2) opracowanie i wdrożenie strategii promocyjnych w zakresie promocji ogólnej i promocji znaków jakości (np. przeprowadzanie badań marketingowych dotyczących promocji ogólnej produktów, w tym ankietowanie konsumentów; promocja oznakowań jakościowych; aktywne uczestnictwo w pokazach, wystawach i targach), lub
- 3) zatrudnienie personelu posiadającego kwalifikacje do realizacji strategii, o których mowa w pkt 1 i 2 (zatrudniony personel do realizacji strategii, o których mowa w pkt 1 i 2 musi posiadać odpowiednie wykształcenie lub wykazywać się doświadczeniem zawodowym w zakresie marketingu i reklamy).

Promocja ogólna polega na działaniach promocyjnych skierowanych w odniesieniu do konkretnego produktu lub grupy produktów sektora owoców i warzyw, bez wskazywania pochodzenia, producenta lub dystrybutora tego produktu lub grupy produktów.

Działanie to może być podejmowane przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: wartość produkcji sprzedanej organizacji producentów lub zrzeszenia
organizacji producentów (PLN)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN·
kg⁻¹)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu

całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: zmiana wartości jednostkowej produkcji sprzedanej (PLN · kg⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)

3.2.4 Badania naukowe i produkcja eksperymentalna

3.2.4.1 Nabycie środków trwałych

W działaniu polegającym na **prowadzeniu badań naukowych oraz produkcji eksperymentalnej dotyczących sektora owoców i warzyw**, wsparcie mogą uzyskać inwestycje polegające na zakupie środków trwałych niezbędnych do realizacji badań naukowych oraz produkcji eksperymentalnej, o których mowa w punkcie 3.2.4.2.

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów lub na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: liczba producentów owoców i warzyw, będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów
całkowity obszar produkcji owoców i warzyw uprawianych przez organizację producentów (ha)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: liczba nowych technik, procesów lub produktów przyjętych od chwili rozpoczęcia programu operacyjnego

Wskaźnik oddziaływania: zmiana całkowitej liczby producentów owoców i warzyw będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów
zmiana całkowitej powierzchni produkcji owoców i warzyw zbieranych przez aktywnych członków danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (ha)

3.2.4.2 Inne rodzaje działań

W działaniu polegającym na **prowadzeniu badań naukowych oraz produkcji eksperymentalnej dotyczących sektora owoców i warzyw** do wsparcia kwalifikuje się:

- 1) przeprowadzanie badań naukowych w zakresie wprowadzania do uprawy i na rynek nowych produktów sektora owoców i warzyw (np. ocena możliwości uprawy nowych gatunków lub odmian owoców i warzyw, badania sensoryczne nowych produktów sektora owoców i warzyw) lub
- 2) opracowanie ulepszonych metod przechowywania owoców i warzyw, lub
- 3) prowadzenie produkcji eksperymentalnej owoców i warzyw (np. badanie nowych metod uprawy zwiększających wydajność i jakość produkcji owoców i warzyw), lub
- 4) opracowanie nowych technologii mających na celu ulepszenie maszyn oraz urządzeń wykorzystywanych w produkcji, zbiorze, przechowywaniu lub przygotowywaniu do sprzedaży owoców i warzyw, lub

- 5) opracowywanie systemów monitorowania i kontroli warunków klimatycznych, fitopatologicznych i entomologicznych w produkcji owoców i warzyw, realizowanych przez co najmniej dwie organizacje producentów.

UWAGA: Powierzchnia polowej produkcji eksperymentalnej, o której mowa w pkt 3, nie może być większa niż 0,5 ha. Powierzchnia produkcji eksperymentalnej pod osłonami nie może być większa niż 100 m².

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów lub na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów. Działanie to może być wykonywane również na rzecz organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów przez ośrodki naukowo-badawcze oraz uczelnie wyższe w ramach outsourcingu (zgodnie z art. 155 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013).

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: liczba producentów owoców i warzyw, będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów
całkowity obszar produkcji owoców i warzyw uprawianych przez organizację producentów (ha)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)

Wskaźnik rezultatu: liczba nowych technik, procesów lub produktów przyjętych od chwili rozpoczęcia programu operacyjnego

Wskaźnik oddziaływania: zmiana całkowitej liczby producentów owoców i warzyw będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów/
danego zrzeszenia organizacji producentów
zmiana całkowitej powierzchni produkcji owoców i warzyw zbieranych przez aktywnych członków danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (ha)

3.2.5 Działania w zakresie szkolenia i działania mające na celu wspieranie dostępu do usług doradczych

W działaniu polegającym na **prowadzeniu szkoleń zawodowych** do wsparcia kwalifikuje się przeprowadzenie spotkań i programów szkoleniowych przez podmioty zewnętrzne związanych z realizacją celów i działań zawartych w programie operacyjnym.

Działanie to może być wykorzystywane przez organizację producentów lub jej członków albo zrzeszenie organizacji producentów lub jej członków.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: liczba osób, którzy ukończyli szkolenia lub programy szkoleniowe w ostatnich trzech latach

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba dni szkoleń odbytych przez uczestników

Wskaźnik rezultatu: liczba osób, które ukończyły pełne szkolenie lub pełen program szkoleniowy

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)
zmiana całkowitej liczby producentów owoców i warzyw
będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów
lub zrzeszenia organizacji producentów
zmiana całkowitej powierzchni produkcji owoców i warzyw
uprawianych przez członków danej organizacji producentów lub
zrzeszenia organizacji producentów (ha)

W działaniu polegającym na **korzystaniu z usług doradztwa**, do wsparcia kwalifikuje się zapewnienie obsługi doradczej związanej z realizacją celów i działań zawartych w programie operacyjnym.

Działanie to może być wykorzystywane przez członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: liczba gospodarstw, członków organizacji producentów lub zrzeszeń organizacji producentów, korzystających z usług doradczych

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba podjętych działań

Wskaźnik rezultatu: liczba gospodarstw organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów korzystających z usług doradczych

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)
zmiana całkowitej liczby producentów owoców i warzyw
będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów
lub zrzeszenia organizacji producentów
zmiana całkowitej powierzchni produkcji owoców i warzyw
uprawianych przez członków danej organizacji producentów lub
zrzeszenia organizacji producentów (ha)

3.2.6 Środki zapobiegania kryzysom i zarządzania w sytuacjach kryzysowych

W celu zabezpieczenia ewentualnych strat rynkowych organizacji producentów lub jej członków, spowodowanych wystąpieniem sytuacji kryzysowych na rynku, realizuje się działanie polegające na **stosowaniu mechanizmu nieprzeznaczenia do sprzedaży owoców i warzyw**, które jest wdrażane w sposób określony w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 grudnia 2008 r. w sprawie określenia sposobu zagospodarowania owoców i warzyw nieprzeznaczonych do sprzedaży (Dz. U. z 2009 r. Nr 5, poz. 29).

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków organizacji producentów lub na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów albo zrzeszenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: liczba producentów owoców i warzyw, będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów
całkowity obszar produkcji owoców i warzyw uprawianych przez organizację producentów (ha)

wielkość produkcji sprzedanej po cenie mniejszej niż 80% średniej ceny uzyskiwanej przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)

Wskaźnik produktu: liczba podjętych działań

Wskaźnik rezultatu: łączna wielkość produkcji, której dotyczy wycofanie z rynku (tony)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)
zmiana całkowitej liczby producentów owoców i warzyw będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów
zmiana całkowitej powierzchni produkcji owoców i warzyw zbieranych przez aktywnych członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (ha)

3.2.7 Działania w zakresie ochrony środowiska

Powyższe zagadnienie zostało omówione w ramach krajowych na rzecz działań w zakresie ochrony środowiska i zostało notyfikowane w Komisji Europejskiej. Ramy krajowe zostały zamieszczone w załączniku do Strategii krajowej.

3.2.8 Inne rodzaje działań

3.2.8.1 Nabycie środków trwałych

W działaniu polegającym na **wspieraniu łączenia się organizacji producentów oraz przygotowania się organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów do nabycia udziałów lub akcji w spółkach sektora owoców i warzyw oraz nabycia tych udziałów lub akcji** do wsparcia kwalifikuje się nabycie udziałów lub akcji w spółkach sektora owoców i warzyw, które przyczyni się bezpośrednio do osiągnięcia celów programu operacyjnego (zgodnie z zał. III pkt 11 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891).

W ramach powyższego działania wspierane mogą być tylko te inwestycje, które będą wyraźnie poprawiać pozycję na rynku lub dochodowość organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów, będą wyraźnie uzasadnione ekonomicznie oraz możliwe będzie długoterminowe monitorowanie korzyści ekonomicznych z nich płynących.

Inwestycje realizowane w ramach tego działania muszą przyczyniać się bezpośrednio do osiągnięcia celów realizowanego programu operacyjnego zdefiniowanych w art. 33 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013.

Działanie to może być wykorzystywane przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

Wskaźnik wyjściowy: całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)

wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN · kg⁻¹)

liczba producentów owoców i warzyw, będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów

- całkowity obszar produkcji owoców i warzyw uprawianych przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów (ha)
- Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)
- Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
liczba podjętych działań
całkowita wartość inwestycji (PLN)
- Wskaźnik rezultatu: zmiana wielkości produkcji sprzedanej (tony)
zmiana jednostkowa wartości produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)
- Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)
zmiana całkowitej liczby producentów owoców i warzyw będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów
zmiana całkowitej powierzchni produkcji owoców i warzyw zbieranych przez aktywnych członków danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (ha)

3.2.8.2 Inne działania

W działaniu polegającym na **wspieraniu łączenia się organizacji producentów oraz przygotowania się organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów do nabycia udziałów lub akcji w spółkach sektora owoców i warzyw oraz nabycia tych udziałów lub akcji** do wsparcia kwalifikują się koszty:

- 1) sporządzenia studiów i projektów wykonalności lub
- 2) obsługi prawnej i administracyjnej niezbędnej do łączenia się organizacji producentów owoców i warzyw.

Działanie to może być wykorzystywane przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki wydajności:

- Wskaźnik wyjściowy: całkowita wielkość produkcji sprzedanej (tony)
wartość produkcji sprzedanej/wielkość produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)
liczba producentów owoców i warzyw, będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów
całkowity obszar produkcji owoców i warzyw uprawianych przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów (ha)
- Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (PLN)
- Wskaźnik produktu: liczba podjętych działań
liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
całkowita wartość inwestycji (PLN)
- Wskaźnik rezultatu: zmiana wielkości produkcji sprzedanej (tony)
zmiana jednostkowa wartości produkcji sprzedanej (PLN· kg⁻¹)
- Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznej wartości produkcji sprzedanej (PLN)
zmiana całkowitej liczby producentów owoców i warzyw będących aktywnymi członkami danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów

zmiana całkowitej powierzchni produkcji owoców i warzyw zbieranych przez aktywnych członków danej organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów (ha)

4. Odpowiedzialne organy i właściwe władze

Zgodnie z ustawą z dnia 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu (Dz. U. z 2016 r. poz. 58, z późn. zm.) organem odpowiedzialnym za wydawanie decyzji w sprawach:

- 1) uznania, zawieszenia albo cofnięcia uznania organizacji producentów owoców i warzyw lub zrzeszeniu organizacji producentów owoców i warzyw;
- 2) zatwierdzenia programu operacyjnego albo jego zmiany;
- 3) corocznie:
 - a) wysokości funduszu operacyjnego oraz wydatków na działania zatwierdzone w programie operacyjnym albo ich zmiany,
 - b) wysokości pomocy finansowej ze środków pochodzących z Unii Europejskiej albo jej zmiany;
- 4) zatwierdzenia częściowego programu operacyjnego zrzeszeniu organizacji producentów owoców i warzyw;
- 5) przyznania organizacji producentów owoców i warzyw albo zrzeszeniu organizacji producentów owoców i warzyw pomocy finansowej na dofinansowanie funduszu operacyjnego

– jest dyrektorem oddziału regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa właściwy ze względu na siedzibę organizacji producentów owoców i warzyw albo zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw.

Ponadto dyrektor oddziału regionalnego ARiMR monitoruje sposób wdrażania przez organizacje producentów strategii krajowej w programach operacyjnych.

Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa:

- 1) dokonuje wypłaty środków finansowych stanowiących pomoc na dofinansowanie funduszu operacyjnego organizacji producentów albo zrzeszenia organizacji producentów;
- 2) monitoruje wdrażanie strategii krajowej i ocenia sposób jej wdrożenia.

Ponadto Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jest organem właściwym do przekazywania Komisji Europejskiej informacji dotyczących organizacji producentów i zrzeszeń organizacji producentów, w tym rocznych sprawozdań, zgodnie z art. 54 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891.

Pozostałe kompetencje w zakresie wdrażania systemu pomocy dla uznanych organizacji producentów owoców i warzyw oraz ich zrzeszeń nie ujęte powyżej zostały szczegółowo określone w ustawie z dnia 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu.

5. Opis systemów monitorowania i oceny

5.1 Monitorowanie i ocena programów operacyjnych; obowiązki organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów w zakresie sprawozdawczości

Programy operacyjne zostaną zatwierdzone wyłącznie pod warunkiem, że organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów zawrą w nich informacje o sytuacji wyjściowej, celach programów, a także wskaźniki wydajności dla każdego z realizowanych

działań, wymienionych w niniejszej strategii i zobowiążą się dostarczyć informacje o wynikach zrealizowanych corocznie działań w swoim rocznym sprawozdaniu.

Każda organizacja producentów owoców i warzyw lub zrzeszenie organizacji producentów owoców i warzyw realizujące program operacyjny, musi corocznie składać sprawozdania dotyczące realizacji programu operacyjnego. Na podstawie art. 21 ust. 3 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 z dnia 13 marca 2017 r. ustanawiającego zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw Dz. Urz. UE L 138 z 25.05.2017, str. 57) sprawozdanie roczne zawiera informacje dotyczące:

- 1) osiągnięć programu operacyjnego na podstawie wskaźników określonych w załączniku II do tego rozporządzenia i, w stosownych przypadkach, na podstawie dodatkowych wskaźników określonych w niniejszej Strategii;
- 2) podsumowania głównych problemów napotkanych w trakcie zarządzania programem i działań podjętych w celu zapewnienia jakości programu i skuteczności jego realizacji.

Sprawozdanie roczne organizacji producentów lub zrzeszeń organizacji producentów z przedostatniego roku realizacji programu operacyjnego wykazuje, w jakim stopniu osiągnięto cele wyznaczone w programie. Sprawozdanie określa również czynniki, które przyczyniły się do powodzenia lub niepowodzenia w realizacji programu, oraz sposób, w jaki te czynniki zostały wzięte pod uwagę w obecnym programie lub zostaną uwzględnione w następnym programie.

Realizacja strategii krajowej na rzecz zrównoważonych programów operacyjnych odbywa się poprzez realizację poszczególnych programów operacyjnych opracowanych przez organizacje producentów owoców i warzyw lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw, zatwierdzanych przez dyrektorów oddziałów terenowych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, zgodnie z założeniami tej strategii krajowej, przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013, rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891, jak też rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892.

Istnieje ścisły związek pomiędzy celami ustanawianymi w programach operacyjnych oraz związanych z nimi oczekiwanych wyników, a zamierzonymi celami i potrzebami zdefiniowanymi w strategii krajowej, tj. strategia określa cele programów operacyjnych oraz wskaźniki umożliwiające ocenę postępów w realizacji tych celów.

Proces monitorowania i oceny dotyczy realizacji poszczególnych programów operacyjnych, jak również samej strategii krajowej poprzez ocenę wykonania wszystkich jednostkowych programów operacyjnych ogółem.

Do monitorowania i oceny realizacji strategii krajowej będą brane pod uwagę tylko te organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów, które realizują programy operacyjne.

W myśl art. 57 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 programy operacyjne są monitorowane i oceniane za pomocą odpowiednich wskaźników spośród wspólnych wskaźników wydajności. Wskaźniki te określa załącznik II do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892. Jednak w stosownych przypadkach dopuszcza się stosowanie dodatkowych wskaźników, które określa strategia krajowa. Przy opracowaniu programów operacyjnych, organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów wykorzystują odpowiednie wskaźniki, istotne ze względu na wybrane cele. Monitorowanie

programów operacyjnych ma na celu ocenę postępów w realizacji konkretnych celów, które zostały określone dla programu operacyjnego.

Monitorowanie jest prowadzone w oparciu o wskaźniki nakładu, produktu, a także rezultatu, które określone są w cyklu rocznym.

Informacje dotyczące uzyskanych wyników działań monitorujących należy włączyć do rocznych sprawozdań, o których mowa w art. 21 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892, które organizacja producentów ma obowiązek przekazać do dyrektora oddziału regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa właściwego ze względu na siedzibę tej organizacji.

Ocena programów operacyjnych przyjmuje formę oddzielnego sprawozdania w przedostatnim roku realizacji programu. W ramach oceny bada się postępy dokonane w odniesieniu do ogólnych celów programu operacyjnego. W tym celu wykorzystuje się wspólne wskaźniki wydajności dotyczące sytuacji wyjściowej, produkcji i rezultatów. W stosownych przypadkach ocena zawiera ocenę jakościową rezultatów i oddziaływania działań na rzecz ochrony środowiska.

Sprawozdanie z oceny powinno być dołączone do odpowiedniego sprawozdania rocznego, o którym mowa w art. 21 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892.

5.2 Monitorowanie i ocena strategii krajowej

Zgodnie z art. 58 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 państwa członkowskie prowadzą monitorowanie i ocenę strategii krajowej przy użyciu odpowiednich wskaźników wydajności, o których mowa w art. 56 ww. rozporządzenia, oraz – w stosownych przypadkach – dodatkowych wskaźników określonych w strategii krajowej. Państwa członkowskie ustanawiają system zbierania, rejestrowania i przechowywania informacji w formie elektronicznej do celów zestawiania ww. wskaźników.

Monitorowanie odbywa się na bieżąco i ma na celu ocenę postępów w realizacji celów określonych dla programów operacyjnych. Przeprowadzane jest przy pomocy wskaźników nakładu, produkcji i rezultatów. Do tego celu wykorzystywane są informacje przekazywane w sprawozdaniach rocznych przez organizacje producentów i zrzeczenia organizacji producentów dotyczące monitorowania ich programów operacyjnych. Wyniki monitorowania wykorzystywane są do:

- 1) weryfikacji jakości realizacji programów operacyjnych;
- 2) określenia wszelkich potrzeb w zakresie dostosowań lub przeglądu strategii krajowej mających na celu osiągnięcie celów ustanowionych dla tej strategii lub poprawę zarządzania realizacją strategii, w tym zarządzania finansowego programami operacyjnymi.

Ocena strategii krajowej ma na celu określenie postępów w realizacji celów strategii. Do tego celu wykorzystuje się wyniki monitorowania i oceny programów operacyjnych zawarte w sprawozdaniach rocznych i przedostatnich sprawozdaniach rocznych przekazywanych przez organizacje producentów.

Wyniki oceny wykorzystywane są do poprawy jakości strategii i określenia wszelkich potrzeb w zakresie znacznej zmiany strategii.

Za prowadzenie monitorowania i oceny strategii krajowej na mocy art. 10 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 19 grudnia 2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu odpowiedzialny jest Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Załącznik do Strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów owoców i warzyw oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2018-2022

**RAMY KRAJOWE NA RZECZ DZIAŁAŃ
W ZAKRESIE OCHRONY
ŚRODOWISKA DLA PROGRAMÓW
OPERACYJNYCH ORGANIZACJI
PRODUCENTÓW ORAZ ZRZESZEŃ
ORGANIZACJI PRODUCENTÓW
W SEKTORZE OWOCÓW I WARZYW**

Warszawa, 2017 r.

1. ANALIZA WYJŚCIOWA SYTUACJI ŚRODOWISKOWEJ W SEKTORZE OWOCÓW I WARZYW

Produkcja owoców i warzyw w Polsce, w przeważającej mierze ma charakter intensywny i wiąże się ze zwiększonym zużyciem zarówno środków ochrony roślin jak również wody i energii. Efektem tego może być znaczny wpływ na środowisko naturalne. Poniższa analiza ma wykazać jak produkcja owoców i warzyw oddziałuje na środowisko w Polsce jak również określić priorytetowe działania podejmowane w celu ochrony środowiska, które mają być uwzględnione w działaniach realizowanych w ramach programów operacyjnych przez organizacje producentów.

Wpływ sektora owoców i warzyw na glebę

Na obszarze Polski skałami macierzystymi większości gleb są osady zwałowe i wodnolodowcowe o dużym zróżnicowaniu w przekroju pionowym i rozmieszczeniem w poziomie. Konsekwencją tego jest duża różnorodność gleb. W zależności od warunków klimatycznych i szaty roślinnej na terenie kraju występują gleby brunatne, płowe, rdzawe i bielicowe. Stanowią one łącznie około 75 % ogólnej powierzchni kraju. Ponadto występują czarnoziemy, których skałą macierzystą są lessy oraz rędziny, mady, czarne ziemie i gleby torfowe.

Nadmierna intensyfikacja rolnictwa, związana głównie ze stosowaniem nawozów mineralnych i syntetycznych środków ochrony roślin, doprowadziła w wielu rejonach do degradacji gleb w wyniku niekorzystnych zmian właściwości fizycznych, chemicznych i biologicznych powodujących obniżenie lub zniszczenie aktywności biologicznej gleby, a przez to zmniejszenie jej produktywności. Intensywna produkcja rolna wymaga stosowania wielu przemysłowych środków produkcji, tj. nawozów mineralnych i środków ochrony roślin, których nieumiejętne lub nadmierne stosowanie może powodować istotne zagrożenie dla środowiska. Intensyfikacja rolnictwa powoduje w skali globalnej stałe zmniejszanie żyzności gleb. Szacuje się, że żyzność spada o 2,5% rocznie, a przy rolniczym wykorzystaniu następuje to tysiąc razy szybciej niż w sposób naturalny. Negatywny wpływ na środowisko glebowe mają już same zabiegi agrotechniczne, np. orka, która obniża jakość gleby – bezpośrednio po jej wykonaniu na krótko wzrasta emisja dwutlenku węgla. Zmiany zachodzą w strukturze, a mniejsze w masie mikroorganizmów glebowych. Najbardziej jednak niebezpieczne jest uwalnianie i straty azotanów powodowane wyflukiwaniem. Uprawa mechaniczna gleby redukuje zawartość materii organicznej w glebie i wiąże się ze spadkiem dostępnego azotu, zmniejsza stabilność utrzymywania wody przez większe (>2 mm) gruzełki glebowe. Spadek zawartości materii organicznej spowodowany mechaniczną uprawą w największym stopniu dotyczy powierzchniowej warstwy gleby (0-5 cm), głębiej w warstwach 10-20 i 20-30 cm nie stwierdzono istotnych różnic. Jednym z najważniejszych zadań rolnictwa powinno być zwiększenie żyzności gleby i wszystkich jej korzystnych oddziaływań na rośliny, zwierzęta i ludzi poprzez stosowanie nawozów organicznych. Bardzo ważnym zabiegiem wzbogacającym glebę w próchnicę jest uprawa nawozów zielonych i międzyplonów, przy czym szczególne znaczenie mają rośliny bobowate (motylkowate), żyjące w symbiozie z bakteriami brodawkowymi wiążącymi wolny azot z powietrza. Uprawiane mogą być w plonie głównym, poplonowo i międzyplonowo. Dzięki temu zapobiegają utracie składników pokarmowych pozostających z poprzedniej uprawy, na skutek wymycia w głąb profilu glebowego lub rozkładu mikrobiologicznego. Oprócz nawozów zielonych konieczne jest stosowanie innych nawozów organicznych. Oprócz nawozów tradycyjnych, takich jak obornik, gnojowica, kompost, produkowanych jest wiele innych nawozów organicznych. Do ich produkcji mogą być wykorzystywane surowce wolniej rozkładające się, jak np. wełna owcza, oraz szybciej działające, jak surowy nawóz kurzy kompostowany z organicznymi dodatkami, takimi jak melasa. Inną grupą są nawozy organiczne pochodzenia niezwierzęcego.

Produkowane są nawozy pochodzenia roślinnego, które można magazynować i wykorzystywać w dowolnym okresie uprawy.

Erozja gleb jest problemem rolnictwa na całym świecie. Główne zmiany powodowane są przez wiatr i wodę. Efekt erozji stymulowany jest przez intensyfikowanie produkcji rolniczej związanej z większym zużyciem nawozów, środków ochrony roślin i wody. Uważa się też, że erozji gleb sprzyjają zmiany klimatu. Erozja gleby jest jednym z czynników degradujących środowisko przyrodnicze, a zwłaszcza rolniczą przestrzeń produkcyjną. Jej skutki przejawiają się w niekorzystnych, przeważnie trwałych, zmianach warunków przyrodniczych (rzeźby terenu, gleb, stosunków wodnych, naturalnej roślinności) i warunków gospodarczo-organizacyjnych (deformowanie granic pól, rozczłonkowanie gruntów, pogłębianie dróg, niszczenie urządzeń technicznych). Zmiany takie prowadzą do obniżenia potencjału produkcyjnego ziemi i walorów ekologicznych krajobrazu. O rozmiarach erozyjnej degradacji świadczą średnie roczne straty gleby, które dla Polski oszacowano na $76 \text{ t} \cdot \text{km}^{-2}$ (wobec $84,7 \text{ t} \cdot \text{km}^{-2}$ w Europie), przy regionalnym zróżnicowaniu od $2,7 \text{ t} \cdot \text{km}^{-2}$ na Nizinach Środkowopolskich do $280 \text{ t} \cdot \text{km}^{-2}$ w Karpatach Zewnętrznych. Na obszarze Polski największy udział w degradowaniu terenów mają erozja wodna powierzchniowa i wąwozowa, następnie erozja wietrzna i w mniejszym stopniu ruchy mas ziemnych. Wraz z nasileniem procesów erozji wzrasta podatność gleby na zagęszczenie, natężenie spływów powierzchniowych oraz zaskorupienie gleby. Przykładem są obszary lessowe, na których wraz ze wzrostem erozji gleb następuje trwałe obniżenie ich produktywności nawet do 30%.

Wpływ sektora owoców i warzyw na jakość i zrównoważone wykorzystanie wody

Polska zaliczana jest do krajów relatywnie ubogich w zasoby wody. Na jednego Polaka przypada nieco ponad 1600 m^3 wody z wód powierzchniowych na rok. Ponadto występuje znaczne zróżnicowanie regionalne zasobów wód. W przypadku wód podziemnych, najbogatsze zasoby występują w Polsce centralnej i zachodnio-północnej (województwa: mazowieckie, wielkopolskie, zachodniopomorskie, pomorskie), gdzie przypada $800 \text{ m}^3/\text{osobę}$, a najuboższe w województwach: opolskim, podkarpackim, świętokrzyskim i małopolskim.

Przeciętne zasoby wód powierzchniowych wynoszą 63 mld m^3 , z których pobieranych jest około 25% wody. Roczne opady deszczu wahają się w granicach $190\text{-}210 \text{ km}^3$, a średni roczny odpływ wody do morza wynosi ok. 60 km^3 i jest trzy razy mniejszy niż opady.

W warunkach klimatycznych naszego kraju, z powodu niedostatecznej ilości opadów w sezonie wegetacyjnym bardzo często występują niedobory wody, co jest przyczyną znacznych wahań w wysokości zbiorów oraz w jakości plonów w poszczególnych latach. Najmniejsze opady w sezonie wegetacyjnym występują na terenie środkowej Polski a ich ilość nie przekracza 350 mm . Na około 24% powierzchni naszego kraju występuje ujemny bilans wodny o niedoborach wody powyżej 100 mm , 16,6% powierzchni ma warunki przeciętne z niedoborami rzędu $40\text{-}60 \text{ mm}$ a tylko 13,9% ma dodatni bilans wodny. Wielkość niedoborów wodnych zmienia się w poszczególnych latach i mogą one występować w różnych rejonach kraju, nawet w tych, w których średnia suma opadów z wielolecia jest wysoka. W całej środkowej Polsce, a także na terenach północno-wschodnich i południowo-zachodnich mogą występować niedobory wodne do 200 mm raz na 5 lat i 100 mm co drugi rok. W niektórych latach mogą być nawet wyższe i sięgać 250 a nawet 300 mm . Do najbardziej niekorzystnych zjawisk należy zaliczyć występowanie znacznych niedoborów wody w ciągu kolejnych 4, 5 a nawet 6 lat. Należy także mieć na uwadze nierównomierne rozłożenie opadów w okresie wegetacji. W niektórych latach, mogą wystąpić krótkie okresy suszy, które spowodują obniżenie plonu, pomimo że suma opadów nie będzie odbiegała od normy.

Tak duża zmienność warunków pogodowych stwarza konieczność uzupełniania niedoborów wody poprzez nawadnianie. Praktycznie bez możliwości stosowania nawadniania nie można uzyskać w gospodarstwie wysokich, stabilnych i dobrej jakości plonów. Nawadnianie umożliwia także terminowy wysiew i sadzenie warzyw, a także ich terminowy zbiór. Bardzo często zdarza się bowiem, że z powodu suszy producenci opóźniają wysiew lub sadzenie warzyw lub opóźniają ich zbiór. Spośród wielu znanych sposobów nawadniania największe zastosowanie w polowej uprawie warzyw znalazło deszczowanie, a w ostatnich latach na coraz większą skalę stosowane jest nawadnianie kropłowe. Nawadnianie kropłowe posiada szereg zalet do których należy zaliczyć: oszczędne zużycie wody wskutek ograniczenia strat na parowanie i odpływ wody poza zasięg systemu korzeniowego roślin, małe jednostkowe zużycie wody ze względu na mały wydatek wody z emiterów, małe zapotrzebowanie energetyczne wskutek stosowania niskich ciśnień, duża równomierność rozprowadzania wody niezależnie od wiatru, wyeliminowanie ujemnego wpływu na strukturę gleby, zmniejszenie ryzyka porażenia roślin przez choroby grzybowe i bakteryjne, możliwość łączenia nawożenia z nawadnianiem, i ograniczenie zużycia nawozów.

Intensywna produkcja szklarniowa w Polsce, jest zazwyczaj skoncentrowana na małych powierzchniach, co stwarza duże ryzyko zanieczyszczenia gleb, wód gruntowych i jest niebezpieczne dla naturalnego środowiska oraz zdrowia ludzi i zwierząt. W naszym kraju uprawa pomidorów metodami hydroponicznymi (około 1500 ha) prowadzona jest prawie w 100% w otwartych systemach nawożenia. W tej technologii nadmiar pożywki (określany jako wyciek, przelew lub wody drenarskie) wypływający z mat uprawowych odprowadzany jest w niekontrolowany sposób (bez możliwości jego odzyskania) w głąb gruntu szklarni lub do ścieków. Składniki pokarmowe w przelewie, przemieszczając się wraz z tzw. frontem zwilżania, dostają się do wód gruntowych, a następnie do studni i rzek, powodując zanieczyszczenie środowiska naturalnego. W uprawach bezglebowych około 70% dostarczanej pożywki jest wykorzystywane przez rośliny, natomiast 30% służy do przemywania mat uprawowych. Z 1 ha uprawy pomidorów przy 20% odpływie wód drenarskich do gruntu szklarni wycieka 5 ton nawozów, w tym mikroelementy w postaci schelatowanej. W uprawach szklarniowych powszechnie stosowane są bezglebowe metody uprawy, gdzie podstawowym podłożem jest wełna mineralna. Jest to podłoże nie ulegające naturalnej biodegradacji, co stwarza również problem z jego utylizacją i nieprzyjazne dla środowiska naturalnego.

Wpływ sektora owoców i warzyw na różnorodność biologiczną i biotopy

Sposób i zakres oddziaływania produkcji ogrodniczej na różnorodność biologiczną nie odbiega od sposobu oddziaływania innych rodzajów działalności rolniczej. Tym niemniej w Polsce, w chwili obecnej wpływ ten jest większy, ze względu na bardziej intensywny charakter produkcji owoców i warzyw w porównaniu z innymi rodzajami polowej produkcji rolniczej. Wpływ ten można rozpatrywać na trzech poziomach:

- 1) różnorodności genetycznej;
- 2) różnorodności gatunkowej;
- 3) różnorodności siedliskowej (krajobrazowej).

Wpływ na różnorodność biologiczną należy rozpatrywać także w odniesieniu do gatunków roślin uprawnych oraz różnorodności w odniesieniu do gatunków dziko rosnących.

Wpływ na różnorodność genetyczną roślin uprawnych obejmuje dwa zjawiska: dążenie do jak największego ujednoczenia genetycznego uprawianych odmian (aby zapewnić równomierność dojrzewania, jednakowy rodzaj reakcji na prowadzone zabiegi uprawowe i pielęgnacyjne, podobną wielkość i wybarwienie owoców itp.) oraz utratę genów odmian, których uprawa zostaje zaniechana.

Zagrożeniem dla różnorodności gatunkowej roślin uprawnych jest przede wszystkim odchodzenie od uprawy tych gatunków.

Zagrożeniem różnorodności gatunków dziko żyjących jest szerokie stosowanie w produkcji ogrodniczej chemicznych środków produkcji rolnej: nawozów mineralnych, a przede wszystkim środków ochrony roślin. Stosowanie środków ochrony roślin oddziałuje bezpośrednio na wybrane gatunki (zabijając m.in. chwasty, czy gatunki zwierząt uznane za szkodliwe z punktu widzenia prowadzonej uprawy) jak i pośrednio – poprzez ograniczanie bazy pokarmowej czy niszczenie kryjówek zwierząt pożytecznych i neutralnych organizmów, zmianę warunków siedliskowych (eutrofizację), a w efekcie przekształcanie ekosystemów i ograniczanie populacji gatunków wrażliwych.

W roku 2015 w produkcji warzyw i owoców zużyto około 3 tys. ton środków ochrony roślin w przeliczeniu na substancje aktywną, co stanowiło około 13% z 23,6 tys. ton substancji aktywnych środków ochrony roślin sprzedanych Polsce. Ocenia się, że dzięki ochronie roślin za pomocą środków ochrony roślin uzyskuje się wzrost plonów o 1/5 do 1/3, a jej wpływ na jakość warzyw i owoców (zwłaszcza w postaci świeżej) jest trudny do przecenienia. Według Instytutu Ochrony Roślin w Poznaniu, brak stosowania chemicznych środków ochrony roślin może być przyczyną bardzo dużych strat w plonach (np.: buraków od 1,4% do 100%, ziemniaków od 30,0% do 83,7%, grochu od 2,4% do 27,7%). Na stosowane obecnie środki ochrony roślin uodporniło się ok. 1,6 tys. gatunków owadów i innych szkodników. Dąży się do tego, aby nowe substancje aktywne działały skutecznie i jednocześnie selektywnie tj. by były jak najmniej szkodliwe dla środowiska i organizmów pożytecznych, a po zastosowaniu by były bezpieczne dla zdrowia konsumenta, t.j., żeby szybko rozkładały się na nieszkodliwe związki. Podczas zabiegu straty środków ochrony roślin w wyniku znoszenia wynoszą zwykle kilkadziesiąt procent. Straty te nie pozostają bez negatywnego wpływu na efekt biologiczny zabiegu. Znoszenie, obok spływu powierzchniowego środków ochrony roślin z pól, rodzi zagrożenie dla ludzi, zwierząt i środowiska. Dąży się do tego, aby nowe techniki ochrony roślin poprawiły te niekorzystne proporcje w dystrybucji środków ochrony roślin. Negatywne skutki stosowania środków chemicznych są także niwelowanie poprzez wprowadzanie bardziej restrykcyjnych zasad w obowiązujących przepisach prawnych, wdrażanie zasad integrowanej ochrony roślin, rozwój produkcji ekologicznej, a także doskonalenie zawodowe producentów i personelu doradztwa rolniczego.

Dodatkowe zagrożenie związane jest z przekształcaniem krajobrazu rolniczego: wprowadzaniem monokultur roślin uprawnych, niszczeniem miedz śródpolnych, ograniczaniem powierzchni stref ekotonowych (stref przejściowych na granicy dwóch różnych biocenoz). Prowadzi to do zubożenia różnorodności bazy pokarmowej gatunków roślin i zwierząt dziko żyjących.

Specjalistyczne gospodarstwa charakteryzują się zwykle małym zróżnicowaniem upraw oraz niską różnorodnością biologiczną. Jednocześnie, zubożeniu składu gatunkowego roślinności towarzyszy proces wzbogacenia o gatunki synantropijne (rośliny towarzyszące człowiekowi). Skutkiem działalności gospodarczej człowieka jest ekspansja wielu niepożądanych gatunków roślin, które mogą znacznie zmieniać zbiorowiska naturalne. Pewnym gatunkom uprawianych owoców i warzyw towarzyszy pojawianie się uporczywych gatunków chwastów.

Wpływ sektora owoców i warzyw na zmiany klimatyczne

Spowodowane działalnością człowieka globalne ocieplenie należy do najważniejszych problemów ochrony środowiska XXI wieku. Chociaż główną jego przyczyną jest spalanie paliw kopalnych, to rolnictwo ma znaczący udział w przyspieszaniu tego procesu – jest ono

źródłem emisji ok. 12 – 14% wszystkich gazów cieplarnianych odprowadzanych przez człowieka do atmosfery. Produkcja ogrodnicza jest źródłem emisji dwóch gazów cieplarnianych: dwutlenku węgla i podtlenku azotu.

Uprawa warzyw pod osłonami wymaga zużycia znacznych ilości paliw kopalnych, w ten sposób przyczyniając się do negatywnych zmian klimatu. W porównaniu do innych krajów europejskich, ze względu na bardzo niskie temperatury w okresie zimowym, uprawy warzyw pod przykryciem w Polsce wymagają zużycia większej ilości paliw kopalnych.

Najczęstszym paliwem używanym do ogrzewania upraw pod osłonami w Polsce jest obecnie węgiel kamienny, spalany w kotłach o różnej konstrukcji, najpowszechniej z ruchomym rusztem do spalania miału węglowego. W 90% obiektów źródłem energii cieplnej są kotły węglowe o małej sprawności (poniżej 70%), bez instalacji odpylających, często opalane węglem najgorszej jakości (ze względu na cenę), z dużą zawartością siarki. Jednak wzrastająca cena węgla (szczególnie tego o niskiej zawartości siarki), wymagania ekologiczne dotyczące emisji spalin, mała sprawność kotłów węglowych (potrzebujących uciążliwej i kosztownej obsługi) wraz z innymi czynnikami, takimi jak duże straty ciepła w wyniku ograniczonych możliwości szybkich zmian mocy cieplnych kotłowni węglowych powodują zainteresowanie właścicieli szklarni i tuneli foliowych tańszymi i wygodniejszymi w eksploatacji źródłami ciepła. Ponieważ te najbardziej wygodne i ekologiczne, oparte na spalaniu paliw gazowych, są w większości niedostępne (gaz ziemny ze względu na brak sieci gazowych, a płynny z uwagi na wysokie nakłady inwestycyjne oraz koszty eksploatacji), producenci wybierają z reguły ciężki olej opałowy. W Polsce ogrzewane jest mazutem blisko 600 ha upraw szklarniowych (na ponad 2000 ha powierzchni szklarni). Średnioroczne zużycie ciężkiego oleju opałowego w produkcji ogrodniczej szacowane jest na ok. 250-300 tys. t.

Przyjmuje się, że w celu utrzymania w okresie zimowym temperatury powyżej 20°C, konieczne jest dostarczenie 3–5 MW mocy cieplnej na 1 ha obiektów wyposażonych w ekrany termoizolacyjne, a 4–6 MW·ha⁻¹, w przypadku ich braku. Innym czynnikiem związanym z uprawą warzyw pod osłonami wpływającym na zmiany klimatu jest transport. Jednak w porównaniu z ogrzewaniem jest to mniej istotny czynnik.

Biorąc pod uwagę wzrost cen energii w Polsce, producenci są zainteresowani działaniami związanymi z oszczędzaniem energii. Stosownie do tego, w obszarze tym tkwi potencjał dla udoskonalenia.

Wpływ sektora owoców i warzyw na gospodarkę odpadami

Produkcja ogrodnicza jest źródłem zarówno odpadów organicznych jak i nieorganicznych. Specyficznym rodzajem odpadów powstających w tym sektorze są odpady niebezpieczne.

Odpady organiczne powstające w gospodarstwach ogrodniczych to m.in. liście, gałęzie, kora, ścięta trawa, usunięte rośliny chwastów, zepsute i nieodpowiedniej jakości warzywa i owoce, obierki (tam, gdzie owoce i warzywa przed skierowaniem ich do sprzedaży są obierane).

Odpady nieorganiczne to: odpady opakowaniowe nieulegające biodegradacji, frakcje nieorganiczne odpadów komunalnych, zużyte części maszyn, pozostałości środków produkcji nie będące odpadami niebezpiecznymi i inne.

Z tworzyw sztucznych duże zastosowanie w warzywnictwie i sadownictwie znajdują polietylen niskiej i wysokiej gęstości, oraz polipropylen. Z polietylenu niskiej gęstości wytwarza się m.in. folie do ściółkowania, bezpośredniego osłaniania oraz do przykrywania

konstrukcji tuneli. Z polietylenu wysokiej gęstości produkuje się różnego typu opakowania i elementy systemów do nawadniania, a z polipropylenu skrzynki oraz tzw. agrowłókniny - osłony dla gleby i roślin.

Produkcja warzyw szklarniowych (pomidory, ogórki, papryka) odbywa się głównie przy użyciu kostek wełny mineralnej lub innego materiału niebiologicznego owiniętego tworzywem sztucznym (torby na sadzonki). Po dwóch lub trzech okresach wegetacji kostki wełny mineralnej są usuwane. Często podłogę szklarni pokrywa się białym tworzywem sztucznym, aby zwiększyć odbijanie światła naturalnego lub uniknąć zabrudzenia sadzonek sałaty. Takie pokrycia z tworzywa sztucznego zazwyczaj wymienia się w każdym okresie wegetacji. Przy produkcji pomidorów, ogórków i papryki łodygi sadzonek wiązane są sznurkiem powoli ulegającym biodegradacji, co oznacza, że gdy okres wegetacji dobiega końca, materiału roślinnego nie można usunąć jako odpadów zielonych. Pozostałości tworzywa sztucznego z tego materiału stanowią szczególnie problem, w rezultacie bardzo często pozostają zmagazynowane w przyzmacach w gospodarstwie przez dłuższy okres.

Odpady niebezpieczne to m.in.: przeterminowane środki ochrony roślin, opakowania po chemicznych środkach do produkcji rolniczej, oleje maszynowe, akumulatory, zużyte świetlówki i inne.

Wnioski

Jak wynika z powyższej analizy, wpływ sektora ogrodniczego na jakość środowiska naturalnego jest bardzo szeroki. Ze względu na intensywny charakter produkcji owoców i warzyw w Polsce sektor ten w większym stopniu niż inne dziedziny produkcji rolnej (z wyjątkiem intensywnego i przemysłowego chowu zwierząt) wpływa na jakość środowiska naturalnego. Stąd wspieranie działań służących zmniejszeniu presji i poprawie standardu ochrony zasobów przyrodniczych należy uznać za jeden z priorytetów rozwoju tego sektora.

Wpływ produkcji owoców i warzyw na środowisko naturalne związany jest głównie ze stosowaniem w niej nawozów i środków ochrony roślin, wykorzystywaniem wody do nawadniania, zużywaniem energii do ogrzewania obiektów produkcyjnych, oraz powstawaniem odpadów pochodzących z produkcji.

Różnorodne działania mogą być podejmowane w celu ograniczenia negatywnego wpływu produkcji ogrodniczej na środowisko naturalne. Niektóre działania są proste i wymagają ograniczonych inwestycji, podczas, gdy inne wymagają badań i innowacji.

Istotnym czynnikiem przy wyborze obszarów działań jest efektywność realizacji konkretnych działań przez organizacje producentów w tych obszarach. Oznacza to, że wybrane działanie musi mieć udział w rozwiązaniu określonego problemu w sektorze jak również musi wiązać się z produkcją i przygotowaniem produktów do sprzedaży. Wytypowane działania muszą rozwiązywać rzeczywiste problemy w zakresie środowiska, a także muszą być wykonalne dla producentów lub samej organizacji producentów.

W oparciu o powyższe wybrano odpowiednie obszary działań, obejmujące najważniejsze czynniki produkcyjne i mające istotne znaczenie dla społeczeństwa.

Ochrona gleb: W sektorze ogrodniczym przy produkcji owoców i warzyw obróbka gleby ma kluczowe znaczenie. Może ona prowadzić do rozpadu struktury gleby i usunięcia materii organicznej. Problem ten występuje najczęściej w produkcji warzyw z uwagi na, związaną z tym rodzajem upraw, intensywną obróbką gleby. Uprawa rzędowa warzyw może doprowadzić do odpływu wody i powstania rowów erozyjnych. Możliwe jest podjęcie działań

poprawiających strukturę gleby i chroniących przed erozją np. poprzez stosowanie upraw konserwujących oraz ściółkowania.

Łagodzenie zmian klimatu: W niektórych częściach sektora owoców i warzyw zużycie energii jest bardzo wysokie. Jest to konieczne, aby produkować niektóre owoce i warzywa w klimacie Polski. Jednakże inwestycje w nowe i bardziej wydajne maszyny i urządzenia powinny istotnie zmniejszyć poziomy emisji gazów cieplarnianych i jest to kluczowe zadanie dla organizacji producentów.

Oszczędności wody: Skuteczność nawadniania można znacznie zwiększyć w drodze inwestycji w nową technologię. Duże osiągnięcia na tym polu ma produkcja owoców, gdzie stosowane są wydajne systemy nawadniania. W produkcji warzyw polowych stosuje się mobilne i wydajne duże deszczownie. Są one jednak mało wodoszczędne. Ze względu na zmiany klimatyczne i tendencje do racjonalnego zarządzania zasobami wodnymi, prowadzone działania powinny być ukierunkowane na opracowanie i stosowanie oszczędnych technik nawadniania i nawożenia warzyw w uprawach polowych. Stosowane w praktyce technologie uprawy warzyw polowych, zarówno intensywne jak i zrównoważone, stwarzają korzystne możliwości do zastosowania wodoszczędnych technik nawadniania. Szeroka rozstawa rzędów umożliwia stosowanie nawodnień umiejscowionych (mikronawodnień i nawadniania kropłowego), zużywających kilkakrotnie mniej wody niż nawadniania deszczowniane.

Ochrona jakości wody: Z tytułu intensywnej produkcji, sektor owoców i warzyw ma bardzo wysokie zużycie nawozów i środków ochrony roślin. W związku z tym lokalnie może dochodzić do znacznych zanieczyszczeń wody. Dlatego też zmniejszenie zużycia zarówno azotu jak i środków ochrony roślin w sektorze ogrodnictwa powinno korzystnie wpłynąć na poprawę jakości wody i wspieranie producentów w tym zakresie powinno być priorytetem. Ponadto cel ten związany jest z czysto operacyjnym aspektem, z którym można się uporać za pomocą środków dostępnych w gospodarstwie rolnym.

Utrzymanie siedliska przyrodniczego oraz różnorodności biologicznej: Rosnąca intensyfikacja upraw owoców i warzyw niesie ze sobą zwiększenie ryzyka negatywnych zmian w różnorodności biologicznej miejscowej fauny i flory. Dlatego też, organizacje producentów powinny poczynić wysiłki w celu zachowania jak największej różnorodności biologicznej i siedlisk przy jednoczesnym zwiększaniu efektywności produkcji.

Gospodarka odpadami: W łańcuchu produkcyjnym owoców i warzyw wytwarzane są dość duże ilości odpadów, w szczególności bioodpadów, które można wykorzystać po przekompostowaniu. Ponadto w przypadku odpadów nieorganicznych można w zamian stosować materiały wielokrotnego użytku lub ulegające biodegradacji po określonym czasie.

2. WYBÓR STRATEGII I CELU

Analiza wyjściowa sektora owoców i warzyw pozwoliła określić sześć obszarów działań, w których organizacje producentów mogą mieć efektywny udział. W celu zidentyfikowania priorytetowych obszarów działań na rzecz ochrony środowiska, konieczne było uwzględnienie poza możliwościami jakimi dysponuje organizacja producentów, także innych czynników, które zapewnią skuteczność wysiłków na rzecz poprawy stanu środowiska.

Działania na rzecz ochrony środowiska nie mogą pozostawać sprzeczne wobec celów jakie organizacja producentów musi spełniać (m.in. produkcja i sprzedaż owoców i warzyw po cenach, które zapewniają członkom najlepszy możliwy dochód). Obszar działań musi uzupełniać programy UE i programy krajowe w zakresie rolnictwa i środowiska. Istotne jest

również skoordynowanie starań na rzecz ochrony środowiska podejmowanych przez organizacje producentów z innymi działaniami na rzecz ochrony środowiska. I wreszcie, obszar działań musi przyczyniać się do ogólnych unijnych celów środowiskowych. Odpowiednie wymogi dla działań na rzecz ochrony środowiska wskazane są w art. 33 i 36 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013¹ i obejmują wymogi, o których mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013², w szczególności wymogi określone w jego art. 3.

Jak wynika z analizy wyjściowej **ochrona gleb, utrzymywanie jakości wody, zrównoważone korzystanie z zasobów wodnych, ochrona różnorodności biologicznej i biotopów, łagodzenie zmian klimatu i udoskonalona gospodarka odpadami** to sześć głównych wyzwań dla sektora.

W oparciu o określone priorytetowe obszary działań, w niniejszym opracowaniu sformułowano konkretne cele, tak aby ocena programów operacyjnych opierała się na określonych i mierzalnych wskaźnikach. Cele te zostały zidentyfikowane na podstawie tego, co dla indywidualnego obszaru działań uważa się za realne do osiągnięcia.

Obszar działań	Cel
Ochrona gleb	Zwiększenie powierzchni produkcji zagrożonej erozją gleby, gdzie środki przeciwozyjne są realizowane
Łagodzenie zmian klimatu	Ograniczenie emisji gazów cieplarnianych poprzez zmniejszenie zużycia energii w produkcji i przygotowaniu do sprzedaży owoców i warzyw
Oszczędności wody	Rozszerzenie obszaru produkcji owoców i warzyw, gdzie wdrożone zostaną środki oszczędzania wody
Zachowanie jakości wody	Zwiększenie powierzchni produkcji objętej praktykami mającymi na celu ograniczenie stosowania nawozów sztucznych lub środków ochrony roślin, tak aby zmniejszyć ryzyko zanieczyszczenia wody przez nawozy i środki ochrony roślin stosowane w sektorze owoców i warzyw
Utrzymanie siedliska przyrodniczego oraz różnorodności biologicznej	Całkowite wyeliminowanie lub ograniczenie stosowania środków chemicznych w produkcji Zapobieganie redukcji różnorodności gatunkowej poprzez wprowadzanie gatunków fauny i flory naturalnie występujących na danym obszarze produkcji owoców i warzyw
Gospodarka odpadami	Ograniczenie ilości odpadów związanych z produkcją owoców i warzyw

3. DZIAŁANIA NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA

W rozdziale 3.1 określono jakie ogólne wymagania muszą spełniać działania na rzecz ochrony środowiska wybrane w ramach programu operacyjnego, aby kwalifikować się do wsparcia. Oprócz wyżej wymienionych ogólnych wymagań odnośnie ochrony środowiska cała treść programu operacyjnego dotycząca działań na rzecz ochrony środowiska powinna być zgodna z wymogami, które są opisane szczegółowo w rozdziale 3.2. W rozdziale 3.3 wskazano ogólne zasady mające zastosowanie w stosunku do poziomu wsparcia, które można przeznaczyć na działania na rzecz ochrony środowiska.

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 671, z późn. zm.).

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 487, z późn. zm.).

Wykaz działań na rzecz ochrony środowiska wybranych w obrębie określonych obszarów priorytetowych znajduje się w rozdziale 3.4. Lista ta nie jest zamknięta. Dla każdego wybranego działania na rzecz ochrony środowiska, w rozdziale 3.4 wskazano również, konkretne zobowiązania wynikające z realizacji tego działania oraz uzasadnienie wybranych działań w oparciu o ich przewidywany wpływ na realizację priorytetowych działań w ramach ochrony środowiska.

3.1. Ogólne wymagania dla działań na rzecz ochrony środowiska wybranych w ramach programu operacyjnego

Aby działania na rzecz ochrony środowiska kwalifikowały się do wsparcia na ich realizację, muszą zostać spełnione następujące wymagania ogólne:

- 1. Zgodność z krajowymi ramami na rzecz ochrony środowiska:** Przede wszystkim działania na rzecz ochrony środowiska muszą być zgodne z ramami krajowymi na rzecz działań w zakresie ochrony środowiska dla programów operacyjnych organizacji producentów w sektorze owoców i warzyw. Oznacza to, że wszystkie działania na rzecz ochrony środowiska muszą należeć do jednego z wyżej wymienionych obszarów działań oraz spełniać wszystkie warunki (uzasadnienie środowiskowe, zobowiązania wynikające z realizacji działania, towarzyszącą działaniu dokumentację, potwierdzenie wydatków) wskazane w jednym z działań wymienionych w rozdziale 3.4.
- 2. Przestrzeganie wymagań odnośnie płatności rolno-środowiskowo-klimatycznych podanych w art. 28 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013:** Oznacza to, że wsparcie na działania na rzecz ochrony środowiska obejmuje jedynie te zobowiązania, które wykraczają poza:
 - 1) odpowiednie obowiązkowe normy ustanowione zgodnie z tytułem VI rozdział I rozporządzenia (UE) nr 1306/2013³;
 - 2) odpowiednie kryteria i minimalne działania ustalone zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. c ppkt (ii) oraz (iii) rozporządzenia (UE) nr 1307/2013⁴;
 - 3) odpowiednie minimalne wymagania dotyczące stosowania nawozów i środków ochrony roślin⁵;
 - 4) inne odpowiednie wymagania obowiązkowe ustanowione na mocy prawa krajowego.

Jeżeli działanie, uprzednio zatwierdzone jako działanie na rzecz ochrony środowiska, staje się obowiązkowe w świetle obowiązujących przepisów prawa, nie można go już uważać za działanie na rzecz ochrony środowiska, które realizowane jest w ramach programu operacyjnego.

³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 352/78, (WE) nr 165/94, (WE) nr 2799/98, (WE) nr 814/2000, (WE) nr 1290/2005 i (WE) nr 485/2008 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 549, z późn. zm.).

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, s. 608, z późn. zm.).

⁵ Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. poz. 415, z późn. zm.).

Wymóg uwzględnienia w ramach krajowych działania w sprawie stosowania praktyk integrowanej ochrony roślin (art. 3 ust. 1 akapit 5 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892⁶): Postanowienia Dyrektywy 2009/128/WE⁷ zostały wdrożone w Polsce przepisami ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin⁸. Zgodnie z art. 35 ust. 3 pkt 1 ww. ustawy, użytkownicy profesjonalni stosują środki ochrony roślin z uwzględnieniem integrowanej ochrony roślin. Przepis ten wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2014 r. Jednocześnie, mając na względzie art. 28 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013, działanie w zakresie stosowania integrowanej ochrony roślin nie wykracza w Polsce poza wymogi obowiązkowe ustanowione na mocy prawa krajowego i przez to nie może zostać uwzględnione w ramach krajowych.

- 3. Zgodność z innymi działaniami na rzecz ochrony środowiska:** Działania uzyskujące wsparcie muszą być zgodne i uzupełniać się z innymi działaniami na rzecz ochrony środowiska, wdrażanymi w ramach programu operacyjnego i ze zobowiązaniami rolno-środowiskowo-klimatycznymi, wspieranymi w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, wdrażanego przez członków organizacji producentów.
- 4. Poziom wsparcia:** W przypadku, gdy program operacyjny zakłada możliwość łączenia różnych działań środowiskowych lub gdy wybrane działania w zakresie ochrony środowiska w ramach programu operacyjnego mogą być łączone z działaniami rolno-środowiskowo-klimatycznymi wspieranymi w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, poziom wsparcia musi uwzględniać specyficzne utracone dochody lub dodatkowe koszty wynikające z połączenia (art. 3 ust. 7 lit. a rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892).
- 5. Czas trwania działania na rzecz ochrony środowiska:** Czas trwania działania powinien być wystarczająco długi, aby zapewnić możliwość osiągnięcia korzyści środowiskowych. W przypadku, gdy ramy krajowe uwzględniają działanie na rzecz ochrony środowiska (inne niż inwestycje), które jest identyczne ze zobowiązaniami rolno-środowiskowo-klimatycznymi lub ze zobowiązaniami rolnictwa ekologicznego wspieranymi w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (np. działania, w przypadku, których czas trwania jest istotnym warunkiem ich skuteczności, tj. osiągnięcia oczekiwanych korzyści środowiskowych), zastosowanie powinien mieć ten sam czas trwania, co w przypadku ww. zobowiązań. W przypadku, gdy czas trwania programu operacyjnego jest krótszy (np. 3 lub 4 lata) niż wymagany czas trwania działania, organizacja producentów jest zobowiązana do kontynuowania danego działania na rzecz ochrony środowiska w kolejnym programie operacyjnym (art. 3 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892).
- 6. Trwałość inwestycji:** Nabyte środki trwale stosuje się zgodnie z ich przeznaczeniem, opisanym w zatwierdzonym programie operacyjnym. Nabyte środki trwale pozostają własnością, jak i w posiadaniu beneficjenta do końca okresu, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891⁹. Beneficjent zapewnia również utrzymanie środka trwałego w tym okresie.

⁶ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2017/892 z dnia 13 marca 2017 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw (Dz. Urz. UE L 138 z 25.05.2017, str. 57).

⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/128/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów (Tekst mający znaczenie dla EOG) (Dz. Urz. UE L 309 z 24.11.2009, str. 71).

⁸ Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz. U. z 2017 r., z późn. zm.).

⁹ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2017/891 z dnia 13 marca 2017 r. uzupełniające rozporządzenie

W powyższym okresie organizacja producentów jest zobowiązana do niezbywania i nieudostępniania (w zakresie określonym w art. 31 ust. 4 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891) zrealizowanych inwestycji pro-środowiskowych innym podmiotom.

7. Znaczenie korzyści środowiskowych wynikających z działania: Inwestycje, o których mowa w art. 3 ust. 3 lit. a rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 kwalifikują się do wsparcia, jeżeli – według obliczenia do okresu amortyzacji podatkowej inwestycji w stosunku do sytuacji wyjściowej – przewidują zmniejszenie o co najmniej 15%:

- a) wykorzystania czynników produkcji, które są nieodnawialnymi zasobami naturalnymi, takimi jak woda lub paliwa kopalne, lub możliwymi źródłami zanieczyszczeń środowiska, takimi jak nawozy, środki ochrony roślin lub niektóre rodzaje źródeł energii;
- b) emisji zanieczyszczeń powietrza, gleby lub wody powstałych w wyniku procesu produkcji; lub
- c) wytwarzania odpadów, w tym ścieków, powstałych w wyniku procesu produkcji.

Dopuszcza się inwestycje umożliwiające zmniejszenie o co najmniej 7% – według obliczenia do okresu amortyzacji podatkowej inwestycji w stosunku do sytuacji wyjściowej – pod warunkiem, że takie inwestycje prowadzą do co najmniej jednej dodatkowej korzyści dla środowiska.

Oczekiwane zmniejszenie, i w stosownych przypadkach, przewidywane dodatkowe korzyści dla środowiska należy wykazać *ex ante* poprzez specyfikacje projektów lub inne dokumenty techniczne dostarczone przez organizację producentów lub zrzeczenie organizacji producentów w chwili przedłożenia do zatwierdzenia programu operacyjnego lub zmiany takiego programu. W projektach i dokumentach tych należy wykazać wyniki, które mogą zostać osiągnięte dzięki realizacji inwestycji, potwierdzone przez dokumenty techniczne lub poświadczone przez niezależny wykwalifikowany podmiot (np. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa, komórki organizacyjne ds. środowiska w jednostkach samorządu terytorialnego np. w Starostwie Powiatowym, ośrodki akademickie lub laboratoria badawcze akredytowane przez Polskie Centrum Akredytacji) lub eksperta (np. biegli z Instytutu Ochrony Środowiska, eksperci z Polskiej Izby Ekologii).

Inwestycje ukierunkowane na osiągnięcie obniżenia zużycia wody muszą prowadzić do ograniczenia o co najmniej 5% zużycia wody do nawadniania w porównaniu ze zużyciem sprzed inwestycji.

8. Do działań na rzecz ochrony środowiska o charakterze inwestycyjnym stosuje się te same wymogi jak w przypadku działań inwestycyjnych w ramach działań o charakterze ekonomicznym. Wymogi te są zawarte w rozdziale dotyczącym wymogów ogólnych *Strategii krajowej dla zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów oraz zrzeczeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2018-2022.*

Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 w odniesieniu do sektora owoców i warzyw oraz sektora przetworzonych owoców i warzyw, uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 w odniesieniu do kar, które mają być stosowane w tych sektorach, a także zmieniające rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 543/2011 (Dz. Urz. UE L 138 z 25.05.2017, str. 4).

3.2. Ogólne wymagania odnośnie do środowiskowej zawartości programu operacyjnego

Zgodnie z art. 33 ust. 5 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 państwa członkowskie zapewniają, aby programy operacyjne zawierały co najmniej dwa działania na rzecz ochrony środowiska, lub co najmniej 10% wydatków poniesionych w ramach programów operacyjnych przeznaczonych było na działania na rzecz ochrony środowiska.

Inicjatywy na rzecz ochrony środowiska przeprowadzane przez organizacje producentów w Polsce muszą dotyczyć zidentyfikowanych powyżej (w rozdziale 2) obszarów działań.

Wraz z ogólnymi wymogami określonymi w rozdziale 3.1, działania na rzecz ochrony środowiska ujęte w programie operacyjnym będą musiały być zgodne z poniższymi ogólnymi aspektami.

Równowaga: Głównym kryterium przy zatwierdzaniu programu operacyjnego organizacji producentów będzie to, czy wybrane działania na rzecz ochrony środowiska stanowią odzwierciedlenie różnych rodzajów wpływu na środowisko spowodowanego przez organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów. W przypadku prowadzenia różnorodnej działalności, planowane działania powinny odnosić się do co najmniej dwóch głównych jej kierunków. Tym niemniej, jeśli można wykazać, że prowadzona przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów produkcja powoduje określony, jeden, znaczący, negatywny skutek dla środowiska przyrodniczego i wykaże się, że w porównaniu z innymi oddziaływaniami jest on znacznie bardziej istotny, to planowane działania mogą się odnosić głównie do niego.

Rozpiętość: Organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów muszą zrealizować co najmniej 2 działania na rzecz ochrony środowiska albo przeznaczyć co najmniej 10% swojego funduszu operacyjnego na działania na rzecz ochrony środowiska. Działania te mogą być realizowane zarówno w obrębie jednego, jak również kilku obszarów priorytetowych, wskazanych w rozdziale 2. Jeżeli organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów chce wdrożyć działanie w zakresie ochrony środowiska, które nie zostało uwzględnione w ramach krajowych to powinna notyfikować je oraz przedłożyć do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi poniższe informacje:

- 1) uzasadnienie działania oparte na jego spodziewanym wpływie na środowisko;
- 2) stopień spójności z celami i priorytetami zdefiniowanymi w ramach krajowych;
- 3) opis zobowiązania/zobowiązań dla działania oraz czas jego trwania.

Przekazany zakres informacji będzie stanowił podstawę do możliwego wprowadzenia działania do zmienionej wersji ram krajowych. Zgodnie z art. 28 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 proponowane zmiany do ram krajowych muszą zostać notyfikowane do Komisji Europejskiej i podlegają procedurze ustanowionej w art. 36 ust. 1 akapit 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 1308/2013.

Wspólność: Działania na rzecz ochrony środowiska powinny być realizowane przez jak największą liczbę członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów w celu wzmocnienia skuteczności ich oddziaływania. Jeżeli organizacja producentów lub zrzeszenie organizacji producentów spełnia wymagania środowiskowe w drodze uruchomienia dwóch (lub więcej) działań na rzecz ochrony środowiska to każde z tych działań obejmuje powyżej 50% członków organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji

producentów. Innymi słowy, inwestycja musi być wspólna, żeby mogła się kwalifikować do wsparcia.

Zastosowanie wskaźników: Zastosowanie wskaźników jest integralną częścią strategii krajowej. Ma to na celu dokonanie oceny, czy istnieje związek pomiędzy podjętymi działaniami, a osiągniętymi rezultatami i czy efekty, które osiągnięto są znaczące. Chociaż wskaźniki nie udzielą ostatecznej odpowiedzi na pytanie, czy działanie przyczyniło się do poprawy jakości środowiska (w skali kraju czy regionu), to powinny odpowiedzieć one na pytanie czy działanie jest skuteczne i czy przynosi (lokalnie) zmniejszenie presji na środowisko przyrodnicze. Wykorzystane w ramach krajowych wskaźniki wydajności, dotyczące działań mających na celu ochronę środowiska, rozszerzają zestaw wspólnych wskaźników uwzględniony w załączniku II rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 o dodatkowe wskaźniki odzwierciedlające krajowe i regionalne potrzeby, warunki i cele programów operacyjnych, na podstawie art. 56 ust. 3 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891.

Rodzaje wskaźników:

1. **Wskaźniki wyjściowe** - mają na celu ułatwienie analizy sytuacji wyjściowej przy rozpoczęciu programu operacyjnego, przykładowo poprzez podanie wielkości obszaru, dla którego wdrożono działania (np. w zakresie redukcji azotanów).
2. **Wskaźniki nakładu** - rejestrują, czy działanie zostało podjęte i mierzy zainwestowaną kwotę przypadającą na rodzaj działania (w PLN).
3. **Wskaźniki produktu** - rejestrują zasięg działania; można je wyrazić na kilka sposobów, dlatego też określają liczbę gospodarstw, w których działanie wdrożono lub powierzchnię obszarów, na których działanie jest realizowane lub liczbę wykonanych działań.
4. **Wskaźniki rezultatu** - służą do oceny wyników działań w zakresie zysków osiągniętych w ochronie środowiska na przykład poprzez wskazanie zmniejszenia ilości wody lub nawozów stosowanych na hektar lub energii zużytej na tonę produkcji stanowiącej przedmiot obrotu w danym roku.
5. **Wskaźniki oddziaływania** - pomagają w ocenie ogólnego wpływu działań, na przykład poprzez wskazanie całkowitej zmiany jaką osiągnięto (np. w zużyciu nawozów mineralnych lub w korzystaniu z wody i energii).

Analiza wskaźnikowa podanych przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów danych ze wszystkich rodzajów wskaźników znacznie ułatwi właściwą ocenę wykonanych działań. Na przykład działanie może prowadzić do wykazania znaczącej poprawy w oparciu o wynik wskaźnika rezultatu, np. rocznej redukcji stosowania azotu na ha, ale jeśli wskaźnik produktu pokazuje, że działanie nie jest stosowane np. u większości członków organizacji producentów lub na znacznej powierzchni ich gospodarstw, ogólny wpływ działania na środowisko będzie znikomy. Końcowa ocena działania opiera się na analizie całości informacji dostarczonych przez pięć rodzajów wskaźników i tylko na tej podstawie można ocenić jego skuteczność.

3.3. Zasady ogólne stosowane w odniesieniu do poziomu wsparcia dla działań na rzecz ochrony środowiska

Należy zaznaczyć, że chociaż producent może ubiegać się o pomoc na ten sam instrument wsparcia (np. na rzecz ochrony środowiska) zarówno z PROW jak i z programów operacyjnych, to jednak zgodnie z art. 30 ust. 1 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE)

2017/891, może on otrzymać wsparcie na dany instrument wsparcia wyłącznie w ramach jednego systemu.

W odniesieniu do ewentualnego pokrywania się działań na rzecz ochrony środowiska objętych niniejszymi ramami z niektórymi środkami zawartymi w polskim Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich, kryteria i zasady administracyjne, stosowane w Polsce w ramach PROW, mające na celu zapewnienie, że beneficjent może otrzymać wsparcie dla danej operacji jedynie w ramach jednego programu, są uszczegółowione w sekcji dotyczącej linii demarkacyjnych Strategii krajowej na rzecz zrównoważonych programów operacyjnych organizacji producentów oraz zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw w Polsce na lata 2018-2022.

W odniesieniu do poziomu wsparcia zastosowanie mają następujące wymagania ogólne:

1. W stosownych przypadkach poziom wsparcia środków objętych rozporządzeniem delegowanym Komisji (UE) 2017/891 nie przekracza poziomu mającego zastosowanie w przypadku instrumentów wsparcia w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (zgodnie z art. 30 ust. 3 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891). Wsparcie na rzecz działań w zakresie ochrony środowiska innych niż nabycie środków trwałych ograniczone jest do maksymalnych kwot ustalonych w załączniku II do rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 dla płatności rolno-środowiskowo-klimatycznych w ramach PROW. Warunek ten nie ma zastosowania w odniesieniu do działań na rzecz ochrony środowiska, które nie dotyczą bezpośrednio lub pośrednio określonej działki (zgodnie z art. 30 ust. 5 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891);
2. W przypadku programów operacyjnych realizowanych w Polsce, zatwierdzonych na podstawie przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013, w każdym przypadku możliwe jest wsparcie tylko do poziomu 60% poniesionych wydatków na rzecz działań w zakresie ochrony środowiska;
3. Wsparcie działań w zakresie środowiska obejmować będzie dodatkowe koszty i utracone dochody wynikające z danego działania (zgodnie z art. 33 ust. 5 akapit 4 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013).
4. W żadnym przypadku nie można przyznać dofinansowania dla tego samego działania w ramach kilku programów wsparcia i wnioskodawcy muszą przedstawić pisemne zobowiązanie, że nie otrzymają dofinansowania z innych źródeł (zgodnie z art. 9 ust. 2 lit. h rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892);
5. Zgodnie z art. 31 ust. 6 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892, w wypadku zastępowania inwestycji, wartość końcową zastąpionych inwestycji:
 - 1) dodaje się do funduszu operacyjnego organizacji producentów, lub
 - 2) zostaje odjęta od kosztów zastąpienia.

3.4. Kwalifikujące się działania

Poniższy rozdział zawiera wykaz działań w zakresie ochrony środowiska, które można realizować w programach operacyjnych w ramach zdefiniowanych priorytetowych obszarów ochrony środowiska. Ponadto dla każdego wybranego działania na rzecz ochrony środowiska, wskazano konkretne zobowiązania wynikające z jego realizacji (np. specyficzne wymagania, które należy spełnić, aby kwalifikować się do wsparcia) oraz uzasadnienie wybranego

działania oparte na jego spodziewanym wpływie na określone potrzeby i priorytety środowiskowe.

Lista działań w zakresie ochrony środowiska nie jest zamknięta. Organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów mogą zaproponować wprowadzenie nowych działań w ramach krajowych, jeśli uznają w swojej ocenie, iż działania te będą bardziej dostosowane do osiągnięcia jednego lub więcej ogólnych lub szczególnych celów ochrony środowiska, zdefiniowanych w obszarach ochrony środowiska, określonych w rozdziale 2. W tym celu organizacja producentów musi podać następujące szczegółowe dane dotyczące proponowanych działań:

- 1) uzasadnienie działania oparte na jego spodziewanym wpływie na środowisko w odniesieniu do działań priorytetowych w zakresie ochrony środowiska określonych w ramach krajowych;
- 2) zakres, w jakim proponowane działania są zgodne z celami i priorytetami ram krajowych;
- 3) opis zobowiązania lub zobowiązań wynikających z działań i czas ich trwania,
- 4) proponowaną wysokość i częstotliwość pomocy;
- 5) wzajemne oddziaływanie z innymi działaniami i jakiegokolwiek ograniczenia we wdrażaniu;
- 6) opracowanie wymaganej dokumentacji.

Na podstawie przedłożonych przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów danych, właściwy organ władzy publicznej oceni, czy należy zaakceptować lub odrzucić propozycję złożoną przez organizację producentów lub zrzeszenie organizacji producentów. Dane te mogą być również wykorzystane jako podstawa do wprowadzenia nowych działań w znowelizowanej wersji ram krajowych. Zgodnie z artykułem 28 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891, zmiany dokonane w ramach krajowych muszą być przekazywane do Komisji Europejskiej i podlegają procedurze określonej w drugim akapicie art. 36 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013.

W ramach programów operacyjnych mogą być realizowane następujące działania:

Zobowiązania rolno-środowiskowo-klimatyczne PROW 2014-2020 jako działania na rzecz ochrony środowiska

Łagodzenie zmian klimatu

- Systemy redukujące emisję gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń do atmosfery.
- Inwestycje w nową technologię zapewniającą obniżenie zużycia lub lepsze wykorzystywanie energii.
- Rozwijanie systemów energii odnawialnej.

Oszczędzanie zużycia wody

- Zastosowanie systemów redukcji zużycia wody.
- Zastosowanie systemów określania rzeczywistych potrzeb nawadniania.
- Zastosowanie zamkniętych obiegów wody.

Poprawa jakości wody oraz ochrona gleb

- Zastosowanie systemów oczyszczania ścieków lub płynnych pozostałości powstających po zabiegach ochrony roślin.
- Ograniczenie stosowania nawozów mineralnych poprzez nawożenie nawozami organicznymi oraz stosowanie wsiewek z roślin bobowatych (*Fabaceae*)

Utrzymanie siedliska przyrodniczego oraz różnorodności biologicznej

- Zastępowanie starych, tradycyjnych opryskiwaczy lub ich elementów, nowymi, bardziej przyjaznymi dla środowiska.
- Wprowadzenie naturalnych metod zapylania roślin.

Gospodarka odpadami

- Tworzenie systemów kompostowania odpadów.
- Ograniczenie upraw bezglebowych na wełnie mineralnej poprzez wprowadzenie podłoży organicznych

Inne działania środowiskowe

- Horyzontalne działania: uczestnictwo w szkoleniach lub korzystanie z usług doradczych w zakresie ochrony środowiska.

Szczegółowy opis wyżej wymienionych działań:

3.4.1. Zobowiązania rolno-środowiskowo-klimatyczne PROW 2014-2020 jako działania na rzecz ochrony środowiska

Zgodnie z art. 33 ust. 5 akapit 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 w przypadkach, gdy co najmniej 80% będących producentami członków organizacji producentów objętych jest jednym lub większą liczbą identycznych zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych przewidzianych w art. 28 ust. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013, każde z tych zobowiązań liczy się jako oddzielne działanie na rzecz ochrony środowiska.

W związku z powyższym, jeżeli co najmniej 80% członków organizacji producentów owoców i warzyw realizuje identyczne zobowiązania rolno-środowiskowo-klimatyczne (wariant lub pakiet, jeżeli nie składa się on z wariantów), każde z tych zobowiązań zalicza się jako oddzielne działanie na rzecz ochrony środowiska.

Zobowiązania rolno-środowiskowo-klimatyczne mogą być podejmowane jedynie w gospodarstwach członków.

Zobowiązania:

1. wdrażanie, począwszy od pierwszego roku realizacji programu operacyjnego, przez co najmniej 80% członków organizacji producentów owoców i warzyw zobowiązania rolno-środowiskowo-klimatycznego tj. wariantu lub pakietu (jeżeli nie składa się on z wariantów) działania „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, z wyłączeniem wariantów Pakietu 7. „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie”, zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. poz. 415, z późn. zm.).

Powierzchnia gruntu, na którym realizowane jest zobowiązanie rolno-środowiskowo-klimatyczne (wariant/pakiet) uznane za działanie na rzecz ochrony środowiska dla danej organizacji producentów nie może być mniejsza niż 5% powierzchni gruntu wykorzystywanego do produkcji owoców lub warzyw w każdym z gospodarstw członków realizujących dane zobowiązanie rolno-środowiskowo-klimatyczne.

Wsparcie udzielane jest na warunkach i w trybie określonym rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Wsparcie za realizowane przez członków organizacji producentów zobowiązanie lub zobowiązania w ramach działania „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne” udzielane jest jedynie w ramach PROW na lata 2014-2020.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. Oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w takim samym zobowiązaniu rolno-środowiskowo-klimatycznym wraz z wyszczególnieniem obszaru objętego danym zobowiązaniem.

Dokumentacja potwierdzająca realizowanie zobowiązań:

Po każdym roku realizacji zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych, należy przedłożyć do dyrektora oddziału regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa kopie decyzji w sprawie o przyznanie płatności rolno-środowiskowo-klimatycznej w ramach Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego PROW 2014-2020, wydane dla poszczególnych członków organizacji producentów przez kierownika biura powiatowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Kopie decyzji należy składać w terminie 2 tygodni od dnia otrzymania danej decyzji.

3.4.2. Systemy redukujące emisję gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń do atmosfery

Produkcja energii w Polsce do celów np. ogrzewania szklarni wiąże się często z wysoką emisją gazów cieplarnianych uwalnianych do atmosfery. Przystarzałe technologie grzewcze wykorzystujące jako paliwo najczęściej węgiel kamienny lub olej opałowy emitują do atmosfery duże ilości szkodliwych gazów i zanieczyszczeń. Dlatego też istotne jest umożliwienie modernizacji już istniejących systemów grzewczych w celu zmniejszenia negatywnego oddziaływania na środowisko spalin (np. poprzez montaż kotłowni opalanych paliwami bardziej przyjaznymi środowisku, zakładanie filtrów kominowych).

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków oraz na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: szacowana roczna emisja gazów cieplarnianych (m³)

Wskaźnik nakładu: poniesiony wydatek na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu

liczba podjętych działań

całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznej emisji gazów cieplarnianych (m³)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitej emisji gazów cieplarnianych (m³)

Zobowiązania:

1. zakup i montaż systemu ogrzewania, zastępującego istniejący system, lub,
2. zakup i montaż urządzeń przyczyniających się do redukcji emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery przez istniejące systemy ogrzewania lub wymiana takich zużytych urządzeń;
3. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zamontowanego systemu ogrzewania lub urządzeń przyczyniających się do redukcji emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6).

Wymagane jest wykazanie poprzez specyfikacje projektów lub inne dokumenty techniczne, że inwestycja przyczyni się do zmniejszenia przynajmniej o 15% emisji gazów cieplarnianych w porównaniu do poziomu wyjściowego. Niższy próg tj. 7% może być dopuszczalny, jedynie w przypadku, gdy inwestycja przynosiłaby inne korzyści środowiskowe (np. wykorzystania odnawialnych źródeł energii, zmniejszenie emisji zanieczyszczeń powietrza) (patrz rozdział 3.1 ust. 7).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zakupem i montażem systemu ogrzewania lub urządzeń przyczyniających się do redukcji emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery przez istniejące systemy ogrzewania włącznie z projektem montażu.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje. Końcowa wartość wymienianego systemu ogrzewania lub wymienianych urządzeń przyczyniających się do redukcji emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń emitowanych do atmosfery przez istniejące systemy ogrzewania powinna być odjęta od kosztów działania.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków i szacowanego zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych;
3. opis metody realizacji działania oraz oczekiwane korzyści dla środowiska wynikające z realizacji ww. działania wykazane w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

- a) Faktury za wykonane inwestycje wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie: przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych;
- b) wykracza poza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji.

3.4.3. Inwestycje w nową technologię zapewniającą obniżenie zużycia lub lepsze wykorzystywanie energii

Wdrażanie metod oszczędnego zarządzania energią przez użytkowników końcowych jest bardzo istotne dla ochrony klimatu. Produkcja ogrodnicza prowadzona jest często w sposób nieefektywny energetycznie, brak jest automatycznych systemów sterowania, materiały budowlane nie posiadają właściwych systemów izolacji termicznej, stosowane są nieefektywne energetycznie źródła światła, maszyny i urządzenia itp.

Ten rodzaj działania obejmuje zakup nowej technologii specjalnie w celu zredukowania zużycia energii. Zużycie energii w szklarniach można zmniejszyć, a przez to łagodzić zmiany klimatu np. poprzez stosowanie w nich podwójnych szyb, klejonego szkła refleksyjnego, ruchomych ekranów termoizolacyjnych o właściwościach cieniująco-energooszczędnych. Możliwości zmniejszenia zużycia energii w szklarniach istnieją też w następstwie jej magazynowania, przy wykorzystaniu systemów wymienników ciepła. Ciepło znajdujące się w szklarni może być zmagazynowane: w elementach wyposażenia szklarni, w ścianach oddzielających szklarnię od wnętrza oraz w posadzkach szklarni, w zbiornikach akumulacyjnych, w małych zbiornikach wodnych umieszczonych wewnątrz szklarni.

Osobny rozdział stanowi magazynowanie ciepła pochodzącego z energii słonecznej dochodzącej do szklarni w dużych akumulatorach zewnętrznych np. warstwie wodonośnej na głębokości od 20 do 200 m oraz wykorzystywanie innych instalacji jak pompy ciepła lub w połączeniu z innymi podobnymi usprawnieniami. Najlepszy efekt w postaci zmniejszenia zużycia energii daje łączenie technologii np. wymiana szkła na nowe dyfuzyjne szyby połączona z zastosowaniem wydajnych źródeł światła w postaci modułów ledowych i sterowaniem klimatem w szklarni. Elementy te można stosować również osobno np. poprzez wymianę starych lamp sodowych (SON-T) na moduły ledowe lub wymianę powłoki zewnętrznej na szkło dyfuzyjne z efektem antyrefleksyjnym.

Lepsze wykorzystywanie energii możliwe jest również na etapie przygotowywania owoców i warzyw do sprzedaży po zbiorze w budynkach i budowlach organizacji producentów poprzez stosowanie np. materiałów termoizolacyjnych ograniczających nadmierne straty ciepła.

Wymienione działania mogą być realizowane w gospodarstwach członków lub na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: szacowane roczne zużycie energii według rodzaju źródła energii (tony/litr/m³/kWh na tonę produkcji stanowiącej przedmiot obrotu)

Wskaźnik nakładu: poniesiony wydatek na działanie

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu, lub
liczba podjętych działań
całkowita wartość zrealizowanych inwestycji

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznego zużycia energii według rodzaju źródła energii lub rodzaju paliwa (tony/litr/m³/kWh na tonę produkcji/produktu stanowiącej/stanowiącego przedmiot obrotu)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitego zużycia energii według rodzaju źródła energii lub rodzaju paliwa (tony/litr/m³/kWh)

Zobowiązania:

1. zastąpienie maszyn i urządzeń oraz instalacji wykorzystywanych w procesie produkcji lub w procesie przechowywania oraz przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży,

- maszynami i urządzeniami oraz instalacjami zapewniającymi niższe zużycie energii lub,
2. zakup i montaż systemów przyczyniających się do lepszego wykorzystywania energii w istniejących budynkach lub budowlach organizacji producentów, w których odbywa się przygotowywanie owoców i warzyw do sprzedaży lub w istniejących budynkach lub budowlach członków organizacji producentów, w których odbywa się produkcja;
 3. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zamontowanych maszyn, urządzeń i instalacji przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6).

Należy wykazać w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892, że działanie przyczyni się do osiągnięcia co najmniej 15% oszczędności energii. Niższy próg tj. 7% może być dopuszczalny, jedynie w przypadku, gdy inwestycja przynosiłaby inne korzyści środowiskowe (np. zmniejszenie emisji zanieczyszczeń powietrza) (patrz rozdział 3.1 ust. 7).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zastąpieniem maszyn i urządzeń oraz instalacji wykorzystywanych w procesie produkcji lub w procesie przechowywania oraz przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży, maszynami i urządzeniami oraz instalacjami zapewniającymi niższe zużycie energii lub zakupem i montażem systemów przyczyniających się do lepszego wykorzystywania energii w budynkach lub budowlach organizacji producentów w których odbywa się przygotowywanie owoców i warzyw do sprzedaży lub w budynkach lub budowlach członków organizacji producentów w których odbywa się produkcja włącznie z projektem montażu.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje. W przypadku wymiany istniejących maszyn, urządzeń i instalacji, ich wartość rezydualna powinna być odjęta od kosztów działania.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków i szacowanej oszczędności energii;
3. opis metody realizacji działania oraz oczekiwane korzyści dla środowiska wynikające z realizacji ww. działania wykazane w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za wykonane inwestycje wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji.

3.4.4. Rozwijanie systemów energii odnawialnej

Zastępowanie paliw kopalnych odnawialnymi źródłami energii to kolejny istotny sposób ograniczania emisji gazów cieplarnianych. W Polsce istnieje ogromny, techniczny potencjał energetyczny oparty na wytwarzaniu i wykorzystaniu energii ze źródeł

odnawialnych, ze względu jednak na wysokie koszty inwestycyjne nie jest on rozpowszechniony.

Odnawialne źródła energii mogą i powinny powstawać przede wszystkim na terenach wiejskich, gdzie istnieją lokalne źródła odnawialnych surowców energetycznych (np. odpadowa biomasa rolnicza), gdzie dostępność scentralizowanych systemów pozyskiwania energii nie jest wystarczająca i nie zapewnia dostaw energii lub paliwa o pożądanej jakości i ilości. Należy wobec tego wspierać inwestycje w nowe odnawialne źródła energii jak: biogazownie, elektrownie wiatrowe, geotermia, elektrownie wodne, panele słoneczne, fotowoltaikę, inne tego typu nowe technologie oraz w zastępowanie instalacji grzewczych, nowymi instalacjami będącymi w stanie działać w oparciu o odnawialne źródła energii.

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków oraz na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów.

UWAGA: Ilość energii wytwarzanej przez systemy kwalifikujące się do wsparcia w ramach powyższego działania nie może przekraczać ilości energii dotychczas zużywanej na produkcję, przechowywanie lub przygotowywanie owoców i warzyw do sprzedaży przez organizację producentów, zrzeszenie organizacji producentów oraz jej członków.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: szacowane roczne zużycie energii według rodzaju źródła energii (tony/litr/m³/kWh na tonę produkcji stanowiącej przedmiot obrotu)

Wskaźnik nakładu: poniesiony wydatek na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
liczba podjętych działań
całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznego zużycia energii według rodzaju źródła energii lub rodzaju paliwa (tony/litr/m³/kWh na tonę produkcji stanowiącej przedmiot obrotu)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitego zużycia energii według rodzaju źródła energii lub rodzaju paliwa (tony/litr/m³/kWh)

Zobowiązania:

1. zakup i montaż urządzeń i instalacji zasilanych z odnawialnych źródeł energii, zastępujących urządzenia i instalacje zasilane z nieodnawialnych źródeł energii;
2. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zamontowanych urządzeń i instalacji przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zakupem i montażem urządzeń i instalacji zasilanych z odnawialnych źródeł energii oraz ich montaż włącznie z projektem montażu.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje. Końcowa wartość wymienianych urządzeń i instalacji powinna być odjęta od kosztów działania.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu.
2. przedstawienie szacowanych wydatków.

3. opis metody realizacji działania wraz z oszacowaniem przez niezależny wykwalifikowany podmiot lub eksperta ilości energii wyprodukowanej ze źródeł odnawialnych.

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za wykonane inwestycje wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

3.4.5. Zastosowanie systemów redukcji zużycia wody

Polska ma jeden z najgorszych bilansów wodnych w Europie. Powodem niskich zasobów wodnych w Polsce są niskie opady roczne, duża ewapotranspiracja i mały udział w ogólnym bilansie dopływu rzeczno-spoza granic kraju. W okresie najbliższych kilkunastu lat należy oczekiwać, że bilans wodny Polski ulegnie dalszemu pogorszeniu. Większość modeli klimatycznych wskazuje, że opady w regionach klimatu umiarkowanego ulegną zmniejszeniu. Nasili się także występowanie zjawisk ekstremalnych jak susze czy lokalnie występujące gwałtowne ulewy (deszcze o niskiej efektywności). Ponieważ jednocześnie w wyniku wzrostu średniej temperatury wzrośnie ewapotranspiracja, bilans wodny znacząco się pogorszy. Niedostateczna ilość wody podczas sezonu wegetacyjnego istotnie zmniejsza plon, ale przede wszystkim obniża jakość produktów rolnych, w szczególności owoców i warzyw. Z tego powodu nawadnianie upraw stało się nieodzownym elementem produkcji owoców i warzyw. W niektórych przypadkach działania w tym zakresie prowadzone są przez gospodarstwa ogrodnicze w sposób nieefektywny, powodujący zbyt duże, bezproduktywne zużycie wody.

W produkcji owoców i warzyw istnieje znacząca możliwość wdrożenia metod i technologii wodooszczędnych. Specyficzny charakter podejmowanych działań będzie się różnił w zależności od podsektora (inne podejście jest w przypadku sadów i inne w przypadku upraw warzywnych) i specyficznych uwarunkowań lokalnych (ukośne, nieregularne działki rolne czy wysokość nad poziomem morza). W wielu przypadkach nawodnienie z wykorzystaniem deszczowania można zastąpić podlewaniami kropłowym. Nawadnianie kropłowe jest bardziej oszczędne pod względem zużycia wody i energii, ułatwia utrzymanie optymalnej wilgotności w aktywnej strefie korzeniowej oraz zmniejsza ryzyko porażenia roślin przez choroby. Dodatkowo istnieją technologie nawodnienia kropelkowego umieszczanego w glebie, co dodatkowo ogranicza straty wody powodowane ewapotranspiracją, ale wymagają użycia specjalistycznych maszyn. Istnieją również technologie nawadniania sterowane komputerowo i uzależniające ilość podawanej wody od wilgotności gleby lub przebiegu pogody.

Racjonalnemu wykorzystaniu wody niezbędnej do wzrostu i plonowania roślin sprzyja odpowiednia agrotechnika. Gleba powinna zachować odpowiednią strukturę, aby była zdolna wchłaniać wodę z opadów atmosferycznych, gromadząc ją do wykorzystania przez rośliny w okresach bez opadów. Stosowanie ściółek ogranicza ewaporację oraz minimalizuje konkurencję o wodę ze strony chwastów oraz innych roślin.

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: szacowane roczne zużycie wody na hektar ($m^3 \cdot ha^{-1}$)

Wskaźnik nakładu: poniesiony wydatek na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
liczba podjętych działań
całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznego zużycia wody w ramach danego działania na hektar ($m^3 \cdot ha^{-1}$)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitego zużycia wody w ramach danego działania (m^3)

Zobowiązania:

1. zakup i montaż oszczędnych systemów nawadniania, zastępujących istniejące systemy lub;
2. zakup i montaż urządzeń przyczyniających się do zmniejszenia ilości wody zużywanej przez istniejące systemy nawadniania;
3. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zamontowanego systemu lub urządzeń przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6).

W przypadku inwestycji zakwalifikowanych do wsparcia udokumentowana oszczędność wody musi mieć pewną wielkość. Przyjęto wytyczną, że wymagane jest zaoszczędzenie minimum 15% wody. Minimalny próg zmniejszenia poboru wody musi wynosić 15% i być wykazany w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7). Próg oszczędności przy użyciu wody może wynosić 7% pod warunkiem że inwestycja przyniesie dodatkowe korzyści dla środowiska (np.: zmniejszenie erozji gleby, oszczędność energii, zmniejszenie ryzyka zanieczyszczeń związanych z nawozami) (patrz rozdział 3.1 ust. 7). Inwestycja, zgodnie z art. 3 ust. 4 akapit 4 lit. b rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 nie może powodować wzrostu netto obszarów upraw nawadnianych, o ile całkowite zużycie wody do nawadniania w całym gospodarstwie rolnym, w tym na zwiększonym obszarze, nie przekracza średniego zużycia wody w poprzednich 5 latach przed dokonaniem inwestycji.

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zakupem i montażem oszczędnych systemów nawadniania lub urządzeń przyczyniających się do zmniejszenia ilości wody zużywanej przez istniejące systemy nawadniania włącznie z projektem montażu.

Przez oszczędne systemy nawadniania należy rozumieć nowoczesne instalacje umożliwiające racjonalne wykorzystanie wody niezbędnej do wzrostu i plonowania roślin (np. nawadnianie kropłowe). Jako urządzenia przyczyniające się do zmniejszenia ilości wody zużywanej przez istniejące systemy nawadniania należy rozumieć sprzęt do kontroli częstotliwości nawadniania, czasu nawadniania oraz ilości wydatkowanej wody.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje. W przypadku wymiany istniejącego systemu, jego końcowa wartość powinna być odjęta od kosztów działania.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. opis metody realizacji działania wraz z oszacowaniem oszczędności wody oraz oczekiwane korzyści dla środowiska wynikające z realizacji ww. działania

wykazane w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za wykonane inwestycje wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

3.4.6. Zastosowanie systemów określania rzeczywistych potrzeb nawadniania

Badania wskazują, że zdecydowana większość producentów ogrodniczych nie stosuje jakichkolwiek kryteriów szacowania potrzeb nawodnieniowych, co w praktyce wiąże się z bardzo nieracjonalnym wykorzystaniem wody. W większości przypadków stosowane są zbyt wysokie dawki wody (często nawet o 50% wyższe od potrzeb wodnych roślin).

Inwestycje w sprzęt mierzący rzeczywiste zapotrzebowanie na nawadnianie mogą przyczynić się do znaczącego zwiększenia oszczędności wody i do bardziej racjonalnego jej wykorzystywania. Na przykład w uprawie polowej warzyw wielkość jednorazowej dawki wody podczas deszczowania należy dobierać stosownie do polowej pojemności wodnej gleby oraz zamierzonej głębokości zwilżania; w uprawach szklarniowych (zwłaszcza bezglebowych) częstotliwość nawadniania można określać na podstawie pomiaru ilości docierającej energii świetlnej i/lub zmiany masy jednostki uprawowej (wynikającej ze zużycia wody przez rośliny).

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków i są realizowane tylko w połączeniu z działaniami opisanymi w rozdziale 3.4.5.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: szacowane roczne zużycie wody na hektar (ha)

Wskaźnik nakładu: poniesiony wydatek na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
liczba podjętych działań
całkowita wartość inwestycji zrealizowanych

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznego zużycia wody na hektar w ramach danego działania ($m^3 \cdot ha^{-1}$)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitego zużycia wody w ramach danego działania (m^3)

Zobowiązania:

1. zakup i montaż urządzeń i instalacji mierzących rzeczywiste potrzeby nawadniania;
2. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zamontowanych urządzeń i instalacji przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6).

Minimalny próg zmniejszenia poboru wody musi wynosić 15% i być wykazany w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892. Niższy próg tj. 7% może być dopuszczalny, jedynie w przypadku, gdy inwestycja przynosiłaby inne korzyści środowiskowe (np. ograniczenie zużycia energii, ograniczenie erozji gleby) (patrz rozdział 3.1 ust. 7).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zakupem i montażem urządzeń i instalacji mierzących rzeczywiste potrzeby nawadniania włącznie z projektem montażu.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. opis metody realizacji działania wraz z oszacowaniem oszczędności wody wykazanym w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za wykonane inwestycje wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

3.4.7. Zastosowanie zamkniętych obiegów wody

Poza zastosowaniem systemów ograniczających zużycie wody pozyskiwanej bezpośrednio ze środowiska naturalnego w niektórych przypadkach możliwe jest zredukowanie zużycia wody poprzez stosowanie zamkniętych obiegów wody. Przykładowo wodę użytą uprzednio do mycia owoców i warzyw przed ich skierowaniem do sprzedaży można zawracać i po jej przefiltrowaniu wykorzystywać do ponownego mycia. W uprawach pod osłonami oraz uprawach gruntowych można stosować system zbierania i magazynowania wody deszczowej lub instalację systemów recykulacji wody.

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków oraz na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: szacowane roczne zużycie wody na hektar produkcji ($\text{m}^3 \cdot \text{ha}^{-1}$), lub szacowane roczne zużycie wody w procesie przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży ($\text{m}^3 \cdot \text{ha}^{-1}$)

Wskaźnik nakładu: poniesiony wydatek na działanie

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
liczba podjętych działań
całkowita wartość inwestycji zrealizowanych

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznego zużycia wody w ramach danego działania na hektar produkcji ($\text{m}^3 \cdot \text{ha}^{-1}$) lub,

szacowana zmiana rocznego zużycia wody w ramach danego działania w procesie przygotowywania owoców i warzyw do sprzedaży ($\text{m}^3 \cdot \text{t}^{-1}$)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitego zużycia wody w ramach danego działania (m^3)

Zobowiązania:

1. budowa infrastruktury, w tym zakup i montaż urządzeń i instalacji niezbędnych do: utworzenia zamkniętego obiegu wody, podlewania wodą deszczową, przechowywania wody oraz systemu recyrkulacji wody do podlewania;
2. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zamontowanych urządzeń i instalacji przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6).

Minimalny próg zmniejszenia poboru wody musi wynosić co najmniej 15% i powinien zostać wykazany w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892. Niższy próg tj. 7% może być dopuszczalny, jedynie w przypadku, gdy inwestycja przynosiłaby inne korzyści środowiskowe (np. zmniejszenie ryzyka zanieczyszczeń związanych z nawozami) (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z budową infrastruktury, w tym z zakupem i montażem urządzeń i instalacji niezbędnych do: utworzenia zamkniętego obiegu wody, podlewania wodą deszczową, przechowywania wody oraz systemu recyrkulacji wody do podlewania włącznie z projektem montażu lub projektem budowlanym.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. kosztorys inwestorski sporządzony na podstawie obmiaru planowanej do realizacji inwestycji - w przypadku inwestycji budowlanych;
4. opis metody realizacji działania wraz z oszacowaniem oszczędności wody wykazanym w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za wykonane inwestycje wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

Pozwolenie na budowę lub zgłoszenie zamiaru rozpoczęcia realizacji robót budowlanych do właściwego organu oraz kosztorys powykonawczy sporządzony na podstawie obmiaru zrealizowanej inwestycji, protokół odbioru zrealizowanej inwestycji – w przypadku inwestycji budowlanych.

Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji.

3.4.8. Zastępowanie starych, tradycyjnych opryskiwaczy lub ich elementów, nowymi, bardziej przyjaznymi dla środowiska

Roznoszenie przez wiatr rozpylonych środków ochrony roślin może wpływać na najbliższe otoczenie upraw, w tym na występujące na danym obszarze produkcji gatunki fauny i flory, i dlatego konieczne jest wsparcie na ulepszanie metod opryskiwania w celu uniknięcia roznoszenia przez wiatr oprysku oraz redukcji zużycia cieczy roboczej. Jednym z takich starań jest wymiana starych opryskiwaczy lub ich elementów (np. rozpylaczy) na

nowe, mniej ingerujące w środowisko pobliskich obszarów i bardziej wydajne, a przez co ograniczające zużycie wody oraz środków ochrony roślin.

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: roczne zużycie wody do sporządzenia cieczy roboczej na hektar ($m^3 \cdot ha^{-1}$), lub

udział powierzchni danej uprawy, która miała kontakt z cieczą roboczą do ogólnej powierzchni danej uprawy na której prowadzono zabiegi ochrony roślin (procent)

Wskaźnik nakładu: poniesiony wydatek na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu

liczba podjętych działań

całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznego zużycia wody do sporządzenia cieczy roboczej na hektar ($m^3 \cdot ha^{-1}$), lub

szacowana zmiana rocznego udziału powierzchni danej uprawy, która miała kontakt z cieczą roboczą do ogólnej powierzchni danej uprawy na której prowadzono zabiegi ochrony roślin (procent)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitego zużycia wody do sporządzenia cieczy roboczej na hektar ($m^3 \cdot ha^{-1}$) lub

szacowana zmiana całkowitego udziału powierzchni danej uprawy, która miała kontakt z cieczą roboczą do ogólnej powierzchni danej uprawy na której prowadzono zabiegi ochrony roślin (procent)

Zobowiązania:

1. zakup opryskiwaczy (ciągnikowych i samobieżnych polowych lub sadowniczych) lub ich elementów, zastępujących posiadane mniej przyjazne dla środowiska;
2. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zakupionego urządzenia przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6).

Minimalny próg zmniejszenia zużycia cieczy roboczej chemicznych środków ochrony roślin musi wynosić 15% i być wykazany w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892. Próg zmniejszenia zużycia cieczy roboczej może wynosić 7% pod warunkiem że inwestycja przyniesie dodatkowe korzyści dla środowiska (np.: zmniejszenie udziału powierzchni uprawy, która miała kontakt z cieczą roboczą do ogólnej powierzchni uprawy) (patrz rozdział 3.1 ust. 7).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zakupem opryskiwaczy lub ich elementów.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym: Oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu. Przedstawienie szacowanych wydatków. Opis metody realizacji działania wraz z oszacowaniem oszczędności w zużyciu cieczy roboczej chemicznych środków ochrony roślin wykazanym w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za zakup sprzętu wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1. ust. 2).

Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji.

3.4.9. Zastosowanie systemu oczyszczania ścieków lub płynnych pozostałości powstających po zabiegach ochrony roślin.

Produkcja ogrodnicza może być istotnym źródłem ścieków (np. z mycia owoców i warzyw, płukania i mycia sprzętu itp.), stąd konieczność ograniczania emisji zanieczyszczeń z punktowych źródeł w gospodarstwach ogrodniczych. Tam gdzie to możliwe, pożądane jest, aby powiązać budowę oczyszczalni ścieków z instalacją pozwalającą na wykorzystywanie oczyszczonej wody w gospodarstwie (np. do podlewania roślin) lub budowę stanowisk do bioremediacji płynnych pozostałości powstających po zabiegach ochrony roślin.

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków lub na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: ilość odprowadzanych ścieków pochodzących z procesu produkcji lub przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży bez oczyszczania przed wdrożeniem działania (m^3), lub

szacowana ilość płynnych pozostałości po zabiegach ochrony roślin poddawanych biologicznym procesom unieszkodliwiania przed wdrożeniem działania (dm^3)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu

liczba podjętych działań

całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznej ilości odprowadzanych ścieków pochodzących z procesu produkcji lub przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży które są nieczyszczone (m^3), lub

szacowana zmiana rocznej ilości płynnych pozostałości po zabiegach ochrony roślin poddanych biologicznym procesom unieszkodliwiania (dm^3)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitej ilości odprowadzanych ścieków pochodzących z procesu produkcji lub przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży które są nieczyszczone (m^3), lub

szacowana zmiana całkowitej ilości płynnych pozostałości po zabiegach ochrony roślin poddanych biologicznym procesom unieszkodliwiania (dm^3)

Zobowiązania:

1. budowa systemu oczyszczania ścieków, w tym zakup i montaż urządzeń i instalacji niezbędnych do funkcjonowania tego systemu, lub
2. budowa stanowisk do bioremediacji płynnych pozostałości powstających po zabiegach ochrony roślin, w tym zakup i montaż urządzeń i instalacji niezbędnych do funkcjonowania tego systemu;
3. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem systemu oczyszczania ścieków lub stanowisk do bioremediacji płynnych pozostałości powstających po zabiegach ochrony roślin przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6);

Minimalny procent ścieków pochodzących z procesu produkcji lub przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży poddawanych oczyszczeniu w stosunku do wszystkich wytwarzanych ścieków pochodzących z procesu produkcji lub przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży musi wynosić co najmniej 15% lub należy wykazać zmniejszenie ilości ścieków pochodzących z procesu produkcji lub przygotowania owoców i warzyw do sprzedaży, które są nieczyszczone co najmniej o 15%. Minimalny próg musi być wykazany w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Minimalny próg zwiększenia ilości płynnych pozostałości po zabiegach ochrony roślin które są poddawane biologicznym procesom unieszkodliwiania musi wynosić co najmniej 15% i zostać wykazany w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z budową systemu oczyszczania ścieków włącznie z projektem montażu lub projektem budowlanym, lub wydatki związane z budową stanowisk do bioremediacji płynnych pozostałości powstających po zabiegach ochrony roślin włącznie z projektem montażu lub projektem budowlanym.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na inwestycje.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. kosztorys inwestorski sporządzony na podstawie obmiaru planowanej do realizacji inwestycji – w przypadku inwestycji budowlanych;
4. opis metody realizacji działania wraz z szacowanym zmniejszeniem ilości odprowadzanych ścieków lub zwiększeniem ilości płynnych pozostałości po zabiegach ochrony roślin które są poddawane biologicznym procesom unieszkodliwiania wykazane w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

Faktury potwierdzające wydatki na działania wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

Pozwolenie na budowę lub zgłoszenie zamiaru rozpoczęcia realizacji robót budowlanych do właściwego organu oraz kosztorys powykonawczy sporządzony na podstawie obmiaru zrealizowanej inwestycji, protokół odbioru zrealizowanej inwestycji – w przypadku inwestycji budowlanych.

Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji.

3.4.10. Wprowadzenie naturalnych metod zapylania roślin

W produkcji owoców i warzyw przeważają uprawy wielkoobszarowe, zazwyczaj jednego gatunku. Ograniczenie różnorodności gatunkowej roślin powoduje, że owady zapylające naturalnie występujące w danym rejonie nie mają zapewnionego źródła pokarmu w ciągu całego okresu ich aktywności. W konsekwencji owady te wymierają lub migrują.

Ograniczenie różnorodności biologicznej może prowadzić do zaburzenia całego ekosystemu w rejonie.

Możemy zapobiegać występowaniu tego zjawiska poprzez wprowadzenie owadów zapylających naturalnie występujących na danym obszarze tj. pszczoły miodnej (*Apis mellifera* L.) oraz murarki ogrodowej (*Osmia rufa*). Działanie to przyczynia się również do utrzymywania i odtwarzania lokalnej dzikiej flory.

Działanie to może być podejmowane w gospodarstwach członków.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: obszar, na którym realizowane są działania przyczyniające się do ochrony siedlisk i różnorodności biologicznej (ha)

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu

liczba podjętych działań

całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)

Wskaźnik rezultatu: szacowana roczna zmiana powierzchni produkcji objętej naturalnymi metodami zapylania (ha)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana całkowita zmiana powierzchni produkcji objętej naturalnymi metodami zapylania (ha)

Zobowiązania: Zakup lub najem i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 pni pszczelich z pszczolą miodną (*Apis mellifera* L.) albo kokonów z murarką ogrodową (*Osmia rufa*) wraz z materiałem gniazdowym w celu wdrażania naturalnych metod zapylania roślin.

UWAGA: w uprawach znajdujących się na obszarze i w odległości mniejszej niż 3 km od granic obszarów objętych siecią NATURA 2000 działanie polegające na wprowadzaniu naturalnych metod zapylania roślin będzie mogło być realizowane z wyłączeniem wykorzystywania pszczoły miodnej (*Apis mellifera* L.).

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zakupem lub najmem owadów zapylających tj.:

1. 3 - 5 pni pszczelich z pszczolą miodną (*Apis mellifera* L.) na 1 ha arealu uprawy, albo
2. 1000 – 2000 kokonów z murarką ogrodową (*Osmia rufa*) wraz z materiałem gniazdowym na 1 ha arealu uprawy.

Konkretna liczba zastosowanych pni pszczelich lub kokonów z murarką ogrodową zależy od dostępności pożytku na danym areale.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na działanie (związane z inwestycją w zakup lub najem pni pszczelich/kokonów) pomniejszone o ewentualne wpływy wynikające ze sprzedaży miodu.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. opis metody realizacji działania i jego oczekiwane korzyści środowiskowe.

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za koszty zakupu pni pszczelich albo kokonów z materiałem gniazdowym lub umowę najmu pni pszczelich wraz z potwierdzeniem dokonania płatności zgodnie z umową.

Pisemne oświadczenie, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji określająca m.in. użyty gatunek owada zapylającego oraz warunki pożytkowe danego arealu.

3.4.11. Tworzenie systemów kompostowania odpadów

Kompostowanie jest procesem rozkładu materii organicznej prowadzonym przez mikroorganizmy tlenowe. W efekcie tego procesu powstaje kompost, który może być wykorzystywany do wzbogacania gleby w materię organiczną.

Część powstających w gospodarstwach ogrodniczych bioodpadów może i powinna być wykorzystywana w produkcji kompostu (uszkodzone i niepełnowartościowe owoce i warzywa, obierki, odpady z pielęgnacji upraw oraz pozostałości pozbiorcze itp.).

Rozwój systemów kompostowania wymaga inwestycji – przygotowania miejsca jak również zakupu odpowiednich urządzeń.

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków oraz na terenie wykorzystywanym przez organizację producentów.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: roczna ilość lub objętość wytwarzanych odpadów poddanych kompostowaniu (tony/litry/m³)

Wskaźnik nakładu: wydatek na działania (zł)

Wskaźnik produktu: $\frac{\text{liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu}}{\text{liczba podjętych działań}} \times \text{całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)}$

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznej ilości wytwarzanych odpadów podlegających kompostowaniu (tony/litry/m³)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitej ilości wytwarzanych odpadów podlegających kompostowaniu (tony/litry/m³)

Zobowiązania:

1. budowa infrastruktury, w tym zakup i montaż urządzeń i instalacji niezbędnych do utworzenia systemu kompostowania bioodpadów. Wydajność systemu kompostowania nie może przewyższać ilości bioodpadów wytwarzanych przez organizację producentów lub jej członków. Wydajność ww. systemu musi odpowiadać co najmniej 15% ilości bioodpadów wytwarzanych przez organizację producentów lub jej członków. Zgodność ww. zobowiązań z danymi dotyczącymi wydajności systemu kompostowania wykazuje się w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7);
2. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zamontowanych urządzeń i instalacji przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6);
3. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem instalacji służącej do zabezpieczenia przed przedostawaniem się odcieków do gleby i wód gruntowych

przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6);

4. wykorzystanie powstałego kompostu przez członków organizacji lub jego sprzedaż.

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z:

- budową infrastruktury, w tym zakupem i montażem urządzeń i instalacji niezbędnych do utworzenia systemu kompostowania bioodpadów włącznie z projektem montażu lub projektem budowlanym, oraz
- zakupem materiałów oraz montażem instalacji służącej do zabezpieczenia przed przedostawaniem się odcieków do gleby i wód gruntowych albo budową takiej instalacji.

Koszty związane ze zbieraniem materiału organicznego do kompostowania oraz ich transport do miejsca kompostowania nie są kosztem kwalifikowanym.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na działania pomniejszone o ewentualne wpływy wynikające ze sprzedaży kompostu.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. kosztorys inwestorski sporządzony na podstawie obmiaru planowanej do realizacji inwestycji – w przypadku inwestycji budowlanych;
4. opis metody realizacji działania i jego oczekiwane korzyści środowiskowe;
5. opis wydajności systemu do kompostowania, ze wskazaniem, że wydajność ta nie przewyższa ilości bioodpadów wytwarzanych przez organizację producentów lub jej członków. Wydajność ww. systemu odpowiada co najmniej 15% ilości bioodpadów wytwarzanych przez organizację producentów lub jej członków. Powyższe musi zostać wykazane w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

1. Faktury za poniesione wydatki na działanie wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:
 - a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
 - b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).
2. Pozwolenie na budowę lub zgłoszenie zamiaru rozpoczęcia realizacji robót budowlanych do właściwego organu oraz kosztorys powykonawczy sporządzony na podstawie obmiaru zrealizowanej inwestycji, protokół odbioru zrealizowanej inwestycji – w przypadku inwestycji budowlanych.
3. Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji. Dokumenty potwierdzające efektywne wykorzystanie kompostu przez członków organizacji lub jego sprzedaż.

3.4.12. Ograniczenie stosowania nawozów mineralnych poprzez nawożenie nawozami organicznymi oraz stosowanie wsiewek z roślin bobowatych (*Fabaceae*)

Intensywna produkcja ogrodnicza oparta jest na wysokim nawożeniu mineralnym, prowadzona bez lub z ograniczonym stosowaniem nawożenia organicznego i płodozmianu. Powoduje to nie tylko degradację gleb, ale jest także czynnikiem zagrażającym jakości zasobów wodnych. W Polsce dominują lekkie gleby o dużej przepuszczalności, co zwiększa prawdopodobieństwo, że składniki pokarmowe wniesione do gleby z nawozami mineralnymi i nieopbrane przez rośliny będą przenikały do wód podziemnych i powierzchniowych. Prawdopodobieństwo zanieczyszczenia wód zwiększa się w przypadku stosowania nawadniania na terenach intensywnie nawożonych. Wysoki poziom nawożenia azotem może stwarzać zagrożenie dla środowiska naturalnego, i powodować zanieczyszczenie wód gruntowych i powierzchniowych azotanami i fosforanami oraz powodować pogorszenie wartości sensorycznej i przechowalniczej warzyw.

W uprawach polowych składniki mineralne stosowane w wysokich dawkach, przekraczających rzeczywiste zapotrzebowanie roślin, mogą ulegać spływom powierzchniowym w wyniku gwałtownych opadów, bądź przesączeniu w głąb profilu glebowego. Mogą również zanieczyszczać wody gruntowe, przedostając się wraz z wodą opadową lub z wodą z deszczowni. Wraz z wodą pochodzącą z drenów oraz spływów powierzchniowych, do cieków wodnych przedostaje się znaczna ilość składników pokarmowych, zwłaszcza azotu, powodując zanieczyszczenie rzek i jezior. W skali roku z 1 ha upraw warzyw ilość wymywanego azotu może się wahać od około 20 do ponad 120 kg.

W gospodarstwach ekologicznych, gdzie uprawy prowadzone są pod nadzorem jednostek certyfikujących, nawożenie mineralne nawozami azotowymi jest zabronione. Uzupełnienie azotu w glebie w tych gospodarstwach następuje wyłącznie w drodze nawożenia organicznego, stosowania nawozów zielonych, zawierających bakterie wiążące azot z powietrza (koniczyna, łubiny, seradele i inne) oraz za pomocą doglebowych preparatów zawierających tego typu bakterie.

W związku z powyższym, należy dążyć, tam gdzie jest to możliwe, do ograniczenia stosowania nawozów mineralnych, zastępując nawozami organicznymi, powstającymi w wyniku kompostowania odpadów organicznych, jak również pochodzących z gospodarstw wytwarzających tego rodzaju nawóz naturalny (np.: gospodarstwa zajmujące się produkcją zwierzęcą, pieczarkarnie, gospodarstwa zajmujące się produkcją pomidorów).

Nawożenie upraw nawozami organicznymi, wymaga inwestycji, ponieważ w celu dostarczenia niezbędnych składników roślinom należy stosować nawóz w znacznie większych ilościach, a jego stosowanie wymaga zastosowania specjalistycznych maszyn, ponadto zastosowanie nawozu organicznego często wiąże się z transportem nawozu na duże odległości tzn. od producenta nawozu do miejsca, w którym ma być zastosowany, również sprawne przeprowadzenie zabiegu – zastosowanie nawozu wiąże się z koniecznością posiadania specjalistycznego sprzętu do załadunku nawozu na sprzęt, którym nawóz będzie rozprowadzany w uprawie.

Działania te mogą być podejmowane w gospodarstwach członków.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: szacunkowe zużycie nawozów mineralnych, w przeliczeniu na czysty składnik (N i P₂O₃) (kg· ha⁻¹)

Wskaźnik nakładu: wydatek na działania (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu

obszar produkcji owoców i warzyw, na którym stosowany jest nawóz organiczny (ha)

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznego zużycia nawozów mineralnych, w przeliczeniu na czysty składnik (N i P₂O₃) (kg· ha⁻¹)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana łącznego zużycia nawozów mineralnych, w przeliczeniu na czysty składnik (N i P₂O₃) (kg)

Zobowiązania:

1. zakup, najem, leasing, maszyn i urządzeń niezbędnych do wdrożenia technik nawożenia upraw nawozem organicznym;
2. konserwacja i użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem zakupionych maszyn i urządzeń przez okres, o którym mowa w art. 31 ust. 5 lit. b rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 (patrz rozdział 3.1 ust. 6), lub
3. zakup nasion roślin bobowatych i wykonanie zabiegu wprowadzenia tych nasion do istniejącej murawy stosowanej w uprawach sadowniczych;
4. utrzymywanie i pielęgnacja darni z wsianymi roślinami bobowatymi przez okres minimum 5 lat.

W ramach działania polegającego na zakupie, najmie, leasingu, maszyn i urządzeń niezbędnych do wdrożenia technik nawożenia upraw nawozem organicznym należy wykazać w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892, że to działanie przyczyni się do osiągnięcia co najmniej 15% prognozy obniżenia zużycia nawozów mineralnych w gospodarstwach członków organizacji producentów (patrz rozdział 3.1 ust. 7).

Działanie polegające na zakupie nasion roślin bobowatych i wykonaniu zabiegu wprowadzenia tych nasion do istniejącej murawy stosowanej w uprawach sadowniczych musi być realizowane na co najmniej 80% powierzchni międzyrzędzi u każdego z członków, którzy wdrażają działanie.

Kwalifikujące się wydatki:

1. Wydatki związane z zakupem, najmem, leasingiem maszyn i urządzeń niezbędnych do wdrożenia technik nawożenia upraw nawozem organicznym np: rozsiewaczy nawozów organicznych, rozrzutników obornika oraz ich elementów, lub
2. Wydatki związane z zakupem nasion roślin bobowatych oraz z zabiegami wprowadzenia tych nasion do istniejącej murawy stosowanej w uprawach sadowniczych raz w okresie pięciu lat. Zgodnie z art. 30 ust. 4 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 koszt kwalifikowany od którego kalkulowana jest pomoc za każdym razem nie może być wyższy niż 600 EUR/ha.

Rośliny bobowate stanowią co najmniej 30% obsady roślin ogółem na 1m² murawy w uprawie sadowniczej.

Koszty pośrednie związane z transportem nawozu organicznego od dostawcy nawozu do miejsca stosowania nawozu nie są kosztem kwalifikowanym.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na działania.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;

2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. opis metody realizacji działania i jego oczekiwane korzyści środowiskowe wraz z szacowanym zmniejszeniem ilości zużycia nawozów mineralnych, w przeliczeniu na czysty składnik (N i P₂O₃) (kg· ha⁻¹), wykazanym w sposób określony w art. 3 ust. 4 akapit trzeci rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2017/892 (patrz rozdz. 3.1 ust. 7).

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za poniesione wydatki na działanie wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

Dokumentacja technologiczna zrealizowanej inwestycji.

3.4.13. Ograniczenie upraw bezglebowych na wełnie mineralnej poprzez wprowadzenie podłoży organicznych

Ze względu na choroby występujące w glebie i ryzyko porażenia roślin, w nowoczesnych technologiach szklarniowych stosowana jest tzw. bezglebowa uprawa roślin bez jakichkolwiek podłoży (hydroponika lub aeroponika) lub w podłożach o małej objętości, wolnych od chorób i nie zawierających składników pokarmowych. W bezglebowej uprawie pomidora w szklarniach najczęściej stosowanym podłożem jest obecnie wełna mineralna. Szerokie zastosowanie wełny mineralnej wynika z jej bardzo dobrych właściwości powietrzno-wodnych oraz sterylności. Bardzo istotnym zagadnieniem jest problem utylizacji wełny mineralnej, który jak dotąd nie został praktycznie rozwiązany. Tylko w Polsce coroczne zapotrzebowanie na dotychczas stosowane podłoża bezglebowe z wełny mineralnej wynosi ok. 10 mln sztuk mat uprawowych. Po jednorocznym cyklu uprawowym podłoża z racji ich nie biodegradowalności stają się odpadem powiększającym corocznie składowiska odpadów o masę rzędu 30 tys. ton tj. 130 tys. m³.

W związku z coraz większymi restrykcjami ze strony ochrony środowiska prowadzone są badania nad opracowaniem nowych alternatywnych podłoży biodegradowalnych. Do bezglebowej uprawy pomidora wykorzystuje się różnego rodzaju organiczne odpady poprodukcyjne jak włókno kokosowe, zmielone odpady z drzewa, trociny, korę, słomę z różnych roślin itp. Ostatnio można również na rynku dostać podłoża wytworzone z węgla brunatnego.

Wprowadzenie na większą skalę podłoży organicznych do bezglebowej uprawy warzyw szklarniowych ograniczyłoby problem utylizacji podłoży pouprawowych z wełny mineralnej. Ponadto podłoża organiczne po uprawie roślin szklarniowych mogłyby być wykorzystane jako nawozy organiczne do upraw polowych.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: roczna ilość lub wielkość powstających odpadów z bezglebowej uprawy roślin na wełnie mineralnej (tony/litry/m³)

Wskaźnik nakładu: wydatek na działania (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw uczestniczących w działaniu
liczba podjętych działań

całkowita wartość inwestycji zrealizowanych (zł)

Wskaźnik rezultatu: szacowana zmiana rocznej ilości powstających odpadów z bezglebowej uprawy roślin na wełnie mineralnej (tony/litry/m³)

Wskaźnik oddziaływania: szacowana zmiana całkowitej ilości powstających odpadów z bezglebowej uprawy roślin na wełnie mineralnej (tony)

Zobowiązania:

Zakup i stosowanie przez okres minimum 5 lat biodegradowalnych mat uprawowych opartych o surowce organiczne np. zmielone odpady z drzewa, trociny, korę, słomę z różnych roślin, węgiel brunatny, włókno kokosowe itp.

Kwalifikujące się wydatki: Wydatki związane z zakupem biodegradowalnych mat uprawowych opartych o surowce organiczne.

Poziom wsparcia: Koszty szczególne, które oznaczają koszty dodatkowe, obliczone jako różnica pomiędzy kosztami zwykłymi a kosztami rzeczywiście poniesionymi.

Koszt szczególnie obliczany jest zgodnie z poniższą formułą:

Koszt zakupu biodegradowalnej maty uprawowej – koszt zakupu maty z wełny mineralnej. Zgodnie z art. 30 ust. 4 rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) 2017/891 koszt kwalifikowany od którego kalkulowana jest pomoc za każdym razem nie może być wyższy niż 600 EUR/ha szklarni.

Kalkulacja zarówno kosztu zwykłego jak też kosztu rzeczywiście poniesionego musi zostać przeprowadzona w oparciu o średnią wyliczoną na podstawie propozycji cenowej pozyskanej z co najmniej dwóch ofert handlowych dla kosztu zwykłego i rzeczywiście poniesionego.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. opis metody realizacji działania i jego oczekiwane korzyści środowiskowe.

Udokumentowanie wydatków:

Faktury za poniesione wydatki na działanie wraz z pisemnym oświadczeniem, że zrealizowane działanie:

- a) przyczyniło się lub przyczynia się do poprawy warunków środowiskowych i
- b) przekracza odpowiednie wymogi obowiązkowe ustanowione przez ustawodawstwo krajowe (patrz rozdział 3.1 ust. 2).

3.4.14. Horyzontalne działania: uczestnictwo w szkoleniach lub korzystanie z usług doradczych w zakresie ochrony środowiska

Organizacje producentów owoców i warzyw na ogół nie dysponują wystarczającą wiedzą, aby wybrać optymalne w ich przypadku rozwiązania technologiczne służące ochronie środowiska. Dlatego też, w niektórych wypadkach wdrażane są rozwiązania, które okazują się mało skuteczne lub których koszty operacyjne funkcjonowania są bardzo wysokie. Stąd pożądane jest wykorzystanie doradztwa środowiskowego i szkoleń, tak aby zostały wybrane te działania i te technologie, które zapewnią wysoki poziom ochrony środowiska.

Jeśli horyzontalne działania wdrażane są oddzielnie, to nie mają żadnego bezpośredniego wpływu na środowisko naturalne. Dlatego też, nie mogą być wybrane do realizacji odrębnie w ramach programu operacyjnego. Jednakże, w celu zwiększenia skuteczności realizacji niektórych innych działań środowiskowych, może wystąpić konieczność prowadzenia wybranego działania horyzontalnego równoległe z innym działaniem środowiskowym. Horyzontalne działania mogą zatem zostać włączone do programów operacyjnych, wyłącznie w powiązaniu z innymi realizowanymi działaniami

mającymi realny wpływ na ochronę środowiska, w celu uzupełnienia tych działań lub zwiększenia ich efektywności. W związku z tym działania te będą podejmowane na rzecz członków organizacji producentów oraz pracowników organizacji producentów.

Działanie ma na celu zapewnienie, że prace na rzecz ochrony środowiska podejmowane przez organizacje producentów będą realizowane w sposób profesjonalny. Aby usługi szkoleniowe lub doradcze kwalifikowały się jako działania na rzecz ochrony środowiska powinny zostać spełnione następujące kryteria:

- a) muszą być uzupełniające i powiązane z innymi (rzeczywistymi) działaniami w zakresie ochrony środowiska, mającymi bezpośredni wpływ na środowisko, które byłyby ujęte w programie operacyjnym i są specjalnie ukierunkowane do wzmocnienia oddziaływania tych działań;
- b) ich realizacja została powierzona wykwalifikowanemu personelowi zewnętrznych firm doradczych lub szkoleniowych. Program operacyjny musi wyraźnie wskazywać konkretne zadania, które wykwalifikowany personel ma obowiązek wykonać;
- c) zakres innych działań szkoleniowych oraz doradztwa przewidzianych w strategii krajowej wyklucza podobne cele.
- d) usługi szkoleniowe oraz doradcze mogą być realizowane razem lub osobno oraz muszą dotyczyć różnych (rzeczywistych) działań pro-środowiskowych.

W wyżej wymienionym działaniu mają zastosowanie następujące wskaźniki:

Wskaźnik wyjściowy: liczba osób, które ukończyły szkolenie/program szkoleniowy w okresie ostatnich trzech lat lub,
liczba gospodarstw członków OP/ZOP korzystających z usług doradczych

Wskaźnik nakładu: poniesione wydatki na działanie (zł)

Wskaźnik produktu: liczba gospodarstw lub osób uczestniczących w działaniu

Wskaźnik rezultatu: liczba osób, które ukończyły pełne szkolenie/pełen program szkoleniowy, lub
liczba gospodarstw korzystających z usług doradczych lub szkoleniowych

Wskaźnik oddziaływania: nie zdefiniowano

Zobowiązania:

1. realizacja szkoleń lub usług doradczych w zakresie działań na rzecz ochrony środowiska przez zewnętrzne firmy szkoleniowe lub doradcze.

Działania horyzontalne kwalifikują się do wsparcia, jeśli uzupełniają (towarzyszą im bądź są z nimi związane) inne realizowane przez organizacje producentów działania na rzecz ochrony środowiska opisane w ramach krajowych i muszą być ukierunkowane na wzmocnienie efektów tych działań.

Kwalifikujące się wydatki: Koszty szkoleń lub usług doradczych realizowanych przez zewnętrzne firmy szkoleniowe lub doradcze.

Poziom wsparcia: Całkowite wydatki na działania. Wydatki na usługi szkoleniowe lub doradcze wyspecjalizowanych zewnętrznych firm nie mogą przekroczyć 30% całkowitych wydatków w całym okresie realizacji programu operacyjnego na działania na rzecz ochrony

środowiska, które uzupełniają (towarzyszą im bądź są z nimi związane). W przypadku realizacji działań na rzecz ochrony środowiska niewymagających kontynuacji, działania horyzontalne, które będą je uzupełniać, powinny być podejmowane jedynie w latach ich realizacji.

Dokumentacja składana wraz z programem operacyjnym:

1. oświadczenie o liczbie członków zamierzających uczestniczyć w działaniu;
2. przedstawienie szacowanych wydatków;
3. dokument wskazujący na zakres i przyczyny planowanych szkoleń i usług doradczych realizowanych przez zewnętrzne firmy szkoleniowe lub doradcze.

Udokumentowanie wydatków: Faktury za poniesione wydatki na działanie wraz z pisemnym oświadczeniem, że usługi szkoleniowe i doradcze przyczyniają się do wzmocnienia efektu środowiskowego wybranego działania lub działań.